

Jesse Kempe

”Tällaisesta toiminnasta saattaisi sivullinen päätellä, että
asiat meillä ovat kohdallaan”

Yhdysvaltain kansalaisoikeusliike ja vähemmistöjen mediarepresentaatio *The
Guardianissa* ja *Helsingin Sanomissa* 1964–1968

Pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syyskuu 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty	Laitos – Department
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author	
Jesse Antero Kempe	
Työn nimi – Title	
"Tällaisesta toiminnasta saattaisi sivullinen päätellä, että asiat meillä ovat kohdallaan". Yhdysvaltain kansalaisoikeusliike ja vähemmistöjen mediarepresentaatio <i>The Guardianissa</i> ja <i>Helsingin Sanomissa</i> 1964–1968.	
Oppiaine – Subject	Työn laji – Level
Yleinen historia	Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year	Sivumäärä – Number of pages
Syyskuu 2019	119
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkielma käsittelee sanomalehtien <i>The Guardian</i> ja <i>Helsingin Sanomat</i> uutisointia Yhdysvaltojen kansalaisoikeusliikkeestä ja omien maiden vähemmistöistä vuosina 1964–1968. Työssä tutkitaan, millaisia diskursseja vähemmistöistä puhuttaessa nousee esiin ja rinnastavatko lehdet Yhdysvaltain oikeuksia vaativat afroamerikkalaiset maiden omiin vähemmistöihin. Iso-Britannia ja Suomi tarjoavat molemmat hyvin omanlaisen kontekstin uutisoinnille, toisen ollessa entinen siirtomaavalta ja toisen taas väestön osalta verrattain homogeeninen. Tutkielma on sosiaalishistoriaa ja se tutkii sanomalehtien uutisoinnin luomia, ylläpitämiä ja haastamia diskursseja vähemmistöjen osalta. Kysymys kuuluu, ketkä saavat tällaisessa uutisoinnissa äänensä kuuluviin.</p> <p>Molemmat sanomalehdet ovat varsin edistysmielisiä sosiaalisissa kysymyksissä. Lehdet osoittavat myötätuntoa ja tukea niin Yhdysvaltain kansalaisoikeusliikkeen toiminnalle kuin omien maiden vähemmistöjen pyrkimyksillekin. <i>The Guardian</i> ottaa hanakasti kantaa politiikkaan ja lainsäädäntöön – <i>Helsingin Sanomat</i> taas vetoaa usein ennemminkin ihmisten moraaliin, eikä niinkään aseta painetta poliitikkojen suuntaan. Molemmat lehdet ovat sitä mieltä, että vähemmistöjen kohtelu muodostaa maissa vakavan ongelman, joka tulisi korjata pikimmiten, ennen kuin tilanne alkaa muistuttaa Yhdysvaltain vastaavaa.</p>	
Asiasanat – Keywords	
sanomalehdet, The Guardian, Helsingin Sanomat, vähemmistöt, rasismi, Iso-Britannia, Suomi, romanit, saamelaiset, suomenruotsalaiset, siirtolaisuus, media	
Säilytyspaikka – Depository	
Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1 Metodit	6
1.2 Lähteet	9
1.3 Tutkimuksen rakenne	11
2. Taustaa	12
2.1 Yhdysvallat	12
2.2 Iso-Britannia	14
2.3 Suomi	17
3. Suhtautuminen Yhdysvaltain afroamerikkalaisiin	25
4. Iso-Britannian maine horjuu	39
5. Suomi – vähemmistöt vähällä huomiolla	56
5.1 Romanit – Suomen oma kehitysongelma	57
5.2 Saamelaiset – Lapin reservaatin asukkaat	85
5.3 Suomenruotsalaiset – valtion tukema vähemmistö	95
6. Päättäjä	110
Lähdeluettelo	115

1. Johdanto

Orjuus lakkautettiin Yhdysvalloissa sisällissodan jälkeen vuonna 1865, mutta afroamerikkalainen väestönosa jäi toisen luokan kansalaisten asemaan. Afroamerikkalaisilla oli muun muassa omat, valkoisesta väestöstä erotetut asuinalueensa, koulunsa, ravintolansa ja paikkansa kuljetusvälineissä. Rotuerottelu alkoi heiketä, kun korkein oikeus päätti vuonna 1954 kieltää erottelun kouluissa, mikä johti laajempien yhtäläisten oikeuksien ja tasavertaisuuden vaatimiseen. Vuonna 1964 säädettiin kansalaisoikeuslaki, joka teki rotuerottelusta laitonta ja 1965 äänioikeuslaki, jonka myötä rotuerottelu kiellettiin äänestyspaikoilla. Eriarvoisuus ei kuitenkaan loppunut lakimuutoksilla, ja protesteja, mielenosoituksia ja väkivaltaisia mellakoita esiintyi runsaasti. Näkyvin afroamerikkalaisten oikeuksia ajava liike oli kansalaisoikeusliike, jota johti Martin Luther King, jr.

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa *Helsingin Sanomien* ja brittilehti *The Guardianin* uutisointia Yhdysvaltain kansalaisoikeusliikkeen toiminnasta ja omien maiden etnisistä vähemmistöistä vuosina 1964–1968. Tarkoitukseni on tutkia, miten maiden lehdistö kirjoitti Yhdysvaltain tapahtumista ja peilattiinko niitä oman maan vähemmistöjen tilanteisiin ja pyrkimyksiin. Tutkin sitä, millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä lehtien tavoissa uutisoida asioita oli, sillä maat olivat hyvin erilaisissa tilanteissa omien vähemmistöryhmiensä suhteen. Lähtöhypoteesini on, että molemmat lehdet todennäköisesti ovat melko samoilla linjoilla ainakin Yhdysvaltain tapahtumista.

Olennaista on, näkyykö tämä yhteiskuntien ja kulttuurin eroavaisuus uutisoinnin tyyliässä, sanavalinnoissa sekä uutiskynnyksessä. Miten rotukysymys nähtiin ja pidettiin sitä tärkeänä, vai oliko yleisen tasa-arvon vaatiminen merkittävämpää? Tutkimuksen tärkein kohde Yhdysvaltain osalta on Martin Luther Kingin johtama kansalaisoikeusliike. Kansalaisoikeusliike ei kuitenkaan saanut kaikkia Yhdysvaltain afroamerikkalaisia taakseen, vaan osa halusi radikaalimpia toimia kuin Kingin väkivallattomat protestit ja marssit. Niinpä myös

Black Power -ideologia (musta valta) ja radikalisoituminen ovat tutkimuksessa mukana. Iso-Britanniassa oli 1960-luvulla useita ongelmia siirtolaisten määrän kanssa, vaikka nämä olivatkin paperilla Iso-Britannian tai ainakin Kansainyhteisön kansalaisia. Suomessa sen sijaan oikeastaan vasta herältiin oman maan vähemmistöjen asiaan, paitsi tietenkin ruotsinkielisten asema oli ollut ajankohtainen jo 1800-luvulla.

Tutkin kandidaatintutkielmassani Yhdysvaltalaisten *The New York Timesin* ja opiskelijalehti *The Eaglen* kirjoittelua vuoden 1967 rotumellakoista. Tämän tutkimuksen aihepiiri on osittain sama, mutta tarkastelun kohteena on eritoten se, miten nämä tapahtuvat nähtiin Euroopassa. Molemmissa lehdissä afroamerikkalaisten epätasa-arvoinen kohtelu tuomittiin. *The New York Times* ei kuitenkaan hyväksynyt väkivaltaa, kun taas *The Eagle* oli opiskelijaradikaalina julkaisuna sitä mieltä, että väkivalta on suora seuraus yhteiskunnan toiminnasta, ja sikäli oikeutettua. On kiintoisaa nähdä, missä määrin Iso-Britanniassa ja Suomessa ilmestyneiden lehtien kannat mahdollisesti eroavat.

1950- ja 1960-lukujen tapahtumia Yhdysvalloissa on tutkittu Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa paljon, mutta yleensä tutkimusfokus on television välittämässä kuvassa. Suomen osalta tutkimusta lehdistön suhtautumisesta aiheeseen edustaa esimerkiksi Anna Äystön (2010) pro gradu -tutkielma ”*Mikä on meidän taistelurintamamme?*” *Yhdysvaltojen mustien kansalaisoikeusliike Suomen kirkollisessa lehdistössä vuosina 1963–1968*, joka käsittelee aihetta Suomen hengellisten lehtien suhtautumisesta liikkeeseen ja varsinkin Kingiin. Muuten suomalainen tutkimus on pääsääntöisesti tapahtumahistoriaa, eikä niinkään sanomalehtien tutkimusta. Tutkimus Suomen monikulttuurisuudesta painottuu yleensä 1990-luvulle ja sen jälkeiseen aikaan maahanmuuton lisääntyttyä tai 1800-luvulle, esimerkiksi romanien historiaa käsitellessä. Seija Tuulentie on tutkinut teoksessaan *Meidän vähemmistömmme* saamelaisten oikeuksista käytyä keskustelua ja sen retoriikkaa, mutta se sijoittuu 1980- ja 1990-luvuille ja tutkii lähinnä poliittista päätöksentekoa. Koen, että Suomen ja Iso-Britannian väliselle vertailevalle sanomalehtien tutkimukselle on tutkimuskentällä tilaa.

Olen rajannut tutkimuksen vuosiin 1964–1968, sillä tuolloin kansalaisoikeusliike oli aktiivisimmillaan ja paljon esillä mediassa. Tämän lisäksi tuolloin King toimi

liikkeen näkyvänä johtohahmona. King sai tunnustuksen työstään Nobelin rauhanpalkinnon muodossa 1964 ja sitä kautta myös paljon kansainvälistä huomiota. Vuosina 1964 ja 1965 liike pyrki vahvasti vaikuttamaan lainsäädännön muuttamiseen kansalaisoikeuslain luvanneen presidentti John F. Kennedyn salamurhan jälkeen. Seuraavina vuosina liikkeen sisällä ja sen ulkopuolella tapahtui radikalisoitumista, mikä osaltaan johti väkivaltaisuuksien puhkeamiseen ja vuonna 1968 King kuoli salamurhaajan luotiin Memphisissä. Kingin tilalle ei kansalaisoikeusliikkeessä noussut tämän veroista johtajaa, eikä liikkeen toimintaa saatu jatkettua yhtä tehokkaasti ja näkyvästi kuin ennen.

Käytän tutkimuksessani taustoittamiseen Yhdysvaltain osalta muun muassa M.J. Healen *The sixties in America: history, politics and protest* -kirjaa, joka on hyvä yleisteos kuusikymmentäluvusta Yhdysvalloissa. James Oliver Hortonin *Hard road to freedom: the story of African America* puolestaan keskittyy ajanjaksoon nimenomaan afroamerikkalaisten näkökulmasta. Sanomalehtien taustoittamiseen käytän Taimi Torvisen *Ulkomaisen sanomalehdistön historia*-teosta sekä Esko Salmisen *Sanomalehdistö Suomessa* -teosta. Iso-Britannian osalta olen käyttänyt muun muassa Hugh Kearneyn kirjaa *British Isles: a history of four nations* ja Edward Roylen *Modern Britain – A Social History 1750–1985*, jotka käsittelevät hyvin nimenomaan vähemmistöjen asemaa ja historiaa Iso-Britanniassa. Suomen osalta taustoituskirjallisuutena on esimerkiksi Juha Pentikäisen ja Marja Hiltusen toimittamaa *Suomen kulttuurivähemmistöt* -kirja, joka on erittäin hyvä yleisteos paitsi Suomen vähemmistöistä, myös vähemmistöjen tutkimisesta yleisesti.

Metodikirjallisuutena käytän muun muassa Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen *Diskurssianalyysin aakkosia* ja tämän sisältävää *Diskurssianalyysikokoelmateosta*. Pentti Raittilan toimittamaa *Etnisyys ja rasismi journalismissa* sekä Teun A. van Dijkin *Racism and the Press* puolestaan avaavat sitä, kuinka rasismi ilmenee lehdistössä ja kuinka sitä tulee tutkia. Suomen vähemmistöjen osalta käytän muun muassa romaneja paljon tutkineen Panu Pulman *Suljetut ovet – Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan*, Erick Allardtin ja Christian Starckin vuonna 1981 ilmestynyttä *Vähemmistö, kieli ja yhteiskuntaa* ja Mia Halosen, Pasi Ihalaisen ja Taina Saarisen toimittamaa *Multi-sided Language*

Policies: Finland and Sweden in Interdisciplinary Comparison -teosta, jotka käsittelevät erityisesti ruotsinkielisten asemaa ja kielikysymystä Suomessa.

Käytän tekstissäni termiä "afroamerikkalainen" ja Iso-Britannian siirtolaisten kohdalla "musta", kun taas sanomalehtien suorissa lainauksissa esiintyy nykyään halventaviksi luokiteltavia termejä kuten "neekeri", "värillinen" ja "negro", jotka olivat aikakautensa termejä, eivätkä siten kaikki kontekstissaan *välttämättä* rassistiseksi tarkoitettuja.

1.1 Metodit

Tutkimukseni on lehtien asenteiden vertailevaa tutkimista uutisoinnin kautta, laadullista diskurssianalyysiä käyttäen, sekä vertailevaa historiantutkimusta. Vertailevan historiantutkimuksen metodilla pyrin löytämään lehtien uutisoinnista eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia, jotta näitä pystyisi paremmin tutkimaan, ymmärtämään ja selittämään¹. Diskurssianalyysi ei itsessään ole yksinkertainen mekaaninen merkityksien jäsennyssysteemi, joten pelkkä yhteneväisyyksien ja erojen luettelointi ei itsessään anna tuloksia. Sen sijaan on tunnistettava ja luokiteltava ne diskurssien ominaisuudet, joita tutkitaan.² Tutkimuksessani alkuperäislähteet ovat molemmat samankaltaisia ja samana aikana ilmestyneitä sanomalehtiä, joissa kulttuurinen konteksti on kuitenkin molemmissa omanlaisensa.

Diskurssianalyysin avulla pyrin tarkastelemaan teksteissä ilmeneviä painotuksia ja käytettyä termistöä vähemmistöistä uutisoidessa sekä sitä, minkälaisia diskursseja ne muodostavat kokonaisuudessaan³. Diskurssianalyysin avulla tutkitaan kieltä, sen käyttöä ja kommunikaatiota sosio-kulttuurisessa kontekstissa. Uutisointia tutkiessa tämä tarkoittaa sitä, että tekstistä etsitään kuinka nämä sosiaaliset ja poliittiset konstruktiot esiintyvät uutisten merkityksissä ja rakenteissa ja kuinka näin pyritään mahdollisesti vaikuttamaan lukijan

¹ Kocka & Haupt 2009, 2.

² Suoninen 2016, 61-62.

³ Jokinen & Juhila 1993, 80.

käsitykseen niistä.⁴ Kieli ja sitä kautta diskurssit muokkaavat ajattelumalleja, joten ei ole samantekevää, millaiset diskurssit ovat yhteiskunnassa vallalla. Tämän takia on tärkeä huomata, mitkä diskurssit luovat alisteisia valtasuhteita ja miten.⁵ Tällainen haitallinen valtakurssi voi olla esimerkiksi käsitys tietystä ihmisryhmästä rikollisina, joka siten vaikuttaa kaikkiin tuon ihmisryhmän edustajiin.

Pyrin tutkimaan yhteiskunnan erilaisia valtarakenteita ja -diskursseja, joita sanomalehdet tuottavat tai kritisoivat. Vallalla olevia diskursseja kutsutaan hegemonisiksi diskursseiksi ja ne ovat usein kulttuurin sisällä itsestäänselvyksiä esiintyessään selviöinä ja vaihtoehdottomina⁶. Tällainen hegemoniallinen diskurssi olisi tutkimuksessani esimerkiksi Yhdysvaltain afroamerikkalaisten tilanteen näkeminen epäoikeudenmukaisena, tai romanien pitäminen rikollisina. Kiintoisaa onkin, että koska 1960-luvulla Iso-Britanniassa laadittiin erittäin tiukkoja maahanmuuttolakeja, voidaan katsoa, että kansallinen diskurssi oli ”maahanmuuttoa on hillittävä”, mutta tätä perusteltiin eri tavoin. Miten liberaali *The Guardian* ottaa tähän kysymykseen kantaa verrattuna vaikkapa poliittikkoihin? Lehdistö voi tuottaa myös vastadiskurssia, esimerkiksi kritisoidessaan yhteiskunnan tapoja tai lainsäädäntöä. Koska nämä diskurssit näkyvät monissa sosiaalisissa käytännöissä, on tärkeää tutkia miten ne ilmenevät ja mahdollisesti muuttuvat⁷.

Arja Jokila ja Kirsti Juhila jakavat diskurssianalyysitutkimuksen *kriittiseen* ja *analyttiseen*. Kriittisessä tutkimuksessa on heidän mukaansa lähtökohtaisesti oletus joidenkin alistussuhteiden olemassaoloista ja tutkimus pyrkii näiden suhteiden ylläpitämisen ja oikeutuksen tutkimiseen. Analyttinen diskurssianalyysi puolestaan pyrkii ehdottomaan aineistolähtöisyyteen ja siinä mahdollisista alistussuhteista tehdään päätelmiä vasta aineiston analyysin jälkeen. Jokila ja Juhila sanovat kriittisen diskurssianalyysin pyrkivän lähtökohtaisesti luomaan poleemisen puheenvuoron, kun taas analyttinen pyrkii

⁴ van Dijk, Teun A. 1991, 44–45.

⁵ Jokinen & Juhila (2016), 95.

⁶ Jokinen & Juhila (2016), 80.

⁷ Jokinen & Juhila (2016), 88.

sosiaalisen todellisuuden erittelyyn. Nämä eivät kuitenkaan välttämättä sulje toisiaan pois.⁸ Tutkimukseni on sikäli kriittistä, että keskityn nimenomaan valtarakenteiden tutkimiseen, tässä tapauksessa rassistiseen toimintaan ja puheeseen, jota tiedän yhteiskunnassa 1960-luvulla ilmenneen. Historiallinen ulottuvuus estää täysin analyyttisen tutkimisen, koska tapahtumat ja niiden seuraukset ovat vähintään päällisin puolin tuttuja, eikä esimerkiksi Yhdysvaltojen syrjivä lainsäädäntö tule itselleni yllätyksenä, vaan olen siitä jo ennakkokäsitykseni luonut. Kuitenkin lähteistä voi aina paljastua jotain yllättävää ja lähtökohtani onkin tämän historian jakson – eli sosiaalisen todellisuuden – erittely. Näin ollen tutkimus on myös analyyttistä diskurssianalyysiä, koska lähteillä on kuitenkin viimeinen puheenvuoro.

Etnisten vähemmistöjen tutkimus liittyy vahvasti kulttuuri- ja sosiaalihistoriaan. Lehdissä, kuin myös muussa tutkimuksessa, käytetään laajalti termiä ”rotu”, ”etnisyyden” sijaan. Etnisyys-käsite pohjautuu kulttuuriin, kieleen, uskontoon, tapoihin ja elinoloihin. Rotuajattelussa kaikilla on ”oma paikkansa”, kun taas etnisyydestä puhuttaessa valtaväestön etnisyyttä ei yleensä nosteta esille, vaan siihen viitataan esimerkiksi kansalaisuudella.⁹ ”Rodusta” puhuttaessa on huomioitavaa, että englannin kielessä tätä termiä käytetään yhä edelleen näitä asioita käsitellessä, suomeksi se on negatiivinen ja vanhentunut sana ihmisistä puhuttaessa. Käytännössä ”rotu” on englannin kielessäkin kuitenkin vain sosiaalinen konstruktio, joka ei välttämättä sisällä viittausta biologiaan¹⁰. Sitä voidaan kuitenkin käyttää legitimoimaan tiettyjen sosiaalisten ryhmien sortaminen ja toisaalta taas sen kohteeksi joutuneet voivat käyttää sitä identifioimaan oma ryhmänsä, ja sitä kautta käyttää sitä poliittisen vastustuksen ja osallistumisen välineenä.¹¹ Historiantutkimuksessa tulisikin tutkia erityisesti näitä luokkakriteerejä, mitä rotuihin liitetään ja miten niitä rakennetaan. On tutkittava merkityksiä, joita roduille annetaan ja sitä, kuinka ne vaikuttavat.¹²

⁸ Jokinen & Juhila (2016), 300–303.

⁹ Pietikäinen 2002, 18.

¹⁰ Goldberg 1992, 543.

¹¹ Reisigl & Wodak 2001, 2.

¹² Haapala 1989.

Lehdistöllä ja muulla medialla on merkittävä rooli näiden sosiaalisten ryhmien suhteiden esittäjänä julkisessa keskustelussa ja siinä, miten yleisö mieltää itsensä suhteessa ”muihin”. Media voi myös vaikuttaa sosiaalisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden tunteeseen ja siihen suhtautumiseen.¹³ Vähemmistöjen kannalta merkityksellistä on heidän itsensä kuvaamisen lisäksi myös se, miten valtaväestö kuvataan. Millaista yhdenmukaisuutta kansakuntaan kuulumisen edellyttää?¹⁴ Tutkimuksessani yksi keskeisimpiä kysymyksiä onkin, kuinka lehdistö mahdollisesti rakentaa kuvaa vieraasta ja erillisestä kulttuurista ja ihmisryhmästä.

Huomattavaa on myös, millaisia piilomerkityksiä asioilla on. Esimerkiksi ”siirtolaisista” puhuttaessa tarkoitetaan yleensä vain mustia siirtolaisia, ellei asiasta erikseen mainita. Samoin, vaikka vähemmistöistä kirjoitettaisiin paljonkin, pitää ottaa huomioon, minkälaiset uutiset ovat kyseessä. Vaikka ei suoraan uutisoitaisi esimerkiksi rikoksista, niin silti esimerkiksi poliittiset päätökset, konfliktit, sosiaaliset ongelmat ja sopeutumisen ongelmat koskettavat useimmin juuri vähemmistöä. Samoin kun vähemmistöt ovat näissä uutisissa edustettuina, leimaa se koko vähemmistöä. On myös tärkeää huomata, ketkä ovat haastateltavina uutisissa, sillä yleensä vähemmistöt pääsevät vähemmän ääneen ja päästessäänkin, saa valtaväestön edustaja usein antaa viimeisen sanan.¹⁵

1.2 Lähteet

The Guardian on riippumaton vasemmistoliberaali sanomalehti, joka kiinnittää suurta huomiota niin kansainvälisiin asioihin kuin sosiaalisiin ja humaaneihin kysymyksiinkin. *The Guardian* on *The Timesin* ohella niin sanotusti Iso-Britannian toinen laatulehti. Se kasvoi maakuntalehdestä valtakunnalliseksi ja kansainväliseksi ja vaihtoi nimensä *Manchester Guardianista* pelkäksi *Guardianiksi* vuonna 1959. Samalla *The Guardiania* alettiin julkaista

¹³ Cottle 2000, 2.

¹⁴ Pietikäinen 1996, 175–176.

¹⁵ van Dijk 2000, 36–41

yhtäaikaisesti Manchesterin lisäksi myös Lontoossa ja sen levikki nousi yli 300 000:n, jolloin siitä tuli vakavasti otettava kilpailija *The Timesille*. *The Guardian* olikin 1960-luvulla esimerkiksi monen yliopisto-opiskelijan suosima sanomalehti konservatiivisemmän *The Timesin* sijaan.¹⁶

Helsingin Sanomat (HS) on Suomen suurin sanomalehti, jonka levikkiosuus koko sanomalehdistön yhteislevikistä oli vuonna 1965 13,1 prosenttia. Lehti on poliittisesti sitoutumaton, mutta lainasi usein läntisten lehtien kirjoituksia, koska Neuvostoliiton arvostelu oli ongelmallista.¹⁷ *Helsingin Sanomissa* julkaistiin usein muun muassa *The New York Timesin* (NYT) uutisia, joka oli liberaali ja sosiaalisissa asioissa edistyksellinen¹⁸. Lehden oma kanta näkyy paitsi pääkirjoituksissa ja kirjeenvaihtajilta saaduissa teksteissä, myös tietenkin siinä, minkä lehtien kirjoituksia julkaistiin. Yhdysvaltalaisien lehtien kirjoitusten julkaiseminen tuo työhöni välillisesti myös yhdysvaltalaisien lehtien kantoja.

The Guardian löytyy Jyväskylän yliopiston kautta internetistä digitoituna, kun taas *Helsingin Sanomat* on Jyväskylän yliopiston kirjastossa mikrofilmeinä. Vuonna 2017 *Helsingin Sanomat* avasi Aikakone-nimisen palvelun, jolla pääsee lukemaan digitoituja *Helsingin Sanomia*, joiden laatu on mikrofilmejä huomattavasti parempi. *The Guardianin* osalta käytössäni oli hakukone, jolla pystyi hakemaan uutisia eri termein, kuten "civil rights", "negro", "immigrant" ja "Martin Luther King". *Helsingin Sanomien* osalta haku tapahtui manuaalisesti. *Helsingin Sanomat* on selattu lehti kerrallaan läpi, sillä etnisiä vähemmistöjä käsiteltiin lehdessä yleensäkin vähän ja harvakseltaan¹⁹.

Molemmat lehdistä ilmestyvät seitsemän kertaa viikossa ja ovat pääkaupunkiseudun suurilevikkisiä lehtiä, ja siten keskenään vertailukelpoisia. Molemmat lehdet ovat uutisiin painottuneita mutta niitä tutkimalla voidaan muodostaa kuva yhteiskunnan sen hetkisistä oleellisista ajatuksista ja mielipiteistä.

¹⁶ Torvinen 1982, 92–96.

¹⁷ Salminen 1981, 22.

¹⁸ Torvinen 1982, 193.

¹⁹ Pietikäinen 2002, 19–20.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Seuraava luku taustoittaa lisää Yhdysvaltain, Iso-Britannian ja Suomen tilanteita vuoteen 1964 tultaessa. Jokainen maa oli varsin erilaisessa tilanteessa: siinä missä Yhdysvalloissa mellakoitiin, Iso-Britanniassa koitettiin hillitä maahan tulijoiden suurta määrää, jottei tilanne johtaisi siihen, mitä Yhdysvalloissa koettiin. Suomi puolestaan oli näennäisen rauhallinen, johtuen osaltaan siitä, ettei vähemmistöillä ollut juuri väyliä huoliensa ilmaisemiseksi. Jokainen maa käsitellään erikseen omassa alaluvussa. Tutkielman luvut on jaoteltu selkeyden vuoksi maakohtaisesti.

Luvussa kolme tutkin *The Guardianin* ja *Helsingin Sanomien* uutisointia Yhdysvaltain tapahtumista ja afroamerikkalaisista ylipäätään, sekä suhtautumista Martin Luther Kingiin henkilönä ja kansalaisoikeusliikkeen osittaiseen radikalisoitumiseen. Luku neljä käsittelee *The Guardianin* uutisointia Iso-Britanniassa, tärkeimmiksi aiheiksi nousevat maahanmuuttoa käsittelevät lait ja huoli kiristyvistä asenteista, joita poliitikot samanaikaisesti käyttävät hyväkseen.

Luvussa viisi tutkin *Helsingin Sanomien* uutisointia kotimaan vähemmistöistä. Luku on jaoteltu kolmeen alalukuun: romanit, saamelaiset ja suomenruotsalaiset. Suomessa usein uutisoidessa yhden vähemmistön edustajista tai tilanteesta viitataan muihinkin, mutta jokaisen ryhmän tilanne on siitä huolimatta varsin omaleimainen. Romaneiden kohdalla korostuu moraalinen vastuu, saamelaiset puolestaan ovat taloudellisesti ja maantieteellisesti erityisessä asemassa. Suomenruotsalaiset ovat varsin hyvinvoiva vähemmistö ja he ovatkin eniten esillä niin yhteiskunnassa kuin *Helsingin Sanomissakin*. Lukujen sisällä edetään suurimmalta osin kronologisesti.

2. Taustaa

2.1 Yhdysvallat

1961 Yhdysvaltain presidentiksi valittu John F. Kennedy pyrki kaudellaan saamaan kongressissa läpi lakiehdotuksen kansalaisoikeuksista, joka poistaisi rotuerottelun asunnonhankinnassa, työelämässä sekä koulutuksessa²⁰. Kongressi oli kuitenkin nihkeä lakiehdotukselle ja vasta Kennedyn salamurhan jälkeen, vuonna 1963, seuraava presidentti Lyndon B. Johnson onnistui ajamaan lakiehdotuksen läpi, sillä yleinen mielipide oli Kennedyn ja täten myös hänen poliittisten pyrkimystensä takana. Kansalaisoikeuslaki tuli voimaan kesällä 1964.²¹ Johnson käynnisti nopeasti presidenttikautensa alettua niin sanotun sodan köyhyyttä vastaan, jonka tarkoitus oli lopulta poistaa köyhyys ja täten myös etnisten ryhmien eriarvoisuus amerikkalaisesta yhteiskunnasta. Sodalla köyhyyttä vastaan pystyttiin 1960-luvun mittaan tarjoamaan esimerkiksi sairausvakuutus vanhuksille ja parantamaan köyhien alueiden kouluja, mutta ohjelmaan panostettiin rahallisesti liian vähän, että se olisi todella vaikuttanut köyhyyteen voimakkaasti.²²

Median vaikutus oli 1960-luvun amerikkalaisessa yhteiskunnassa suuri. Yhdysvallat oli ollut vuodesta 1955 saakka osallisena Vietnamin sodassa ja 1960-luvulla Yhdysvaltojen suorat sotatoimet alueella alkoivat kasvaa ja samalla yleinen mielipide alkoi vähitellen kääntyä sotaa vastaan. Sotaan kriittisesti suhtautuvilla sanomalehdillä, kuten *Helsingin Sanomien* usein siteeraamalla *The New York Timesillä*, voidaan katsoen olleen osuutta sodan vastustukseen siitä jatkuvan kirjoittelun takia²³. Vietnamin sota oli myös ensimmäinen sota, jota seurattiin television välityksellä, joten jokainen televisionkatsoja muodosti tapahtumista oman mielipiteensä. Medialla oli myös vaikutusta afroamerikkalaisten kansalaisoikeusliikkeeseen, sillä sen uutisointi sai monet ihailemaan mielenosoittajien rohkeutta ja Martin Luther Kingin toimintaa²⁴. Nykyään on vallalla käsitys siitä, että media oli kansalaisoikeusliikkeelle tärkeä

²⁰ Horton 2001, 294.

²¹ Heale 2001, 63.

²² Heale 2001, 65–66.

²³ Sivonen 2008, 112; & Torvinen 1982, 193.

²⁴ Horton 2001, 282.

apuvoima ja tukija. Tosiasiassa mediassa ei kuitenkaan luokiteltu kansalaisoikeusliikkeen toimintaa automaattisesti ”oikeaksi”, vaan Yhdysvaltain sanomalehdet saattoivat kritisoida, jättää huomiotta tai maalata toiminnasta huonoa kuvaa.²⁵

Ennen 1950-luvun puoliväliä, afroamerikkalaiset protestit olivat olleet lähinnä yksittäisiä ja spontaaneja boikotteja ilman järjestäytymistä ja keskushahmoja. Sit-in protestit, joissa afroamerikkalaiset menivät istumaan esimerkiksi ravintolaan ja kieltäytyivät lähtemästä ennen kuin saivat palvelua, olivat yleisiä. Vuonna 1955 Montgomeryssä, Alabamassa alkoi laaja boikotti kaupungin bussiyhtiötä vastaan, kun ompelija Rosa Parks pidätettiin hänen istuttuaan valkoisille tarkoitettulle paikalle bussissa. Boikotin järjestäjät onnistuivat suostuteltua johtajakseen baptistipastori Martin Luther Kingin. Bussiboikotin myötä Yhdysvaltain korkein oikeus katsoi busseissa harjoitetun segregaaion lainvastaiseksi vuonna 1956 ja kansalaisoikeusliike, jonka johtohahmo King nyt oli, sai ensimmäisen voittonsa.²⁶

Etelävaltioiden syrjivät, niin sanotut Jim Crow-lait, olivat merkittävin yksittäinen osoitus epätasa-arvosta Yhdysvalloissa. Jim Crow-lait mahdollistivat segregaaion muun muassa julkisissa tiloissa ja julkisissa palveluissa. Jim Crow-lakeja vastustamaan perustettiin vuonna 1942 CORE-järjestö²⁷, joka järjesti alkuvuosinaan väkivallattomia protesteja lakeja vastaan.²⁸ Vuonna 1961 CORE puolestaan organisoi ensimmäiset Freedom Ride-bussiprotestit, joissa he järjestivät bussimatkoja läpi Etelävaltioiden, vastustaakseen näiden harjoittamaa rotuerottelua julkisessa liikenteessä.²⁹ Bussiprotestoijat joutuivat toistuvasti väkivallan uhreiksi ja poliisin mielivaltaisesti kohtelemaksi. Kuvat tapahtumista levisivät ympäri maan ja paljastivat Etelävaltioissa kytevän rasismien laajuuden ja voiman. Kansalaisoikeusliikkeelle protestit olivat suuri voitto, sillä se herätti kansassa paljon myötätuntoa afroamerikkalaisia kohtaan. Se myös osoitti väkivallattomien protestien tehokkuuden ja mahdollisuudet.³⁰

²⁵ Larson 2006,152–153.

²⁶ Heale 2001, 113–114.

²⁷ Congress of Racial Equality

²⁸ Sitkoff (1981), 11.

²⁹ Sitkoff (1981), 97.

³⁰ Heale 2001. 115-116.

Bussiprotestien menestyksestä huolimatta osa afroamerikkalaisista alkoi vuosikymmenen puolessavälissä turhautua ja radikalisoitua. He eivät enää uskoneet, että Kingin passiivinen vastarinta ja sit-in tempaukset riittäisivät, vaan että paikka yhteiskunnassa olisi turvattava aseinen. Tunnetuimpia järjestöjä oli Nation of Islam, jota Malcolm X johti vuoteen 1964 saakka. Tuolloin hän koki uskonnollisen heräämisen matkalla Mekkaan ja perusti Organization of Afro-American Unityn, jonka tavoitteena oli kansalaisyhteiskunnan vaatimuksen sijaan ihmisoikeusvaatimus³¹. 1966 perustetut Mustat Pantterit puolestaan aseistautuivat hyvin avoimesti. Huomattava oli myös 1960 opiskelijajärjestönä alkanut SNCC³² joka jo 60-luvun puolessavälissä piti aseita esillä toimipisteissään ja oli avoimen vallankumouksellinen³³. Mustien yhteisöllisyys ja nationalismi johti Black Power-liikkeen syntyyn, joka pyrki saamaan vallan afroamerikkalaisten käsiin – vaikka väkivalloin. Black Power-termin teki tunnetuksi SNCC:n johtohahmonakin aikanaan työskennellyt Stokely Carmichael^{34,35}. Jotkut käsittivät sen rotusodan aloittamisena, toiset taas suhtautuivat siihen maltillisemmin ja pitivät sitä vain sanontana.³⁶

Black Power oli alun perin suunniteltu sloganiksi, jonka myötä afroamerikkalaiset voisivat tulla tietoisiksi ja ylpeiksi omasta identiteetistään, mutta monet järjestöt, kuten Mustat pantterit, alkoivat toimia Black Powerin nimissä ja termi alkoi vaikuttaa afroamerikkalaisten suorittamalta rotuerottelulta valkoista väestöä kohtaan.³⁷ Mustien pantterien ja muiden radikaalien järjestöjen toiminta alkoi viedä huomiota kansalaisyhteiskunnan maltilliselta toiminnalta³⁸.

2.2 Iso-Britannia

Iso-Britanniassa oli paljon kokemusta kansalaisyhteiskunnan vaatimisesta, muuttovirroista ja erilaisista vähemmistöryhmistä. 1950- ja 1960-luvuilla

³¹ Horton 2001, 294, 304.

³² Student Nonviolent Coordinating Committee.

³³ Roberts, Kilibanoff 2006, 228 ja 397.

³⁴ Carmichael muutti myöhemmin nimensä Kwame Toureksi muutettuaan Yhdysvalloista Afrikkaan.

³⁵ Heale (2001), 124.

³⁶ Horton 2001, 306.

³⁷ Heale 2001, 124.

³⁸ Heale 2001, 92.

muuttoliike entisistä siirtomaista Afrikasta ja Karibialta oli erityisen voimakasta ja alkoi nostaa "rotukysymystä" esille³⁹. Samoin 1960-luvulla voimistui Pohjois-Irlannin kansalaisoikeusjärjestö, joka otti mallia Yhdysvaltain vastaavasta ja joka aiheutti levottomuuksia alueella sosiaalisten erojen kasvaessa⁴⁰, Iso-Britannia oli ollut pitkään monikulttuurinen jo pelkkien irlantilaisten, skottien ja walesilaisten puolesta, mutta asiaa peiteltiin käyttämällä yhdistävää termiä "britti" ja asiasta tuli suurempi puheenaihe vasta 1970-luvulla.⁴¹

Vaikka irlantilaisiakin oli muuttanut Iso-Britanniaan erityisesti 1800-luvulla ja he tuolloin kokivat syrjintää, ei heihin enää 1900-luvulla kohdistunut muun väestön osalta sanottavaa vihamielisyyttä. Irlantilaisten ja muiden brittien erimielisyydet olivat lähinnä uskonnollisia ja poliittisia, eikä voida katsoa, että he olisivat 1960-luvulla kokeneet rasismia.⁴² Itse asiassa vuoden 1962 Kansainyhteisön maahanmuuttolaki (Commonwealth Immigration Act), joka rajoitti tuntuvasti esimerkiksi Länsi-Intiasta tulevien maahanmuutto-oikeutta, nimenomaan antoi irlantilaisille erivapauden tulla maahan ilman rajoituksia joita muille asetettiin, vaikka irlantilaisia saapui tuona aikana maahan satojatuhansia⁴³. Irlantilaiset eivät Iso-Britanniaan saapuakseen tarvinneet erillistä työlupaa, joka muilta kuitenkin vaadittiin. Tämän työn puitteissa keskitynkin muista maista tuleviin Iso-Britannian kansalaisiin, koska nämä nähtiin paljon helpommin "toisina" verrattuna kantaväestöön ja siirtolaiset olivat tärkeitä kysymyksiä puolueille vaaleissa ja ne säätivät useita näitä koskevia lakeja 1960-luvulla.

Muuttoliike oli Iso-Britanniassa huomattavaa erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, kun ihmisiä saapui muun muassa Karibialta, Intiasta, Pakistanista, Bangladeshista ja Afrikan eri osista⁴⁴. Jo 1951 oltiin huolissaan siitä että "Amerikan mallin" mukaiset mustien korttelit syrjäyttäisivät sotaa edeltäneet "kosmopoliittiset" naapurustot⁴⁵. Iso-Britanniassa asui vuonna 1951 noin 74 500 mustaa kun vastaava luku oli vuonna 1959 jo 336 600, mikä aiheutti huolta

³⁹ Lawrence 1986, 70.

⁴⁰ Kearney 2006, 307.

⁴¹ Kearney 2006, 305.

⁴² Royle 1987, 69-73.

⁴³ Bleich 2003, 45-46.

⁴⁴ Kearney 2006, 305.

⁴⁵ Rich 1990, 181.

brittiläisen elämäntavan ja kulttuurin muutoksesta⁴⁶. Länsi-Intiasta alkoi vuonna 1953 suuri muuttoaalto Iso-Britanniaan, kun Yhdysvallat tiukensi omaa maahanmuuttopolitiikkaansa ja Itä-Afrikasta vuonna 1967, vasta itsenäistyneen Kenian alkaessa "afrikkalaistaa" maataan, jolloin useat maassa asuneet intialaiset joutuivat pakenemaan maasta⁴⁷.

Vuoden 1962 maahanmuuttolaki asetti vaatimuksen, että muuttajalla piti olla erillinen työlupa, eli Iso-Britannia poisti osalta kansalaisistaan oikeuden tulla maahan vapaasti. Työlupia myönnettiin vähän, esimerkiksi vuonna 1965 vain 8 500 kappaletta⁴⁸. Laki nähtiin puhtaana vastatoimena mustia maahanmuuttajia kohtaan, sillä keskustelu lain ympärillä koski brittien "valkoisuuden" säilyttämistä ja kuten edellä mainittua, rajoitukset eivät koskeneet irlantilaisia.⁴⁹ Työluvut hillitsivätkin maahanmuuttoa aluksi, vuonna 1966 Karibialta, Intiasta ja Pakistanista saapui työluvallisia hakijoita vain 3 782, siinä missä 1950-luvun puolessavälissä yksin Karibialta tuli yli 20 000 ihmistä vuosittain⁵⁰. Ongelma syntyi kuitenkin, kun maahan jo muuttaneet alkoivat tuoda perheitään luokseen, näin aiheuttaen ihmisvirran johon Iso-Britannia ei voinut puuttua⁵¹.

Muuttovirtaa Itä-Afrikasta ja siirtolaisten perheiden saapumista hillitsemään säädettiin Iso-Britanniassa vuonna 1968 uudistettu Kansainyhteisön maahanmuuttolaista maaliskuun alussa, joka tiukensi entisestään vuonna 1962 säädettyä lakia. Uudessa laissa vaatimukseksi maahan muuttoon vaadittiin, että henkilö, tai toinen hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan, oli syntynyt Iso-Britanniassa, tai oli saanut hyväksytysti maan kansalaisuuden.⁵² Lain vaatimus syntyperäisyydestä teki ongelmalliseksi perheenjäsenten eriaikaisen muuton Iso-Britanniaan.

Samaan aikaan konservatiivipuolueen parlamentin jäsen Enoch Powell piti tunnetun Rivers of Blood-puheensa, joka oli avoimen maahanmuuttovastainen ja povasi vähemmistöjen edustajien lukumäärän kasvavan nopeasti Iso-

⁴⁶ Rich 1990, 188.

⁴⁷ Kearney 2006, 281.

⁴⁸ Royle 1987, 78.

⁴⁹ Bleich 2003, 45-46.

⁵⁰ Royle 1987, 77-78.

⁵¹ Bleich 2003, 40.

⁵² Hepple 1968, 424.

Britanniassa ja johtavan suuriin ongelmiin, kuten Yhdysvalloissa oli jo käynyt. Samaan aikaan Yhdysvalloista levisivät uutiskuvat palavista kaupungeista rotumellakoissa ja Powell käyttikin ihmisten pelkoja hyväkseen maalatessaan tuomiopäivän näkymiä.⁵³ Vielä 1964 *The Guardianin* mukaan ”rasismi (väriongelman muodossa) on vasta hiljattain tullut tekijäksi brittipolitiikassa⁵⁴”⁵⁵, joten mielipiteet jyrkkenivät melko nopeasti 1960-luvun aikana. Jännitteitä lisäsi myös se, että Iso-Britanniassa käytiin parlamenttivaalit vuosina 1964 ja 1966 ja molemmissa maahanmuutto ja siirtolaisuus olivat suuria teemoja.

Maahanmuuttolain lisäksi Iso-Britanniassa säädettiin 1960-luvulla rotusuhdelaki (Race Relations Act) vuosina 1965 ja 1968. Vuoden 1965 lain oli tarkoitus estää diskriminointi etnisyyden perusteella hotelleissa, ravintoloissa ja muissa julkisissa tiloissa. Vuoden 1968 laki puolestaan teki laittomaksi syrjiä ketään etnisyyden tai kansalaisuuden perusteella työnhaussa, asunnon etsimisessä ja yksityisissä palveluissa. Lait koettiin kuitenkin tehottomiksi syrjinnän estämisessä ja lakia muutettiin jälleen vajaan kymmenen vuoden kuluttua, vuonna 1976.⁵⁶

Vaikka britti-imperiumi käsitti huomattavan määrän eri maita, kuten Jamaikan, Ghanan ja Nigerian, heidät luokiteltiin helposti yhteisten nimitysten, kuten ”musta”, ”värillinen” tai ”negro”, alle kuuluviksi. ”Negro” oli tosin usein varattu Yhdysvaltain mustille. Mustat eivät kuitenkaan olleet mikään homogeeninen ryhmä, vaan heihin kuului ihmisiä hyvin erilaisista taustoista ja yhteiskuntaluokista⁵⁷. Maahanmuuttajista, vaikka nämä muuttaisivatkin britti-imperiumin sisällä, lehdistö puhui ”immigrantteina”, eikä aina eritellyt mistä he olivat maahan tulleet.

2.3 Suomi

Historiallisesti Suomi on ollut muuhun Eurooppaan verrattuna melko homogeeninen maa – tai ainakin se on sellaiseksi valtaväestön keskuudessa

⁵³ Bleich 2003, 73–74.

⁵⁴ ”racialism (in the form of a colour problem) has only recently been a factor in British politics.”

⁵⁵ *The Guardian* 21.7.1964, Francis Boyd, ”Aspects of politics – Republicans”, 16.

⁵⁶ Fiddick & Hicks 2000, 7–8.

⁵⁷ James 2004, 348.

mielletty – ja kulttuuriltaan erottuvat on sijoitettu kansakunnan reunoille⁵⁸. Keskustelu monikulttuurisuudesta yleistyi oikeastaan vasta 1990-luvulla. Suomessa näkyvimpinä vähemmistöinä ovat olleet romanit, suomenruotsalaiset ja saamelaiset, mutta myös esimerkiksi juutalaisten, tataarien ja suomenvenäläisten muodostamat vähemmistöt löytyvät. Yhdysvaltojen tapahtumiin verrattavia ongelmia ei näiden väestöryhmien ja valtaväestön kesken ole kuitenkaan ilmennyt.

Suomenruotsalaiset ovat vähemmistö Suomessa lähinnä kulttuurillisesti ja lukumääräisesti, sillä vuoden 1922 kieliasetuksessa Suomesta tehtiin virallisesti kaksikielinen, vaikkakin aika ajoin kiistoja kielen asemasta on ilmennyt⁵⁹. Usein myös hallitusohjelmissa ruotsia on käsitelty vähemmistön kielenä ja siihen on jopa viitattu Suomen ainoana vähemmistökielenä⁶⁰. Suomenruotsalaiset ovat Suomessa siitä poikkeuksellinen väestöryhmä, että vaikka he ovat vähemmistö, ovat he kuitenkin olleet aina vahvassa asemassa yhteiskunnan monilla aloilla. Suomenruotsalaisuuden hyvän aseman voidaan katsoa johtuvan muun muassa suomenruotsalaisten omasta aktiivisesta toiminnasta etujensa hyväksi, sekä tietenkin heidän roolistaan Suomen alueella edeltävinä vuosisatoina. Suuri osa suomenruotsalaisista äänestää RKP:tä, jonka perustamisen tarkoitus oli toimia suomenruotsalaisen kansanosan ja ruotsin kielen aseman hyväksi.⁶¹ Suomenruotsalaiset ovat siis lähtökohtaisesti paljon vahvemmassa asemassa kuin romanit ja saamelaiset, koska heillä on vahva ja vaikutusvaltainen edustajisto.

Suomenruotsalaisia oli 1960-luvulla noin seitsemän prosenttia väestöstä,⁶² joskin suomenruotsalaisten tarkkaa määrä on vaikea tietää, koska suomenruotsalaisuutta ei määritellä samoin kuin muita vähemmistöjä. Suomenruotsalaisille taatut palvelut on asetettu alueellisesti, eli missä ruotsinkielisiä on paljon, palvelut on saatava ruotsiksi, mutta kaikkia näillä alueilla asuvia ihmisiä ei kuitenkaan lasketa suomenruotsalaisiksi, jonka voidaan katsoa asettavan vähemmistökielen haavoittuvampaan asemaan. Vuonna 1960

⁵⁸ Tervonen 2008, 266.

⁵⁹ Halonen, Ihalainen & Saarinen 2014, 10–11.

⁶⁰ Ihalainen & Saarinen 2014, 40.

⁶¹ Broo 1997, 58.

⁶² SVT 2016.

suoritetussa väestönlaskennassa kysyttiin vain henkilön pääkieltä ja hänet katsottiin tämän perusteella joko suomen- tai ruotsinkieliseksi, ilman että esimerkiksi henkilön syntyperällä oli mitään vaikutusta asiaan. Vaihtoehtoisesti esimerkiksi saamelaisten määrän laskemisessa 1962 ”saamelaisuuden” toteamiseksi riitti, että edes yksi isovanhemmista oli saame äidinkielenään.⁶³ Tällaiset erot ryhmien laskennassa voivat aiheuttaa melko tuntuviakin vaihteluja.

Eric Allardt ja Christian Starck toteavat suomenruotsalaisia tutkivassa teoksessaan *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta: Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta* (1981) Suomen kieliolojen olevan verrattain rauhalliset. Suomenruotsalaiset eivät korosta ruotsalaisuuttaan erityisen paljoa, saati turvaudu poliittiseen väkivaltaan. Suomalaisten ei puolestaan voida katsovan sortavan suomenruotsalaisia ja kielirajat ylittävät avioliitot ovat varsinkin pääkaupunkiseudulla hyvin yleisiä. Suomenruotsalaisilla ei ole niinkään vahvaa tunteisiin perustuvaa yhteenkuuluvuudetta, mutta he ovat keskenään vahvasti mukana poliittisessa toiminnassa ja suhteessa instituutioihin.⁶⁴

Suomen tilanne ei siis ole samoin tavoin jännittynyt, kuin vaikka baskialueilla, mutta tästä huolimatta ruotsin kielen asemasta Suomessa käydään melko tasaisin väliajoin keskustelua. Vaikka tämän tutkimuksen puitteissa jätänkin käsittelemättä Iso-Britannian kohdalla irlantilaiset, skotit ja walesilaiset, ovat suomenruotsalaiset mukana, koska he ovat väestöryhmä, joiden kautta Suomessa on näkynyt ja näkyy edelleen keskustelu erilaisuudesta hyvin selvästi. Vaikka muiden vähemmistöjen kokemuksiin muuten viitattaisiin kintaalla, ruotsin kieli ja ruotsinkielisten asema herättää lähes kaikissa tunteita ja mielipiteitä. Tämän lisäksi valtio ottaa ruotsinkielisten asemaan herkästi kantaa, mitä se ei välttämättä muiden vähemmistöjen kohdalla tee.

Ruotsin kielen asemaa kannattavat perustavat yleensä oikeutensa vuoden 1922 kieliasetukseen, jolla Suomesta tehtiin virallisesti kaksikielinen maa ja perustuslailliseen tasa-arvoon. Ruotsin kielen aseman vastustajat puolestaan näkevät sen usein turhana etuoikeutena suhteellisen pienelle väestöryhmälle.⁶⁵

⁶³ Allardt & Starck 1981, 51–54.

⁶⁴ Allardt & Starck 1981, 213-214.

⁶⁵ Halonen, Ihalainen & Saarinen 2014, 9-10.

Eniten uutisointia *Helsingin Sanomissa* onkin suomenruotsalaisten oikeuksista, yleisestä suhtautumisesta ruotsin kieleen sekä vuonna 1969 voimaan tulleesta koulu-uudistuksesta, jonka myötä ensimmäisenä vieraana kielenä sai koulussa valita ruotsin sijaan esimerkiksi englannin. Uudistus liittyi osaltaan peruskoulu-uudistukseen, joka alkoi vaikuttaa 1970-luvulla ja keskusteluun siitä, kuinka monta vierasta kieltä tulisi peruskoulussa opettaa. Osa pelkäsi, että ruotsi ei olisi pakollinen aine ollenkaan. Keskustelua tästä uudistuksesta käytiin lehden sivuilla jo vuosia aiemmin ja se herätti paljon tunteita niin poliitikkojen kuin kansalaistenkin keskuudessa. Koulu-uudistus osaltaan nopeutti jo aiemmin havaittua kehitystä: harva suomea puhuvista ihmisistä pystyy puhumaan ruotsia kovin hyvin ja ruotsinkielisten keskuudessa kaksikielisyys yleistyy⁶⁶. Suomenruotsalaisten voidaan siis näin jälkikäteen katsoa olleen koulu-uudistuksesta oikeutetusti huolissaan.

Suomen romaniväestö on selkein ihmisryhmä Suomessa nähdä kaltoin kohdeltuna etnisenä vähemmistönä, sillä romaneja on jatkuvasti syrjitty, halveksittu ja vihattu suomalaisessa yhteiskunnassa. Romaneita saapui Suomeen jo 1500-luvulla ja varsinkin 1600-luvulla, kun heitä karkotettiin Ruotsin puolelta Suomen alueelle⁶⁷. Romanit hyväksyttiin virallisesti suomalaisiksi vuonna 1919 ja heille myönnettiin Suomen kansalaisuus⁶⁸. Romanikulttuuriin liittyy paljon tapoja ja käytäntöjä, kuten keskinäisen yhteisöllisyyden tärkeys, käyttäytymisnormit ja liikkuva elämäntapa, jotka ovat tehneet eroa heidän ja valtaväestön välillä.

Suomessa asetettiin romaniväestöä ja heidän sopeuttamistaan tutkimaan erityiset valtion komiteat vuosina 1900 ja 1955, mutta komiteoiden jättämien mietintöjen sopeuttamiseen pyrkivien suositusten vaikutus oli kuitenkin käytännön tasolla hyvin vähäinen⁶⁹. Sodan jälkeen perustettiin kirkollinen Romanilähetys ja 1953 Romanien Liitto, jonka aktiivinen toimiaika jäi kuitenkin lyhyeksi⁷⁰. Vuonna 1964 *Kirkko ja kaupunki*-lehti esitti retorisen kysymyksen ”elävätkö Suomen mustalaiset apartheidissa?”, jonka myötä romanikysymys

⁶⁶ Liebkind 1997, 50–51.

⁶⁷ Allardt & Starck 1981, 86.

⁶⁸ Kortteinen 1996, 81.

⁶⁹ Grönfors 1997, 150.

⁷⁰ Pulma 2006, 163–167.

nousi puheenaiheeksi⁷¹. Suomen Mustalaisyhdistys⁷² perustettiin 1967 ja sen myötä poliitikot ja viranomaiset alkoivat suhtautua vakavammin romanien vaatimuksiin elinolojen parantamisesta⁷³.

Komiteoiden lisäksi toinen valtiollinen toimija romanikysymyksen hoidossa oli valtioneuvoston vuonna 1956 asettama Mustalaisasian neuvottelukunta⁷⁴. Neuvottelukunta oli aluksi tosin vain nimellisesti olemassa, eikä se saanut mitään konkreettista aikaan. Myöskään tällöin romanien omilla mielipiteillä ei ollut juuri ollut merkitystä sen toiminnassa⁷⁵. Asiaa koetettiin korjata kokoonpanoa vaihtamalla vuonna 1968, mutta neuvottelukunta kärsi yhä resurssien puutteesta, jotta se olisi saanut aikaiseksi mitään kovin merkittävää. Niinpä sen nykyinen vaikuttavuus alkoi oikeastaan vasta 1990-luvun taitteessa, ja sen rooli alkoi vakiintua.⁷⁶ Kuitenkin 1960-luvun loppupuoliskollakin se antoi lausuntoja ja teki ehdotuksia hallitukselle romanikysymyksen ongelmista, kuten asutuskysymyksestä. Samoin se kiinnitti huomiota kielenkäyttöön rikosuutisoinnissa⁷⁷ ja vaati rotusyrjinnän lopettamista⁷⁸.

1960-luvulla romanien asia sai aiempaa enemmän huomiota osakseen ja tällöin perustettiin esimerkiksi Suomen Vapaa Mustalaislähetys⁷⁹ (1964) ja jo aiemmin mainittu Suomen Mustalaisyhdistys (1967). Nämä järjestöt koostuivat pääosin romaneista ja niiden oli tarkoitus toimia romanien äänitorvina, siinä missä vuosisadan alussa perustettua Mustalaislähetystä⁸⁰ (1905) ohjasi käännytysinto ja pyrkimys opettaa romanilapsille ”suomalaisia” tapoja. Tämän myötä se ei ollutkaan erityisen suosittu toimija romaniväestön keskuudessa.⁸¹ 1960-luvulla romanit alkoivat muuttaa valtaväestön tapaan enemmän maaseuduilta

⁷¹ Pulma 2006, 177 & Äystö 2010, 43.

⁷² Nyk. Suomen Romaniyhdistys.

⁷³ Kortteinen 1996, 84.

⁷⁴ Nyk. Romaniasian neuvottelukunta.

⁷⁵ Grönfors 1997, 150.

⁷⁶ Virolainen 1997, 168.

⁷⁷ HS 13.3.1969, ”Rotua korostettu rikosuutisissa”, 3.

⁷⁸ HS 14.12.1969, ”Mustalaisasian neuvottelukunta vaatii rotusyrjinnän estämistä”, 21.

⁷⁹ Nyk. Elämä ja Valo ry.

⁸⁰ Nyk. Romano Missio ry.

⁸¹ Grönfors 1997, 153–154.

kaupunkeihin⁸², joka osaltaan kavensi romaniväestön eriytymistä muusta väestöstä.

Romanien asemaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota 1960-luvun kuluessa ja *Helsingin Sanomat* kirjoittaakin kohtuullisen paljon romaneista niin Suomessa kuin muualla Euroopassa. Tosin lähes enemmän kuin lehti itse kirjoittaa romaneista, käydään keskustelua sen yleisönosastolla, jossa keskustelu on usein hyvinkin vilkasta ja kiivasta. Yksi keskustelua, ja koko yleistä romanikulttuuriin suhtautumista, leimaavista piirteistä on kysymys romanien luotettavuudesta. Kuva romaneista rikollisina ja huijareina on yleinen myös esimerkiksi viranomaisten mielissä. Markku Grönforsin tutkimus 1980-luvun taitteesta osoitti, että poliisit Suomessa näkivät romanit rikollisena vähemmistönä ja heidän kulttuuriset piirteensä ensisijaisesti rikollisina piirteinä⁸³. Kun tilanne on ollut vielä 1980-luvun taitteessa tämä, ovat asenteet ja ennakkoluulot olleet vielä kovemmat 1960-luvulla, kun ongelma on vasta jotenkuten myönnetty olemassa olevaksi ja sitä koetettu alkaa ratkaista.

Saamelaiset, kuten romanit, ovat niin etninen-, kuin kielivähemmistökin. Saamen kieli jakautuu kolmeen eri murteeseen: pohjois-, inarin- ja kolttasaameen. Noin kaksi kolmasosaa kaikista saamelaisista puhuu pohjoissaamea. Saamelaisten kielikysymys siis tarkoittaa saamelaisalueiden *kielten* asemaa, eikä niinkään yhden saamen kielen asemaa, koska tällaista ei varsinaisesti ole. Saamelaisista on käytetty ennen esimerkiksi suomalaisten antamaa nimitystä ”lappalainen”, joka viittaa kuitenkin elinkeinoon (esimerkiksi poronhoitoon), eikä niinkään etnisyyteen. Saamelaisia pidetään Pohjolan alkuperäisasukkaina ja saamelaisuuden tärkeimpänä kriteerinä on yleensä Suomessa pidetty jonkun saamen kielen puhumista.⁸⁴

Keskiajalta alkaen saamelaisten asuttamilla alueilla vallitsi niin sanottu siidajärjestelmä, eli lapinkyläjärjestelmä. Nämä olivat saamelaisten taloudellisia ja hallinnollisia yksiköitä, jotka perustuivat pitkälti peurojen ja turkiseläinten metsästyksen sekä kalastukseen. Saamelaisuus perustui nomadiseen

⁸² Grönfors 1997, 150.

⁸³ Grönfors 1979 & Grönfors 1981, viitattu Grönfors 1997, 154-155.

⁸⁴ Seurujärvi-Kari 1997, 100–104.

elämäntapaan, jossa jokaiselle ryhmälle oli määrätty oma maankäyttöoikeutensa. Kun etelästä alkoi 1600-luvun tienoilla virrata ei-saamelaista väestöä, lapinkylät hajosivat ja riistaeläinten liikametsästys ajoi saamelaisväestöä pohjoisemmaksi. Vuonna 1898 säädettiin porojen laidunmaiden valvontaan tarkoitettu laki, joka johti paliskuntajärjestelmän syntyyn. Tämä aiheutti sen, että saamelaiset perheineen rakensivat kiinteitä asumuksia ja osa siirtyi karjatalouteen, koska porokantojen ajoittainen hupeneminen teki poronhoidosta epävarman elinkeinon.⁸⁵

Suomen saamelaisliike alkoi 1960-luvulla toimia voimakkaasti ja harrasti kansallista ja rajat ylittävää toimintaa⁸⁶. Saamelaiset halusivat kiinnittää huomiota saamen kieleen ja saamelaisten kohteluun Suomessa. Saamelaiskieliä ja romanikieltä alettiin valtion toimesta vahvistaa vasta 1900-luvun lopulla. Vuoden 2000 perustuslaissa näitä kieliä annettiin luvan säilyttää ja kehittää ja vuoden 2004 kieliasetuksella niitä sai käyttää tietyissä virallisissa konteksteissa.⁸⁷

Vähemmistöt haluavat korvata valtaväestön antamat nimitykset omillaan ja ”saamelainen” vakiintuikin suurelta osin ryhmän jäsenen nimitykseksi Suomessa jo 1950-luvulla, syrjäyttäen ”lappalaisen”. Sen sijaan esimerkiksi Mustalaisasian neuvottelukunta muuttui Romaniasiain neuvottelukunnaksi vasta 1989.⁸⁸ Syrjintä on vähemmistön suurin ongelma niin kauan kuin enemmistön antamat ilmaukset ovat hallitsevassa roolissa, näin pitäen ryhmää alempiarvoisena. Kun vähemmistöryhmän itse tehdyt nimitykset pääsevät hallitseviksi, voivat he saada tunnustusta itsenäisenä ryhmänä ja syrjinnän ja sen aiheuttamien taloudellisten seurausten mahdollisuus vähenee.⁸⁹ Vaikka useasti puhuttiinkin saamelaisista, myös ”lappalainen” esiintyi yhä toisinaan *Helsingin Sanomissa* ja aina ei eritelty, tarkoitetaanko sillä saamelaista, Lapissa asuvaa henkilöä vai poronhoidosta elantonsa saavaa.

Suomi ja muut Pohjoismaat ovat harjoittaneet saamelaisten suhteen sulauttamispolitiikkaa. Toiminta oli voimakkaimmillaan 1920- ja 1930-luvuilla,

⁸⁵ Pentikäinen 1997, 107–112.

⁸⁶ Daher; Hannikainen & Heikinheimo 2012, 38.

⁸⁷ Boyd & Palviainen 2014, 73-74.

⁸⁸ Tuulentie 2001, 66.

⁸⁹ Allardt & Starck 1981, 54–55.

tällöin muun muassa koulujen opetus suomalaistettiin, vaikka saamelaisopettajia olisi ollutkin tarjolla.⁹⁰ Vaikka saamelaiset aktivoituivat perustamaan 1950-luvulla erilaisia etujärjestöjä, pysyi saamenkielen asema kuitenkin heikkona 1990-luvun alkuun saakka, jolloin vuonna 1991 annettiin laki, joka antoi saamen kielelle virallisen aseman⁹¹. Suomessa saamelaisiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota vasta 1970-luvulla. Vuonna 1973 jätettiin saamelaiskomitean mietintö, jossa vahvistettiin saamelaisten oleva alkuperäiskansa ja joka johti Saamelaisvaltuuskunnan perustamiseen, joka oli suoraan vaaleilla valittu edustuksellinen elin saamelaisille, joka edelsi nykyisiä Saamelaiskäräjiä. Toisin kuin muissa Pohjoismaissa, Suomessa saamelaisilla ei ole yksityisoikeutta poronhoitoon, vaikka sitä pidetään saamelaiskulttuurin yhtenä peruspiirteistä.⁹²

⁹⁰ Seurujärvi-Kari 1997, 137.

⁹¹ Aikio-Puoskari 1997, 129.

⁹² Seurujärvi-Kari 1997, 135–138.

3. Kansalaisyhteiskunta *The Guardianin* ja *Helsingin Sanomien* sivuilla

Tässä luvussa tutkin *The Guardianin* ja *Helsingin Sanomien* uutisointia ja suhtautumista Yhdysvaltain tapahtumiin. Lehdissä huomiota saa paitsi kansalaisyhteiskunnan toiminta, myös rotukysymys yleensä ja sen moraalinen ulottuvuus. Lehdet eivät tyydy vain kommentoimaan Yhdysvaltain tapaa rotukysymyksen käsittelyyn, vaan ottavat myös kantaa oman maan tilanteisiin. Kansalaisyhteiskunnan toiminnan näkyvin hahmo oli Martin Luther King jr., mutta myös esimerkiksi radikaalimpi aktivisti, Stokely Carmichael, näkyy uutisissa. Yhdysvaltojen osalta uutisoinnissa vuonna 1964 yksi suurimmista puheenaihe oli presidentinvaalit, joiden katsottiin kiteytyvän kansalaisyhteiskunnallisen puoltajien ja vastustajien keskinäiseen kamppailuun. Tämän jälkeen afroamerikkalaisten kesken tapahtui voimakasta jakautumista, osan alkaessa kannattaa radikaalimpia keinoja taistelussa yhteiskunnallisesta asemasta, koska he olivat pettyneet poliittiseen järjestelmään ja muutoksen hitauteen.

Sekä *The Guardian*, että *Helsingin Sanomat* näkevät Yhdysvaltain lainsäädännön muuttamisen tarpeen ja rotukysymyksen tärkeyden sisäpolitiikassa. Vielä vuonna 1964 usko presidentti Lyndon B. Johnsoniin ja tämän sotaan köyhyyttä vastaan on kuitenkin luja. *Helsingin Sanomissa* julkaistaankin alkuvuodesta kirjoituksia, joissa kehuaan sitä, kuinka hyvin Johnson pystyi ajamaan afroamerikkalaisten oikeuksia, vaikka oli Teksasista kotoisin.⁹³ Niissä kuitenkin myös huomautetaan, että hänen lakiesityksistään kiistanalaisin on kansalaisyhteiskunnan laajentaminen, jonka vuoksi hän joutuisi myöhemmin vakavalle koetukselle⁹⁴. Lehti kirjoittaa, kuinka köyhyyttä on eniten afroamerikkalaisten ja muiden ”ei-valkoihoisten” keskuudessa ja että taloudessa on nyt erittäin synkät näkymät⁹⁵, joten uudistukset tulisivat tarpeeseen.

The Guardian kirjoittaa vuoden 1964 keväällä kansalaisyhteiskunnan poistavan suurimman yksittäisen taakan Yhdysvaltojen lainsäädännöstä, tässä

⁹³ HS 20.1.1964, Booth Mooney, ”Lyndon B. Johnsonin tarina -6”, 4 ja 8.

⁹⁴ HS 13.1.1964, Walter Lippmann, ”Amerikan köyhien puolesta”, 5.

⁹⁵ HS 21.1.1964, ”Presidentti Johnson: Yhdysvaltain talouselämä voidaan nyt käynnistää täyteen vauhtiin”, 21.

”maailmassa joka on tullut entistä tietoisemmaksi ihonväristä”⁹⁶. Laki ei kuitenkaan takaisi, että kansalaisyhteiskuntaistelu päättyisi tai että afroamerikkalaiset saisivat välittömästi samat oikeudet kuin valkoiset amerikkalaiset, mutta se loisi pohjan sille, että afroamerikkalaiset voisivat niitä vaatia⁹⁷. Myös *Helsingin Sanomat* on skeptinen tilanteesta ja kirjoittaa, kuinka ”Cantonin piirituomioistuimen eteen muodostuneet pitkät jonot merkitsevät vuosien 1957 ja 1960 kansalaisyhteiskuntalain epäonnistumista” ja että ”Mississippiläiselle neekerille laki on se, mitä paikallinen sheriffi sanoo”.⁹⁸

The Guardian huomauttaa, ettei republikaanien esivaaliehdokas Nelson Rockefeller ole juuri ottanut kantaa kansalaisyhteiskuntakysymykseen puheissaan, vaikka monessa osassa maata on ”ruma rotutilanne”.⁹⁹ Lehden mukaan ainoa syy miksi republikaanien toinen esivaaliehdokas, Barry Goldwater, ei todennäköisesti enää koeta jarruttaa lakia senaatissa, on että hän ymmärtää sen olevan liian myöhäistä¹⁰⁰. Goldwaterista *The Guardian* toteaa, että useat sanomalehdet ovat sitä mieltä, että hänen vaalimenestyksensä tulee riippumaan kansalaisyhteiskuntaliikkeen vastustajien voimasta ja päättäväisyydestä.¹⁰¹ *Helsingin Sanomat* julkaisee kirjoituksia, joiden mukaan rotuerottelua kannattaneen demokraattiehdokkaan George Wallacen menestyminen ”antaa aihetta itsetutkiskeluun ja mielipahaan” ja kuinka tämä on ”aikansa elänyt eteläinen demagogi, jonka opit rodullisesta paremmuudesta” olivat osoitus syvään pinttyneestä vastustuksesta tasa-arvolle.”¹⁰² Lehdet eivät siis pelkää arvostella Yhdysvaltain virkavaltaa mielivallasta tai poliitikkoja vanhanaikaisista asenteista.

The Guardian arvostelee Yhdysvaltain poliitikkoja tekopyhyydestä kesällä 1964¹⁰³, kun nämä olivat kommentoineet brittien omia kansalaisyhteiskuntakysymyksiä:

⁹⁶ The Guardian 28.5.1964, Max Freedman, ”All’s well in the White House”, 10.

⁹⁷ The Guardian 20.6. 1964, Richard Scott, ”Mr Goldwater takes the plunge on civil rights”, 9.

⁹⁸ HS 4.3.1964, Claude Sitton, ”Neekerin äänestysoikeus kovan takana ”etelässä””, 6.

⁹⁹ The Guardian 29.5.1964, Hella Pick, ”Pollsters plump for Rockefeller”, 14.

¹⁰⁰ The Guardian 10.6. 1964, Richard Scott, ”Chance of ending civil rights filibuster”, 11.

¹⁰¹ The Guardian 15.7.1964, Hella Pick, ”Republican platform ‘commits us to war’ – Press criticism of Goldwater”, 9.

¹⁰² HS 8.4.1964 Claude Sitton (Helsingin Sanomille), ”Wallacen menestys innosti rotuerottelun kannattajia”, 15.

¹⁰³ The Guardian 21.7.1964, Francis Boyd, ”Aspects of politics – Republicans”, 16.

On outoa, että brittiläisen "kolonialismin", jota Yhdysvaltain poliitikot ovat niin kauan piikitelleet, olisi pitänyt tuottaa Kansanyhteisö jonka pitää tukea kaikkia kansalaisia koskevien kansalaisoikeuksien laajentaminen ja perustaminen, kun Yhdysvaltain republikaanit ovat parhaillaan hyvin varovaisia vapauden laajentamiselle. -- -- rasismi (väriongelman muodossa) on vasta hiljattain ollut tekijä brittipolitiikassa. Mutta Senaattori Goldwaterin nousu republikaanien ehdokkaaksi Yhdysvaltain presidenttiydestä pakottaa huomaamaan että monet demokraatitkin etelävaltioissa ovat epävarmoja kansalaisoikeuksien laajentamisesta.¹⁰⁴

The Guardianiin kirjoittaa myös Yhdysvalloissa, Mainessa, asuva toimittaja ja englannin kielen opettaja Mildred Tonge. Tonge pohtii, mitä kävisi, jos hänen afroamerikkalainen ystävänsä tulisi kyläilemään hänen luokseen¹⁰⁵. Mitä hänen vuokranantajansa sanoisi, kun afroamerikkalainen tulisi hänen taloonsa ja miten hänen ystävänsä suhtautuisivat, sillä hän oli huomannut että "rotujen keskinäisessä syömässä käymisessä¹⁰⁶" on monelle jotain hyvin provokatiivista. Hän miettii, olisiko molempien turvallisuuden kannalta parempi, jos ystävä ei tulisi lainkaan kyläilemään. Tongesta tuntuu hullulta, että hänen tällä tavoin pitää pelätä hyvän ystävänsä kohtaamista vain tämän ihonvärin vuoksi.

Helsingin Sanomat haastattelee vuoden 1964 alussa Yhdysvaltain Suomen suurlähettilästä Carl T. Rowania tämän jättäessä vuoden mittaisen pestinsä Helsingissä. Toimittajat kysyvät Rowanilta suorasukaisesti, miten hänen työhönsä on vaikuttanut se, että hän on "neeker". Rowan toteaa, että suurlähettiläänä olo Suomessa on yksi harvoista tapauksista, jolloin hänelle on ollut hyötyä ihonväristään. Se on nimittäin herättänyt lehdistön mielenkiinnon

¹⁰⁴ "It is odd, that the British "colonialism" which US politicians have sniped at for so long should have produced a Commonwealth that must support the extension and establishment of civil rights for all citizens, whereas the Republicans in the US are at present most cautious about the extension of liberty. --

... racialism (in the form of a colour problem) has only recently been a factor in British politics. But the emergence of Senator Goldwater as Republican candidate for the US Presidency compels notice of the fact that many Democrats themselves in the Southern States are uneasy about the extension of civil rights."

¹⁰⁵ The Guardian 26.6.1964, Mildred Tonge, "Coloured", 10.

¹⁰⁶ "Inter-racial eating"

häntä kohtaan. Hänen mukaansa suomalaiset eivät silti kiinnitä hänen ihonväriinsä huomiota, paitsi aina silloin kun Yhdysvaltain rotukysymys nousee puheenaiheeksi. Rowan sanoo lähes koko Suomen lehdistön suhtautuneen hillitysti Yhdysvaltain etelävaltioiden väkivaltaisiin tapahtumiin, mutta kommunistiset ja ”vasemmalle kallistuvat” lehdet ovat julkaisseet tunteita herättäviä kuvia rotusorrosta.¹⁰⁷ On mahdotonta sanoa, kuinka paljon Rowanin puhe siitä, ettei Suomessa hänen ihonväriään edes juuri huomattu, on vain puhetta lehdistölle diplomaatin roolissa. Suurlähettiläänä Rowan tietenkin myös liikkui hyvin tarkasti valituissa piireissä, jotka eivät edusta koko suomalaista yhteiskuntaa.

Rowanin kommenttia hillitystä suhtautumisesta puoltaa se, että *Helsingin Sanomat* ei juuri ota kantaa esimerkiksi Alabamassa syntyneisiin väkivaltaisuuksiin, jotka alkoivat kaupungin pormestarin estettyä afroamerikkalaisten lasten pääsyn kouluun¹⁰⁸. Samoin lehden uutiskuvassa mieltään osoittavista afroamerikkalaisista ja Ku Klux Klanin jäsenistä on tekstinä hyvin neutraali:

*Samalla käytävällä, mutta ei tietenkään samalla asialla, ovat nämä Ku Klux Klanin jäsenet ja neekerit. Edelliset osoittavat mieltään rotuerottelusta vapautunutta hotellia vastaan, jälkimmäiset aivan lähellä sijaitsevaa ravintolaa vastaan, jossa rotuerottelu yhä jatkuu.*¹⁰⁹

Kuvatekstissä suurin arvotus on rotuerottelusta ”vapautuminen”, ilman että klanilaisia tai heidän mielenosoitustaan, arvosteltaisiin tai tuomittaisiin. Klanilaisten todetaan vain olevan eri asialla kuin ”neekerien”. Ku Klux Klan oli kuitenkin 1960-luvulla ollut häiritsemässä Freedom Ride-bussiprotesteja¹¹⁰ ja epäiltynä Mississipissä sekä murhasta että väkivallasta kansalaisoikeusliikkeen jäseniä kohtaan¹¹¹. Harmittomana tai väkivallattomana järjestöä ei siis voinut

¹⁰⁷ HS 21.1.1964, ””Suomen kaltaisessa maassa voisin unohtaa ihonvärini” – Suurlähettiläs Rowan työstään Suomessa”, 6 ja 10.

¹⁰⁸ HS 6.2.1964, Hels. San. kirjeenvaihtajalta, ”Pormestari eväsi värillisten lasten pääsyn valtion kouluun”, 13.

¹⁰⁹ HS 31.1.1964, 18.

¹¹⁰ Carson 1981, 37.

¹¹¹ Carson 1981, 84–85.

mitenkään pitää, minkä vuoksi *Helsingin Sanomien* kuvateksti on hyvin ongelmallinen painaessaan tällaisen järjestön luonteen ja toiminnan villaisella.

Rowanin haastattelu ja hänestä annettu kuva on todella positiivinen ja hänen kirjoituksiaan julkaistaankin *Helsingin Sanomissa* melko usein. Yleensä ne liittyvät juurikin afroamerikkalaisiin ja kansalaisoikeusliikkeen toimintaan. Myöhemmin, vuonna 1968, Yhdysvaltain tilanteen ollessa Martin Luther Kingin salamurhan jälkeen räjähdysherkkä, *Helsingin Sanomat* haastattelee Sherman Adamsia, yhdysvaltalaista lehtimiestä ja Black Power-aktiivia. Hän oli tullut kiertämään Pohjoismaihin vierailevaksi puhujaksi yliopistoihin opiskelijajärjestö SNCC:n edustajana.¹¹² Suomesta Adamsilta kysyttäessä, hän toteaa:

Teissä on se vika, että te ette ota kantaa asioihin. Meidän entinen Helsingin-suurlähtetiläämme Carl T. Rowan oli valkoinen neekeri. Teidät on aivopesty uskomaan, että kaikki on Yhdysvalloissa hyvin. Skandinavian maissa suhtaudutaan asioihin toisin. [Stokely] Carmichael sai hyvän vastaanoton Upsalan ja Lundin ylioppilailta. – – Toivon, että vielä voisin johtaa mielenosoitusta Mannerheimintiellä, haluan tulla takaisin tänne.

Vaikka Rowanin kirjoituksia *Helsingin Sanomissa* mieluusti julkaistiinkin, on hän Adamsille vain ”valkoinen neekeri”, joka ei edustanut Yhdysvaltain afroamerikkalaisia. Ihonväri ei siis yksistään merkinnyt kuulumista esimerkiksi Black Powerin piiriin. ”Rotu” nähtiin myös afroamerikkalaisten puolella joukkona sosioekonomisia piirteitä, ne jotka ”käyttäytyivät valkoisesti” tulivat myös kohdelluiksi niin, ihonväristään huolimatta¹¹³. Suurlähtetilään virassa Rowan ei tietenkään pystynyt ottamaan Yhdysvaltain hallitukselle kovin kriittistä kantaa, näin ollen hän oli monien silmissä vain valtiovallan sätkynukke.

Helsingin Sanomissa julkaisee loppuvuodesta 1964 kansalaisjärjestöaktiivi Hilikka Pietilän kirjoituksen, jossa tämä vertaa afroamerikkalaisten kokemaa kohtelua Yhdysvalloissa siihen, miten samanlainen tilanne Suomessa nähtäisiin¹¹⁴. Pietilä kirjoittaa, kuinka ajatus ”roduista” ei pidä paikkaansa ja että

¹¹² HS 6.4.1968, ”Väkivallattomuuden aika on ohi USA:ssa”, 21.

¹¹³ Goldberg 1992, 547.

¹¹⁴ HS 9.12.1964, Hilikka Pietilä, ”Biologisesti ei mikään rotu ole huonompi kuin toinen”, 10 ja 14.

erot johtuvat perintötekijöistä ja ympäristöstä. Ei myöskään ole minkäänlaista biologista oikeutusta ihmisten välisten avioliiton kieltämiseen ”rotusyiden” vuoksi. Hän viittaa UNESCO:n julistukseen siitä, että kaikki ihmiset kuuluvat samaan lajiin. Hän kuitenkin huomauttaa, että tilanne voisi Suomessa olla hyvinkin sama kuin Yhdysvalloissa:

Siellä, missä rotuerot ovat pieniä, ts. yhdessä elävät tyypit eroavat toisistaan vain vähän ja valtatyyppistä erottuvat ryhmät ovat pieniä kuten meillä, tuudittaudutaan helposti siihen uskoon, että mitään rotuennakkoluuloja ei ole valtaväestön piirissä olemassakaan. Tämä käsitys osoittautuu kuitenkin useimmiten valheelliseksi niin pian kuin tulee eteen konkreettinen tilanne, jossa suhtautuminen toisen rotuiseen on ratkaistava. Pojan tai tyttären avioituminen värilliseen rotuun kuuluvan henkilön kanssa on useimmille suomalaisille vanhemmille aivan yhtä kauhistuttava ajatus kuin pahimmille konservatiiveille Yhdysvalloissa.

Pietilän mukaan Suomessa ei siis tule kokea minkäänlaista ylemmydentuntoa ihmisoikeusasioissa, sillä suhtautuminen esimerkiksi etnisten ryhmien ylittäviin avioliittoihin olisi Suomessa todennäköisesti vielä kielteisempää kuin Yhdysvalloissa keskimäärin. Pietilä ei myöskään sivuuttanut Suomen vähemmistöjen kohtelua, vaan tarkoitti että ainoastaan näiden ryhmien suhteellisesta vähyydestä johtuen Yhdysvaltojen kaltainen jännittynyt tilanne ei ollut Suomessa vallalla. Mikäli siis esimerkiksi romaneja olisi lukumäärällisesti enemmän, olisi heidän huono kohtelunsakin selkeämmin havaittavaa.

Molemmat lehdet mainitsevat likipitään aina, mikäli joku henkilö on afroamerikkalainen – valkoisista puhuttaessa tätä huomiota ei yleensä tehdä. Tällä tavalla afroamerikkalaisista saadaan kuva ”toisina”, jotka selvästi edustavat eri ryhmää kuin valtaväestö¹¹⁵. *The Guardian* käyttää säännöllisesti termiä ”negro” ja Mildred Tonge puolestaan ystävättärestään nimitystä ”negress” (”neekeritär”). *Helsingin Sanomissa* termistö vaihtelee melko sattumanvaraisesti, useimmiten puhutaan ”neekereistä”, mutta myös ”värillinen”, ”ei-valkoinen” (”non-white”) ja ”musta” esiintyvät kirjoituksissa. Syy lienee *Helsingin Sanomien*

¹¹⁵ Cottle 2000, 2.

tapauksessa ollut eri kääntäjissä ja siinä, että ilmeisesti mitään virallista linjaa afroamerikkalaisten nimityksestä ei ollut. On kuitenkin kiinnostavaa, että vielä 1968 Kingin salamurhan jälkeenkin lehti kirjoittaa esimerkiksi ”Amerikan neekeriliikkeestä”¹¹⁶, luulisi, että termi oltaisi jo tässä vaiheessa ymmärretty vaihtaa. Saattaa olla, että englannin kielen ”negroa” ei ymmärretty kääntää eri sanaksi kuin rasistiseksi tarkoitettua ”niggeriä”. Carl T. Rowankin puhui *Helsingin Sanomissa* itsestään ”neekerinä” ja hän tuskin on kuitenkaan alun perin käyttänyt ”nigger”-sanaa.

Martin Luther King ja sitä kautta kansalaisoikeusliike sai paljon huomiota osakseen, kun hänelle myönnettiin joulukuussa 1964 Nobelin rauhanpalkinto. *Helsingin Sanomat* on uutisoinnissaan varsin positiivinen. Lehti kuvaa Kingiä ”neekerijohtajaksi ja passiivisen vastarinnan opin suureksi esitaistelijaksi”, jolle Nobel-juhlan yleisö osoitti suosiota seisaaltaan. Uutisessa korostetaan, kuinka King on ”ensimmäisenä länsimaissa näyttänyt meille, että taistelua voidaan käydä ilman väkivaltaa” ja että hän on ”täyttänyt lähimmäisenrakkauden käskyn”.¹¹⁷ Kingistä myöhemmin puhuttaessa *Helsingin Sanomat* myös usein mainitsee Nobel-palkinnon¹¹⁸.

The Guardian uutisoi Kingin Nobelista vaisusti, pieni kolmen kappaleen uutinen laitettuna sivulle 13 otsikolla ”Mustien johtaja vastaanottaa Nobel-palkinnon”¹¹⁹. Samassa uutisessa, ennen Kingiä, mainitaan kemian Nobelin voittanut britti, Dorothy Crowfoot Hodgkin¹²⁰. Syynä kohtelulle saattaa olla, että joulukuun alussa King oli varoittanut Iso-Britanniaa mahdollisista ongelmista maahanmuuttajien suhteen, jotka muistuttivat häntä Yhdysvaltain vastaavista. King näki ongelmia muun muassa ghettojen syntyemisessä, maahanmuuton rajoittamisessa ihonvärin perusteella sekä syrjimisessä työnhaussa ja koulutuksessa.¹²¹ Hän myös auttoi maahanmuuttajia järjestäytymään ja vaatimaan oikeuksiaan pysähtyessään Iso-Britanniassa matkallaan Osloon. Tämä oli aiheuttanut vastustusta ja pelkoa

¹¹⁶ HS 6.4.1968, ”Väkivallattomuuden aika on ohi USA:ssa”, 21.

¹¹⁷ HS 11.12.1964, ””Uskon lujasti Amerikkaan ja ihmiskunnan tulevaisuuteen” – King vastaanotti Nobel-palkinnon, Sartre poissa Tukholman juhlasta”

¹¹⁸ Esimerkiksi HS 6.2.1965, 14 & HS 2.3.1965, 17.

¹¹⁹ ” Negro leader receives Nobel prize”

¹²⁰ The Guardian 11.12.1964, ”Negro leader receives peace prize”, 13.

¹²¹ The Guardian 7.12.1964, ”Dr King’s warning to Britain”, 18.

”värillisten ryntäyksestä” maahan.¹²² Muuten Kingiä ja tämän vierailua kuvataan *The Guardianissa* positiiviseen sävyyn, kuten että hänen saarnaansa epäitsekkyydestä ja oikeudesta oli ollut miellyttävää kuunnella ja kuinka hän oli saanut St. Peterin katedraalin ääriään myöten täyteen. Todetaan myös, että vaikka hänen maineensa oli kiirinyt hänen edelleen, hän ei ollut pettänyt häneen kohdistuneita suuria odotuksia.¹²³

Olavi Aula arvostelee *Helsingin Sanomissa* – päivä ennen Nobel-palkinnon vastaanottamista – Kingin *Ei väkivaltaa*-kirjan, joka oli juuri suomennettu.¹²⁴ Kingin kristillisyyttä ja samastuttavuutta korostetaan sanomalla, ettei teos ole mikään ”tavallinen negro spirituaali”. King edustaa Aulan mukaan ”kristillisen kulttuurin jaloimpia sydämen ja älyn perinteitä”. Kingin ei hänen mukaansa tarvitse lainkaan hävetä aiempien Nobelin-palkinnon saajien rinnalla, jotka hekin olivat ihmiskunnan eliittiä. Kingiin tutustumista on Aulan mukaan aiemmin hankaloittanut se, että kaikki tieto hänestä on valkoihoisten lehtimiesten laatimaa, mutta nyt ”koko maailman mielipide oli asettunut yksimielisesti neekerien puolelle”. Hän mainitsee myös, kuinka King uskoo saaneensa profeetallisen tehtävän – hän on vahva johtaja afroamerikkalaisten joukosta. Aulan mukaan King on kansalaisyhteiskuntajohtajana Gandhiin verrattava hahmo, mutta kuitenkin poliittisena johtajanakin aina ensisijaisesti kristitty pastori ja sen vuoksi inhimillisempi. Mikäli King ei olisi ollut kristitty, hän ei todennäköisesti olisi saanut näin suurta arvostusta osakseen Aulalta.

The Guardianissa Karl Meyerin pohtiessa kirjoituksessaan sitä, miksei presidentti Kennedyn murhasta ollut nostattanut kommunismin pelkoa kuten niin moni kriisi aiemmin, mainitsee hän kansalaisyhteiskunta liikkeen radikaaliksi liikkeeksi.¹²⁵ Hän rinnastaa kansalaisyhteiskunta liikkeen muihin Yhdysvaltojen ääriliikkeisiin: kommunisteihin, rauhanliikkeeseen ja Fidel Castron kannattajiin. Meyer sanoo, että toisin kuin muut radikaalit liikkeet, kansalaisyhteiskunta liike on erityistapaus – ja liikkeistä ainoa, jolla on enää oikeaa merkittävyyttä, koska hyvinvointi ja vauraus

¹²² The Guardian 12.12.1964, Terry Coleman, ”for civil right”, 6.

¹²³ The Guardian 7.12.1964, London Letter, ”Peaceful christian”, 10.

¹²⁴ HS 10.12.1964, Olavi Aula, ”Vuoden rauhanmies”, 21.

¹²⁵ The Guardian 12.3.1964, Karl Meyer, ”After the assassination”, 10.

eivät ole vienyt siltä teräänsä. Osa Yhdysvaltalaisista syyttikin rotulevottomuuksista "kommunisteja ja agitaattoreja", eikä suinkaan afroamerikkalaisten elinoloja, vaikka niissä oli "silmiinpistäviä epäkohtia"¹²⁶. 1950-luvun mccarthyismi ja kommunismin pelko oli siis vielä paikoin voimissaan Yhdysvalloissa.

Kansalaisyhteisöliikkeestä kirjoitettaessa mainitaan lähes aina King, vaikkei tämä asiaan suoranaisesti liittyisikään. Uutisessa kansalaisyhteisölain läpiviemisen takkuamisesta kongressissa, haastatellaan kansalaisyhteisöliikkeen muuta johtoa. Ensimmäisenä kuitenkin mainitaan, kuinka he olivat mielissään Kingin Nobelista ja tyrmistyneitä J. Edgar Hooverin tästä esittämistä lausunnoista – Hoover oli kutsunut Kingiä "Yhdysvaltain pahamaineisimmaksi valehtelijaksi"¹²⁷¹²⁸. Samoin esimerkiksi Selmassa, Alabamassa sheriffin lyömäksi joutunut pastori C.T. Vivian, joka oli ollut protestoimassa äänestäjäksi rekisteröitymisen tahallista hankaloittamista vastaan, esitellään nimenomaan Kingin avustajana¹²⁹. Näin monesta uutisesta pyritään tekemään merkittävämpi ja lukijakuntaa kiinnostavampi. Myös Kingin kommentteja kansalaisyhteisöliikkeeseen liittyvistä asioista julkaistaan usein uutisten yhteydessä¹³⁰. Hän on myös yleensä uutiskuvien keskiössä¹³¹.

Vuonna 1965 Selmasta, Alabamasta tuli kansalaisyhteisöliikkeen toiminnan keskittymä, kun kansalaisyhteisöliike järjesti kolme marssia Selmasta Montgomeryyn, Alabaman pääkaupunkiin, vastustaakseen äänestysrekisterikäytäntöjä. Ensimmäiset kaksi marssia pysähtyivät väkivaltaisuuksien takia, mutta kolmas onnistui. *Helsingin Sanomat* kutsuu marssijoita "Kingin johtamiksi kansalaisyhteisöjen puolustajiksi", viittaamatta etnisyyteen¹³². Uutisessa kerrotaan myös, kuinka hän pyrkii tekemään sovintoa Malcolm X:n kannattajien ja mustien muslimien välille, ollen näin siis paitsi väkivallattomuuden harjoittaja, myös sen levittäjä. *The Guardian* kuvaa marssia

¹²⁶ HS 21.4.1964 Walter Lippmann, "Kiristyvät roturistiriidat", 10 ja 14.

¹²⁷ "The most notorious liar in the United States"

¹²⁸ The Guardian 1.12.1964, Alistair Cooke, "Civil rights leaders impatient", 9.

¹²⁹ The Guardian 17.2.1965, kirjeenvaihtajalta, "Mississippi negroes 'in terror'", 11.

¹³⁰ Esimerkiksi HS 11.3.1965, 19.

¹³¹ Esimerkiksi HS 30.6.1966, 6.

¹³² HS 2.3.1965, "Kansalaisyhteisömarssia järjestetään Alabamassa", 17.

suurimmaksi saavutukseksi sitten vuoden 1956 bussiboikottien, joiden kautta King tuli alun perin tunnetuksi. Marssin sanotaan saaneen tuhannet vapaaehtoiset liikkeelle auttamaan marssijoita ja nostamaan moraalin Selmassa ennätyskorkealle¹³³. King on jälleen uutisoinnin suurimman huomion kohteena. Hänen käyttämänsä nahkahatun korvaläppien värikin (vihreä) muistetaan mainita eräässä uutisessa,¹³⁴ vaikkei se ollut olennainen tieto millään tapaa. King kiinnostaa *The Guardiania* ja *Helsingin Sanomia* henkilönä ja häneen suhtaudutaan enimmäkseen kunnioittavasti ja ihaillen.

Montgomeryn marssista luodaan hyvin ylistävä kuva ja marssijoiden rohkeaa toimintaa ihaillaan. Montgomeryn marssin ansioksi luetaan äänestysoikeuslain pääsy senaatin käsittelyyn ja sen tullessa hyväksytyksi, nähdään, ettei afroamerikkalaisilla olisi enää esteitä voidakseen äänestää. Marssi myös osoittaa, etteivät afroamerikkalaiset tulisi hyväksymään lain jarruttamista. Marssin onnistuminen katsotaan nimenomaan Kingin ansioksi ja että valkoisten viha ja vastustus eivät toimisi enää kauaa.¹³⁵ *Helsingin Sanomissa* julkaistaan Washington Postin kirjoitus, jonka mukaan Alabaman pakottaminen lainkuuliaisuuteen on kuin Amerikkaa vastustavan kapinaliikkeen kukistaminen ja että ainoastaan "hourupäiset valkoisen ylivallan kannattajat" koettavat estää afroamerikkalaisten oikeuksien ajamista¹³⁶. Marssia pidetään Kingin yhdeksän vuoden työn tuloksena ja merkittävimpana saavutuksena. Marssin fyysistä ja henkistä raskautta korostetaan molemmissa lehdissä.¹³⁷ Molemmat lehdet ovat jatkuvasti hyvin vahvasti Etelävaltioissa tapahtuvaa rasismia vastaan.

King kuoli huhtikuun neljäntenä päivänä 1968 salamurhaajan luotiin Memphisissä. *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksessa korostetaan Kingin omaa väkivallattomuutta kirjoittamalla: "se joka murhasi Martin Luther Kingin, murhasi myös suuren määrän toiveita – – että ihmisyyden puolesta voitaisiin taistella menestyksellisesti inhimillisyyttä vastaan rikkomatta."¹³⁸ *The Guardian*

¹³³ The Guardian 15.3.1965, Jonathan Steele, "United front against State troopers", 9.

¹³⁴ The Guardian 23.3.1965, erikoiskirjeenvaihtajalta, "Leaflets showered on marchers", 1.

¹³⁵ The Guardian 26.3.1965, "The message from Montgomery", 14.

¹³⁶ HS 20.3.1965, Walter Lippmann, "Amerikan tragedia", 6.

¹³⁷ HS 26.3.65, 9 & The Guardian 23.3.1965, 1.

¹³⁸ HS 6.4.1968, "Martin Luther King", 4.

puolestaan kirjoittaa, Kingin olleen kansalaisoikeusliikkeelle ainutlaatuinen johtaja, joka ajoi asiaansa väsymättä ja urheasti¹³⁹. Molemmat lehdet pohtivat, mitä tämä tulee tarkoittamaan Yhdysvalloissa, nyt kun väkivallattomuuden suurin puolestapuhuja on poissa. Useasti lehdet tuntuivat käyttävän Kingiä ja kansalaisoikeusliikettä synonyymeinä toisilleen, Kingiin ladattiin kaikki ne odotukset ja toiveet, joita hänen ajamalleen asialle asetettiin. Siinä missä Yhdysvalloissa King herätti myös paljon tunteita häntä vastaan, kirjoittivat *The Guardian* ja *Helsingin Sanomat* hänestä lähes poikkeuksetta myönteisesti. Silloinkin kun *The Guardian* jätti Kingin vähälle huomiolle esimerkiksi tämän saadessa Nobel-palkinnon, ei hänen ajamaansa kansalaisoikeusasiaa kyseenalaistettu.

Kingin johtama kansalaisoikeusliike sai toiminnallaan merkittäviä lakimuutoksia aikaan, mutta monet – varsinkin nuoremman polven edustajat – turhautuivat muutoksen hitauteen ja alkoivat radikalisoitua¹⁴⁰. Vuosina 1964–1968 syttyi joka kesä useita väkivaltaisista rotumellakoita ympäri Yhdysvaltoja. Tämän lisäksi 1960-luvun puolenvälin tienoilla nousi puheenaiheeksi Black Power-liikkeen nousu. Black Power-liike leimattiin useiden toimesta väkivaltaiseksi ideologiaksi, joka kuitenkin lähinnä johtui siitä epäonnistuneesta seikasta, että mellakat ghetoissa sattuivat sijoittumaan samaan aikaan kun Black Powerista alettiin puhua¹⁴¹.

Rotumellakoita kuvatessaan *Helsingin Sanomat* käyttää värikkäimmillään termiä ”neekerimellakat”¹⁴² ja jopa ”rotusota”¹⁴³. *The Guardian*issa puhutaan yleensä ”rotumellakoista”¹⁴⁴, mutta myös ”rotuväkivallan orgioiden”¹⁴⁵ kaltaisiin nimityksiin törmää. Mellakoista itsestään yleensä kuvataan alueen kaaosta ja ”mieletöntä” riehumista ja ryöstelyä¹⁴⁶ eikä keskitytä kansalaisoikeusvaatimuksiin – mellakat olivatkin usein silkkoja väkivallan purkauksia. Kingin reagointi väkivaltaisuuksiin ja niiden pysäyttämiseen yleensä toki mainitaan¹⁴⁷. Sen sijaan väkivaltaisuuksien

¹³⁹ The Guardian 6.4.1968, ”After the death of Martin Luther King: Chaos or community?”, 8.

¹⁴⁰ HS 18.6.1966, William D. Montalbano, ”Maailman nuoriso liekehtii”, 4.

¹⁴¹ Heale 2001, 125.

¹⁴² HS 14.7.1966, ”Chicagossa rajuja neekerimellakoita”, 14.

¹⁴³ HS 26.7.1967, ”Liittovaltion joukkojen tulo rauhoitti Detroitin rotusotaa”, 5 ja 11.

¹⁴⁴ ”Race riots”

¹⁴⁵ The Guardian 17.7.1967, Alistair Cooke, ”Newark’s orgy of racial violence”, 1.

¹⁴⁶ Esimerkiksi The Guardian 20.7.1967, Sean Cronin, ”Laughter –and hatred –in Newark, N.J.”, 9.

¹⁴⁷ Esimerkiksi HS 14.7.1967, ”Chicagossa rajuja neekerimellakoita”, 14.

syitä ja seuraamuksia käsitellään mielenkiintoisemmin. Nimenomaan afroamerikkalaisten kurjat elinolot ja yhteiskunnallinen asema nähdään suurimpana syynä mellakointiin.

The Guardian kirjoittaa vuonna 1967, kuinka mellakat alkavat nykyään kesällä yhtä varmasti kuin baseball-kausi¹⁴⁸. Tämän aiheuttaa lehden mukaan muun muassa huonokuntoisten asuntojen sietämätön kuumuus, joka ajaa nuoret kaduille – ja kadulla odottavat vihamieliset poliisit. Pettymys valtarakenteisiin on aiheuttanut afroamerikkalaisten keskuudessa nationalismin tunteen, joka saa heidät kääntymään Black Power-liikkeen puoleen. *Helsingin Sanomissa* ollaan samoilla linjoilla ja kerrotaan kuinka pettymys ja tyytymättömyys lisääntyvät ja purkautuvat vihana. Tämä puolestaan voi johtaa ”rotutietoisuuden nousuun”.¹⁴⁹ Vaikka mellakat itsessään äityivät väkivaltaisuuksiksi vailla sen suurempaa motiivia, oli niiden syy kuitenkin yhteiskunnan toiminnassa ja järjestelmän toimimattomuudessa ja lehdet ymmärtävät tämän.

Mustasta vallasta ja sen puolestapuhujista, kuten Stokely Carmichaelista ja Rap Brownista, kirjoitetaan kuitenkin melko uhkaavaan sävyyn. *Helsingin Sanomat* kertoo Carmichaelin sanoneen, että afroamerikkalainen on hölmö, jos ei aseensa saatuaan ammu Alabaman kuvernööri Wallacea tai tämän vaimoa ja kuinka Black Powerin nimessä mellakoivia afroamerikkalaisia ovat kansalliskaartilaiset pistimet ja konekiväärit vastassa¹⁵⁰. Rap Brown nousi vuonna 1967 Carmichaelin tilalle SNCC:n puheenjohtajaksi. New Yorkista *Helsingin Sanomiin* kirjoittaa toimittaja Sakari Määttänen, joka kuvaa Carmichaelia Black Powerin ”ylipapiksi ja profeetaksi”, jonka manttelin ”sotaisa ja kiihkeä” Brown on nyt perinyt¹⁵¹. Määttänen asettaa Brownin puheet naurunalaisiksi ja toteaa että on pitänyt kasvaa ghetossa ymmärtääkseen ainesta, jota hänen puheensa kiihottavat. Brownin sanotaan yrittävän ylittää Carmichaelin maine ja teot ”ylittämällä samalla kaiken tarkoituksenmukaisuuden rajat” ja toimimalla lähinnä vallanhimosta.

¹⁴⁸ *The Guardian* 24.6.1967, ”Black poverty”, 6.

¹⁴⁹ HS 14.6.1967, ”Vaikea kesä etelävaltioille”, 19.

¹⁵⁰ HS 15.6.1967, ””Lurleen Wallace on vihollisemme” – Rotumellakat jatkuvat USA:ssa”, 22.

¹⁵¹ HS 28.7.1967, Sakari Määttänen, ””Me poltamme vielä kaiken tässä maassa” – Kiihkeä Rap Brown luo sotaisaa rotuoppiaan”, 19.

Carmichaelin toimittaja sanoo olevan sentään karismaattinen ja nokkela – Brown taas koettaa vain luoda itselleen kovaa imagoa puheillaan:

– Honkie white man –, jolla Brown tarkoittaa valkoista paksukaista, on myös puhdas Carmichael-sanonta – mutta millä taidolla Carmichael sitä käyttikään. Valkoinen mies tunsi itsensä todella rasvaiseksi ja inhottavaksi. Brown sen sijaan sylkäisee sen kimittämällä suustaan.

Kirjoituksessa korostetaan, kuinka nyt kansalaisyhteiskunnassa on vedetty selvä raja afroamerikkalaisten kesken. King ja muut maltilliset edustavat mennyttä ja Brownin ”ääriarvot” edustavat uutta, Mustaa valtaa. Toimittaja puhuu uutisessa ”mustasta sotaisuudesta” ja kutsuu Black Power-liikkeen johtoa ”neekerijohtajiksi”. Määttänen tekstissä korostuu ajatus Black Power-liikkeen mielettömästä ja yliampuvasta väkivallan lietsonnasta, ilman että hän koettaisi ymmärtää mistä agitoiva puhe kumpuaa.

The Guardian nimittää Carmichaelia agitaattoriksi ja ”freelance kapinalliseksi”¹⁵² joka kiertää alueilla rohkaisemassa paikallisia ottamaan lain omiin käsiinsä¹⁵³. *The Guardian* arvostelee kansalaisyhteiskunnajärjestö CORE:a siitä, että se oli hylännyt aiemman ”ei-militantin ja rotujen harmoniaa” ajavan järjestön roolin, jättänyt valkoiset järjestön ulkopuolelle ja omaksunut ”Black Powerin doktriinin”¹⁵⁴. Aiemmin väkivallattomuuden kannattajana tunnetuksi tullut CORE muuttui 1960-luvun puolen välin jälkeen hyvin militantiksi ja *The Guardian* suhtautuu tähän negatiivisesti. Lehti kirjoittaa liberalismien ja kansalaisyhteiskunnaliikkeen menettävän kannatustaan afroamerikkalaisten keskuudessa, realiteetin ollessa useimmille pohjoisvaltioissakin asuville ghetossa asuminen, eivätkä kansalaisyhteiskunnaliikkeen akateemiset argumentit ole heille läheisiä. Yhdysvalloilla ei ole pulaa resursseista, joten mellakat ja Black Power-liike vahvistuvat, mikäli afroamerikkalaisten vaatimuksiin ei vastata.¹⁵⁵ Toisin kuin siis esimerkiksi *Helsingin Sanomien* Sakari Määttänen, *The Guardian* ymmärtää mistä Black Powerin suosio kumpuaa ja keitä se puhuttelee. Lehti ei

¹⁵² ”Freelance insurrectionist”

¹⁵³ *The Guardian* 13.7.1967, Alistair Cooke, ”Bill to curb US racial agitators”, 7.

¹⁵⁴ *The Guardian* 15.6.1967, Alistair Cooke, ”Attack on grant to supporters of Black Power”, 7.

¹⁵⁵ *The Guardian* 16.7.1966, ”Black power and white logic”, 8.

siis niinkään luo pelkoa liikettä kohtaan, mutta arvostelee radikalisoitumista ilmiönä.

Yhdysvaltain tilanne on *The Guardianissa* ja *Helsingin Sanomissa* paljon esillä ja afroamerikkalaisten kamppailuun suhtauduttiin myötätunnolla. Molemmat lehdet kirjoittivat afroamerikkalaisten vaikeista oloista ja näkivät kansalaisoikeusliikkeen toiminnan hyväksi ja oikeutetuksi. Martin Luther Kingistä lehdet olivat kaiken kaikkiaan hyvin samoilla linjoilla, suorastaan ylistäviä uutisoinnissaan. Kingin hahmoon henkilöityi väkivallattomuus ja kristillisen lähimmäisenrakkaus. Kingin kristillisyyttä korostui erityisesti Olavi Aulan arvostelussa Kingin *Ei väkivaltaa*-kirjasta, jossa Aula sanoi, että Kingin kirja ei edustanut tavanomaista mustaa hengellistä kirjallisuutta, ”negro-spirituaaleja”. King ei siis ollut valkoisille lukijoille ”vieras”, vaan samastuttava, kunnan kristitty.

Siinä missä suurlähettiläs Rowan oli afroamerikkalaisille ”valkoinen neekeri”, oli sitä omalla tavallaan myös King. Hänen onnistui luoda itsestään ihailua herättävä hahmo myös valkoisten silmissä ja kansalaisoikeusliikkeen nuoremman polven radikalisoituminen olikin osittain seurausta Kingin saamasta hyvästä statuksesta valkoisten piirissä¹⁵⁶. Osa koki hänen olevan toisinaan liian hyvää pataa esimerkiksi poliitikkojen kanssa. Radikaalimmasta Black Power-liikkeestä *The Guardian* kirjoitti paljon ymmärtäväisemmin kuin *Helsingin Sanomat*, joka taas leimasi liikkeen vaaralliseksi. *The Guardian* näki liikkeen olevan suoraa seurausta kurjasta yhteiskunnallisesta tilanteesta, kun taas *Helsingin Sanomat* keskittyi liikkeen johtohahmojen kritisoimiseen. Lehdissä näkyi vahvana kansalaisoikeusliikkeen väkivallattoman toimintatavan pitäminen oikeana, radikaalimpien toimien ollessa väärinä.

¹⁵⁶ Heale 2001, 121–122.

4. Iso-Britannian maine horjuu

Tässä luvussa käsittelen *The Guardianin* uutisointia Iso-Britannian omista tapahtumista. Iso-Britanniassa elettiin 1960-luvulla haastavaa aikaa, kun Kansanyhteisön maista tuli maahan yhä enemmän ja enemmän ihmisiä. Tulijoilla oli aiemmin ollut samat oikeudet liikkumiseen kuin muillakin britti-imperiumin kansalaisilla, mutta vuoden 1962 maahanmuuttolaki rajoitti tuota oikeutta. Kyseistä lakia tiukennettiin entisestään vuonna 1968 ja se, kuten myös sen ympärillä käyty keskustelu, nähtiin avoimen rasistisena ja erittäin ongelmallisena. Samaan aikaan kun *The Guardian* arvosteli Yhdysvaltojen toimintaa kansalaisyhteisönsä saralla, ajettiin Iso-Britanniassa maan historian tiukinta maahanmuuttolinjaa. Maahanmuutto nousi myös kynnyskysymykseksi vuosien 1964 ja 1966 vaaleissa ja tuolloin avoin maahanmuuttoviha myös osoittautui toimivaksi strategiaksi, vaikka britit pitivät itseään edistyksellisinä ja suvaitsevinä.

Ilmapiiri oli Iso-Britanniassa hyvin kiristynyt, koska monissa paikoissa maahanmuuttajat kokivat avointa rasismia ja väkivallan uhkaa. Vaalit eivät tietenkään auttaneet asiaa, vaan ne pitivät siirtolaiskysymyksen ihmisten mielissä jatkuvasti. Vaalien alla esimerkiksi Wolverhamptonissa liimaillaan rakennuksien seiniin rasistisia¹⁵⁷ julisteita¹⁵⁸ ja Smethwickissä konservatiivien ehdokas Peter Griffiths joutuu ongelmiin, kun hänen huhutaan käyttäneen samanlaisia mielipiteitä vaalisloganeinaan¹⁵⁹.

Smethwick nousee *The Guardianissa* useamman kerran puheenaiheeksi. Siellä voikin nähdä kiteytyvän vuoden 1964 vaalien siirtolaisteeman ja kasvavan jännittyneisyyden ihmisryhmien välillä. *The Guardianin* arvion mukaan Smethwickissä ”värillisten”¹⁶⁰ määrä on ”paisunut”¹⁶¹ 5000–7000 asukkaaseen, enemmän kuin minkään muun läänin kylässä¹⁶². Jutussa toimittaja kertoo, että konservatiiveja oli kunnanvaltuustossa vuonna 1955 vain neljä kappaletta ja nyt heitä oli jo 15. Oli kuulemma yleisesti tunnustettu tosiasia, että värilliset siirtolaiset

¹⁵⁷ “Vote Labour for more nigger-type neighbours” (Äänestä työväenpuoluetta niin saat lisää neekerinaapureita).

¹⁵⁸ *The Guardian* 25.9.64, “Anti-Negro move condemned”, 4.

¹⁵⁹ *The Guardian* 12.3.64, kirjeenvaihtajalta, “Smethwick Tory seeks support”, 3.

¹⁶⁰ ”coloured”

¹⁶¹ ”swell”

¹⁶² *The Guardian* 18.2.1964, Dennis Barker, “Colour and politics in Smethwick”, 8.

ovat suurin syy tähän muutokseen. Konservatiivit ovat saaneet asukkaiden tyytymättömyyden käännettyä omaksi suosiokseen ja konservatiivien johtaja Peter Griffiths painottaa, että Työväenpuolue on ulalla asian hoitamisen suhteen. Toimittaja kuvaa yleisiä tuntemuksia kylässä:

Kaikki, joille puhut Smethwickissä, huomauttavat varmasti, että heillä ei ole mitään ihonväriin perustuvia ennakkoluuloja: syy heidän vastustamiseensa on vain siirtolaisten aiheuttama möykky, tai heidän likaiset etupihansa, tai se että he jättävät lapsensa ilman valvontaa tuntikausiksi, tai että siirtolaislapsien takia ”englantilaiset lapset eivät pärjää niin hyvin” koulussa. Jos tällaisen valistuksellisuuden voisi ottaa tosissaan, olisi suorastaan käsittämätöntä, että Smethwickissä olisi minkäänlaista ongelmaa ihonvärin suhteen. Puolueiden jakolinjat kertovat kuitenkin toisenlaista tarinaa.¹⁶³

Kukaan ei siis vahingossakaan halua leimautua rasistiksi, heillä vain sattuu kaikilla olemaan jotain maahanmuuttajien ominaisuuksia vastaan, jotka tietenkin sitten pätevät sellaisenaan kaikkiin muihinkin maahanmuuttajiin. Samanlaista puhetta esiintyy esimerkiksi Suomessa romanien kohdalla. Toimittaja haastattelee Griffithsiä, joka sanoo, ettei hänellä ole mitään ihmisten ihonväriä vastaan, mutta että esimerkiksi englannin kielen puutteellinen taito haittaa kouluissa muita oppilaita. Hänen mukaansa Smethwickissä on pidetty samaa kielteistä maahanmuuttolinjaa jo vuodesta 1959 ja että konservatiivit ovat muun muassa ehdottaneet, pitkäaikaistyöttömien maahanmuuttajien kotiuttamista takaisin lähtömaihinsa. Griffiths ei kuulemma käskisi maahanmuuttajia pois Smethwickistä, mutta pyytäisi kyllä heitä lähtemään. Hän ei myöskään ota kantaa kysymykseen siitä, kannattaako hän Etelä-Afrikan apartheid-politiikkaa. Kaikesta huolimatta toimittaja sanoo, ettei näe Smethwickissä samanlaista pseudo-fasistista pohjavirettä kuin jotkut Työväenpuolueen kannattajat.

¹⁶³ “Everyone you talk to in Smethwick is careful to point out that he has no colour prejudice at all: it is the noise made by the immigrant population he objects to, or their dirty front gardens, or the fact that some of them leave their young children at home unattended for hours, or that the immigrant children “hold the English children back” in the schools. If this enlightenment could be taken at its face value, it would be inconceivable that there was any colour issue at all in Smethwick. The party drift on the council tells a different story.”

Griffithsin kommenttien kaltainen maahanmuuttajavastainen puhe on nykyäänkin yleistä. Niin kutsutussa uudessa rasismissa vältetään avoimen rasistisia ilmauksia ja liitetään sen sijaan muita (negatiivisia) ilmauksia vähemmistöihin.¹⁶⁴ Griffiths puhuu ”pitkäaikaistyöttömistä maahanmuuttajista”, eli ihmisistä, jotka leimataan muiden elätettäviksi ja siten epätoivotuiksi henkilöiksi. Ennakkoluuloisen äänestäjän silmissä maahanmuuttaja voi olla ”työtön”, jos tämä asuu tietyllä alueella, liikkuu ulkona tiettyihin aikoihin tai ei esimerkiksi pukeudu tietyllä tavalla. Toisin sanoen ”pitkäaikaistyötön” voi tarkoittaa kaikkia niitä, joilla ei ole ”oikeanlaista” työpaikkaa ja -aika. Tällä tavoin saadaan myös perusteltua, että ongelma olisi nimenomaan työttömissä, eikä siinä, että he ovat myös maahanmuuttajia. Griffiths myönsi, että Smethwickissä oli pidetty jo vuosia kielteistä linjaa maahanmuuttajia kohtaan, ilmeisesti myös työnhaussa, joten näiden työttömyys saattoi johtua nimenomaan kaupungin toiminnasta, mutta tästä ei kuitenkaan oteta vastuuta. Griffithsillä ei muka ole mitään siirtolaisten ihonväriä vastaan, mutta hän ei myöskään tyrmää apartheid-politiikkaa, joka lähettää viestin hänen kannattajilleen. Vastustajilleen Griffiths voi kuitenkin samalla tällä tavoin toimiessaan puolustautua sanomalla, että hän vain ei ota kantaa asiaan.

The Guardianin toimittaja Jean Stead kirjoittaa lehteen muutama kuukausi myöhemmin. Hänen mukaansa Smethwick käy osoituksena siitä, että on enää turha teeskennellä kaikkien kansalaisten olevan yhä nykyäänkin naapureitaan rakastavia ja täynnä kristillistä hyvää tahtoa.¹⁶⁵ Steadin mukaan juuri ”värillisiä” naapureita eniten vastustavat ovat raivoissaan, jos vihjaa heidän olevan ennakkoluuloisia. Tämän jälkeen he kääntävät epäilyt ennakkoluuloista kysyjiin, koska tämä otti asian edes puheeksi. Stead sanoo olevan selvää, että jos Iso-Britanniassa olisi suhteessa sama määrä mustia kuin Yhdysvalloissa, olisi täällä yhtä paljon sortoa ja ongelmia. Hänen mukaansa komeat ajatukset brittien demokratiasta ja suvaitsevaisuudesta ovat tahriutuneet, kun on nähty mitä käy, kun maahan on tullut tuhansittain ”Kansainyhteisön veljiä¹⁶⁶”. Steadilla on siis sama näkemys kuin *Helsingin Sanomiin* kirjoittaneella Hilikka Pietilällä, jota

¹⁶⁴ van Dijk 2000, 39–40.

¹⁶⁵ *The Guardian* 6.4.1964, Jean Stead, ”Women talking”, 6.

¹⁶⁶ ”our Commonwealth brothers”

käsiteltiin edellisessä luvussa. Ainoa syy, miksi tilanne ei kotimaassa ole sama kuin Yhdysvalloissa, on ettei vähemmistön edustajia ole lukumäärällisesti niin paljoa. Kansakunta ei siis ole yhtään vähemmän rasistinen, vaan tilanne voisi helposti olla yhtä paha.

Stead arvostelee sitä, kuinka kenelläkään ei ollut ongelmaa maahanmuuton suhteen silloin, kun siirtolaiset tekivät nöyrästi töitä, jotka eivät muille kelvanneet ja olivat kiitollisia valkoisia kohtaan pienistäkin almuista. Nyt kun osa on muuttanut paremmille asuinseuduille, he kohtaavat vastustusta. Kirjoittaja kertoo käyneensä intialaisten asuttamassa lähiössä, joka oli ollut täynnä iloisia siirtolaisia, mutta että yhden asunnon ovi ja ikkunat olivat pirstaleina poliisijoukon tultua hajottamaan syntymäpäiväjuhlat. Poliisit olivat samalla ahdistelleet juhlijointa. Useat intialaiset alueella ovat joutuneet poliisiväkivallan ja valheellisten rikossyytteiden uhreiksi ja poliiseja kohtaan ollaan katkeria. Vaikka Yhdysvaltain sheriffien toimintaa oli helpompi arvostella, ei virkavallan väärinkäytöksiä ja mielivaltaa kotimaassakaan arasteltu tuoda ilmi.

Steadin mukaan tarinat poliisien toiminnasta voivat toki olla epätosia tai liioiteltuja, mutta tärkeintä on, intialaisväestön tunne siitä, ettei valkoinen väestö välitä heistä lainkaan. Stead myös kirjoittaa slummiutumisen, josta moni on huolissaan, johtuvan maahanmuuttajien huonoista mahdollisuuksista hankkia lainoja tai työpaikkoja. Tämän vuoksi heillä ei ole myöskään keinoa maksaa vuokriaan. Tämä on jälleen valtaväestön aikaansaama ilmiö, josta mustat saavat syyt niskoilleen, vaikka ovatkin tilanteen uhreja. *The Guardian* erittelee yleensä hyvin ne sosioekonomiset syyt, jotka jännitteitä alueilla luovat.

Griffithsin maahanmuuttovastaisuus tuotti kuitenkin arvostelusta huolimatta tulosta ja hän sai lokakuun 1964 vaaleissa kaikkien odotusten vastaisesti parlamenttipaikan. Vaalivoiton teki erityisen merkittäväksi se, että hän syrjäytti samalla Työväenpuolueen Patrick Gordon Walkerin, joka oli paitsi varjohallituksen jäsen, myös äänekäs maahanmuuttajien oikeuksien puolustaja. Smethwickin vaalitulos oli kova isku Työväenpuolueelle ja poliittiselle eliitille ja sen voidaan katsoa olleen ensimmäinen kerta Iso-Britanniassa, kun rotukysymyksestä tuli ratkaiseva poliittinen kysymys vaaleissa.¹⁶⁷ Tapaus avasi

¹⁶⁷ Bleich 2003, 48–49.

monien silmät Työväenpuolueessa sille, etteivät kansalaiset olleet yhtä suvaitsevaisia kuin he olivat aiemmin luulleet.

The Guardian kertoo syyskuussa 1967 Itä-Afrikasta tulevien, erityisesti aasialaisten, maahanmuuttajien määrän nopeasta kasvusta. Ministerit miettivät miten tämä järjestelmän ”täysin laillinen aukko” saataisiin suljettua. Sisäministeri Roy Jenkins on sitä mieltä, että maahantuloa tulisi rajoittaa, muuten seuraavan kahden vuoden aikana 100 000 maahanmuuttajaa pyrkisi maahan brittipasseilla. Lehti huomauttaa, että nykyisellä tahdilla maahan tulisi vain 20 000 aasialaista siirtolaista Itä-Afrikasta per vuosi, joka on huomattavasti vähemmän kuin Jenkinsin lukema.¹⁶⁸ Lehden mukaan aasialaisten siirtolaisten määrä johtuu Kenian hallituksen toiminnasta ja että yli puolet Itä-Afrikassa asuvasta 400 000 aasialaisesta olisi oikeutettuja brittipassiin. Lehti on huolissaan myös siitä, että hallituksen on hankala toteuttaa luvattuja tehostuksia syrjimisestä vastaiseen lainsäädäntöön, mikäli työperäinen maahanmuutto saa seurakseen hallitsemattoman maahanmuuton.

Myöhemmin lehti toteaa maahanmuuttajien määrän kasvun tekevän vaikeaksi saada maassa jo olevat osaksi yhteiskuntaa. Lehti sanoo, että väestönpaine yhdistettynä asumus- ja talousongelmiin ovat juuri ne samat syyt mitkä Yhdysvalloissa ovat aiheuttaneet mellakoita.¹⁶⁹ Lehti huomauttaa kuitenkin, että maiden välinen merkittävin ero ongelmassa oli sen mittakaava. *The Guardian* myöntää äkillisen ja runsaan maahanmuuton tuomat haasteet, mutta myös ymmärtää niiden syitä ja pyrkii selittämään niitä. Lehden mukaan perheiden kokemat vaikeudet lisäävät turhautumista, näin ollen puhuen maahanmuuttajista yksilö- ja perhetasolla, eikä yhtenä suurena ihmismassana.

Vuoden 1968 puolella *The Guardian* arvostelee ehdotettua maahanmuuttolain päivitystä, joka toteutuessaan hankaloittaisi perheiden yhdistämistä. Lehden kirjeenvaihtajan mukaan suuri ongelma on, että lain astuessa voimaan Keniasta saapuneet voidaan käännättää, mutta teknisesti Kenian ei tarvitse ottaa heitä vastaan, eikä heitä voida käännättää muualle kuin tulomaahansa. Brittien lainsäädäntö ei voi riisua olemassa olevia oikeuksia ihmisiltä, joten he eivät voi

¹⁶⁸ The Guardian 25.7.1967, Eric Silver, “Asian immigrants from East Africa rise to 400 a week”, 3.

¹⁶⁹ The Guardian 29.7.1967, “How to be liberal about immigrants”, 10.

päätyä tilaan ilman kotimaata ja näin ollen Iso-Britannialle jää heistä viimeinen vastuu, mikäli Kenia ei tällaisessa tapauksessa suostu yhteistyöhön. Jos Kenia ei anna brittikansalaille oikeutta oleskella maassa, joutuisi Iso-Britannia ottamaan vastaan nämä kaikki.¹⁷⁰ Lehti moittii lakia hätiköidyksi ja että se voi joutua ongelmiin Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimessa koska perheiden yhdistyminen olisi hankalampaa. Laki kaventaa alaikäisten lasten maahanmuutto-oikeutta yksinhuoltajan luo ja estää alle 65-vuotiaiden elätettävien isien maahanmuuton. Lehti kertoo useiden tuhansien ihmisten marssivan lain estämiseksi ja että laki on selvässä ristiriidassa YK:n ihmisoikeusjulistuksen kanssa.

The Guardian sanoo lain olevan paitsi loukkaus niitä lupauksia kohtaan, mitä Keniassa asuville intialaisille annettiin Kenian itsenäisyysneuvottelujen aikaan, myös avoimen syrjivä¹⁷¹. Lain myötä tehdään myönnytys rasismille, koska se tulee selvästi suosimaan valkoisia. Koskaan ennen ei lehden mukaan ollut tehty näin ilmiselvän syrjivää maahanmuuttolainsäädöstä. Lehti syyttää eritoten varjoministeri Enoch Powellia pelon lietsonnasta, joka on johtanut tähän ongelmaan. Powellin maahanmuuttovastaiset puheet ovat lehden mukaan muuttuneet itsensä toteuttavaksi ennusteeksi ja ne ovat saaneet ihmiset kiirehtimään Iso-Britanniaan tuloa, ennen kuin se kielletään kokonaan. Tästä kiireestä on aiheutunut nyt käsillä oleva muuttoaalto. Toimittajan mukaan brittihallitus on luovuttanut ongelman edessä. Ehdotettu maahanmuuttolaki voisi olla hyväksyttävä, jos hallituksella olisi edes esittää keinoja sen aiheuttaman syrjimyksen ehkäisemiseksi.

The Guardianin mielipideosastollekin¹⁷² kirjoitetaan laista. *The Guardianin* yleisönosasto erosi *Helsingin Sanomien* vastaavasta siinä, että kirjoittajien koko nimet, ammatit ja osoitteet yleensä julkaistaan, sinne ei siis kirjoiteta nimimerkillä, kuten *Helsingin Sanomiin* useat tekevät. Helmikuun 26. päivän lehdessä eräs lukija katsoo, että brittikansalaisten oikeuksien poisto ilman äänestystä on epäkunniallista ja on jo huonontanut koko kansakunnan mainetta¹⁷³. Hänen

¹⁷⁰ The Guardian 25.2.1968, Colin Legum, "Passport loophole could wreck Immigrants Bill", 1.

¹⁷¹ The Guardian 23.2.1968, "Beyond the Immigration Bill", 10.

¹⁷² Letters to the Editor-palsta.

¹⁷³ The Guardian 26.2.1968, J. Alfred Leonard, "Dishonourable intention of the immigration Bill", 8.

mielestään tilanne on ”täysin verrattavissa”¹⁷⁴ Saksan hallituksen toimiin vuonna 1933, kun natsien vastustaminen demokratian keinoin oli vielä mahdollista. Laki siis nähdään osan toimesta erittäin vaarallisena, kun se rinnastetaan suoraan natsi-Saksan nousuun ja demokratian syrjäyttämisen uhkaan. Seuraavan kerran vertaus natsi-Saksaan nähdään huhtikuussa, kun lukija katsoo Enoch Powellin puheiden maahanmuuttajien uudelleenasettamisesta olevan samalaisia kuin natsien puheet juutalaisten karkotuksista¹⁷⁵. Lukijan mukaan politiikan tekeminen pelkoja ja ennakkoluuloja hyödyntämällä voi johtaa vain ja ainoastaan ”lopullisiin ratkaisuihin”¹⁷⁶.

Enoch Powell piti kuuluisan Rivers of Blood-puheensa 20.4.1968. Puheessaan hän muun muassa siteerasi kansalaista, joka oli tullut sanomaan hänelle kuinka viidessätoista–kahdessakymmenessä vuodessa valkoinen väestö olisi mustien alistamina, eikä maassa kannattaisi enää elää. Powellin mukaan ihmiset eivät enää tunnustaneet omia kaupunginosiaan, eikä kantaväestölle ollut tilaa julkisten palvelujen puolella, kuten kouluissa, koska ne olivat täynnä siirtolaisia. Powell vaati mustien ”kotiuttamista” pois Iso-Britanniasta tai näiden määrä kasvaisi räjähdysmäisesti ja pian valkoiset olisivat vähemmistössä. Nimensä puhe on saanut Powellin viittauksesta Vergiliuksen runoon, jossa Tiber-joki vaahtoa verestä, jonka Powell ennustaa tapahtuvaksi Iso-Britanniassakin. Tällä hän viittasi Yhdysvaltojen väkivaltaisuuksiin, joita kohti Iso-Britannia oli hänen mukaansa menossa – vapaaehtoisesti.

Powellin argumentit, kuinka maahanmuuttajien kasvusta seuraa välttämättä ongelmia ja että ainoa ratkaisu on heidän poistamisensa maasta, on poliitikoille ominaista vaihtoehdottomuuspuhetta¹⁷⁷. Powell pohjaa puheensa näennäisen rationaaliseen ja matemaattiseen ajatteluun, tulijoita vain on niin paljon, ettei tilaa yksinkertaisesti riitä kaikille. Kuitenkin tosiasiasa hän vetoaa kuulijakuntansa pelkoihin ja epäluuloon maahanmuuttajia kohtaan. Puhe on myös avoimen rasistinen. Maahanmuuttajat kuvataan väkivaltaisiksi rikollisiksi, mutta ”tavalliset

¹⁷⁴ “Directly comparable”

¹⁷⁵ The Guardian 23.4.1968, Geoffrey Chinnock Jones, “Mr Powell: having his cake and eating it”, 4.

¹⁷⁶ ”Final solutions”

¹⁷⁷ Juhlia & Jokinen 2016, 157 & 183.

kansalaiset” leimataan hänen mukaansa rasisteiksi, jos he ilmaisevat huolensa maahanmuuttajista.

Powell erotettiin konservatiivipuolueen johtajan, Edward Heathin, toimesta kohun seurauksena varjohallituksesta. Häntä ei kuitenkaan erotettu itse konservatiivipuolueesta. Powellin puhe tuomitaan yleisesti mediassa, mutta esimerkiksi East Endin satamatyöläiset marssivat Lontoon keskustaan osoittamaan mieltään hänen erottamistaan vastaan¹⁷⁸. Lehtien kirjoittelu ei välttämättä kuvastanutkaan yleistä mielipidettä, sillä Powell sai tuhansia kiitteleviä kirjeitä ja mielipidemittauksissa iso osa oli hänen kanssaan samaa mieltä.¹⁷⁹

*The Guardian*issa ihmetellään, miksei Heath erottanut Powellia välittömästi saatuaan kuulla puheesta, vaan odotti seuraavan päivän varjohallituksen kokoukseen saakka. Kirjoittaja pohtii, ettei Heath olisi halunnut odottaa niin kauaa, koska jopa yleensä konservatiiviset lehdet arvostelivat puhetta. Hän joutui siis tekemään kompromissin paineen alaisena. Päätös vaati harkintaa, mutta sitä ei voinut kuitenkaan enempää viivytellä, sillä puolueen sisällä monet vaativat Powellin erottamista. Useat varjohallituksen jäsenet tekevät selväksi, että eivät halua olla töissä Powellin kanssa. Monet ovat sitä mieltä, että Powellin ollessa pelkkä opposition kansanedustaja hänen vaikutusvaltansa olisi vähäisempää ja hän säästäisi monet suuremmalta häpeältä.¹⁸⁰ Lehti katsoo, että rasisen puheen vuoksi erottaminen on käännekohta konservatiivipuolueen historiassa.

Vertailun vuoksi konservatiivisempi sanomalehti *The Times* kutsuu Powellin puhetta ”kiistanalaiseksi” ja että Powellin erottaminen osoittaa ilman epäilyksen häivääkään, että Heath ja konservatiivipuolue ovat tehneet pesäeron rasismiin. Tämä nähdään Heathin osalta olleen johtajuuden koetus ja lehti julkaisee Heathin pitkähkön lausunnon aiheesta. Lehti kutsuu Powellin puhetta ”haasteeksi” johon Heathin on vastattava korjatakseen sen aiheuttamat vauriot.¹⁸¹ Toimittajan mukaan Powellin puheen äärimmäinen sävy uhkaa koko konservatiivipuolueen asialinjaa, mutta näkee Heathin toiminnan johtajana osoittaneen puolueen

¹⁷⁸ James 2004, 377.

¹⁷⁹ Bleich 2003, 74 & Cosgrave 1990, 252-253 (viitattu teoksessa Bleich 2003, 74).

¹⁸⁰ *The Guardian* 22.4.1968, Ian Aitken, ”Mr Heath dismisses Mr Powell after ‘racialist’ speech”, 1.

¹⁸¹ *The Times* 22.4.1968, David Wood, ”Dramatic prelude to clash on Bill”, 1.

kannan rotukysymyksessä. Lehden mukaan Heath on onnistunut välttämään pahimman ja uskoo että Powellin puheista hermostuneetkin puolueenjäsenet hyväksyvät tilanteen, nyt kun Powell erotettiin. *The Timesilla* on konservatiivisempänä lehtenä selkeästi ymmärtäväisempi, suorastaan kritiikitön suhtautuminen asiaan kuin *The Guardianilla*. Powellin erottaminen varjohallituksesta (muttei puolueesta) oli ikään kuin poistanut puolueen niskoilta kaikenlaisen rasismien häivänkään. Lakiuudistuksissakaan ei lehden mukaan alun perin ollut minkäänlaista rassistista elementtiä, paitsi se, jonka Powell oli koettanut sinne laittaa.

Muutama päivä puheen jälkeen, *The Guardian* kertoo, kuinka joukko Heathrow'n lentokentän maahanmuuttoviranomaisia oli kirjoittanut lausunnon, jossa he kannattavat Powellin puhetta ja tämän takia yksi oli hyllytetty virastaan¹⁸². Seuraavana päivänä on jo huoli siitä, että Heathrow'n lentokentän maahanmuuttoviranomaiset olisivat väärinkäyttäneet valtuuksiaan maahanmuuttajien kohtelussa. Alivaltiosihteeri David Ennals sanoo haastattelussa, että kaikkien virkamiesten on pitäydyttävä ilmaisemasta julkisesti mielipiteitään kiistanalaisista poliittisista kysymyksistä ja että maahanmuuttoviranomaisten kokeminen puolueettomaksi tahoksi on ensiarvoisen tärkeää. Hän tuomitsee Powellin yrityksen normalisoida rasismi:

*Mustien syyllistämisen monet muodot, joita olemme viime päivinä nähneet, ovat täysin herra Enoch Powellin pitämän pahamaineisen puheen syytä, jolla pyritään saamaan rotuajattelua kunnioitettavaksi Britanniassa.*¹⁸³

The Guardianin mukaan maahanmuuttolaki on tuonut maahanmuuttoon ja siirtolaisuuteen suuren muutoksen. Ennals on sitä mieltä, että uutisointi massamuutosta on paikoin harhaanjohtavaa ja paikoin sellaiseksi tarkoitettuakin, koska esimerkiksi työperäinen maahanmuutto on vähentynyt huomattavasti.¹⁸⁴ Uhkakuvan luominen joukosta, joka on tavallisten kansalaisten kontrollin ulottumattomissa, on toistuva teema uuskonservatiivisessa rasismissa, jossa

¹⁸² The Guardian 25.4.1968, "Heathrow officials back Mr. Powell", 1.

¹⁸³ "The various forms of negro-baiting we have seen in the last two days is due entirely to the notorious speech made by Mr Enoch Powell in trying to make racialism respectable in Britain."

¹⁸⁴ The Guardian 26.4.1968, "Concern on 'Mishandling' of immigration controls", 2 ja 3.

luodaan kuva maansisäisestä yhteiskunnan vihollisesta. Näkymättömät, "laittomat" maahanmuuttajat ja heidän uhkansa on keskeistä tällaiselle poliittiselle diskurssille.¹⁸⁵ Vaikka vuoden 1962 lainsäädäntö oli vähentänyt maahanmuuttoa merkittävästi, poliittinen diskurssi maahanmuuttajista koveni jatkuvasti.

Powellin puhe jakoi paitsi poliitikkoja, myös kansaa. Vaikka Powell saikin paljon tukikirjeitä, osa kansalaista vastusti häntä jyrkästi ja näkyvästi. Vain reilu viikko Powellin puheen jälkeen, yli 2000 mielenosoittajaa marssi Lontoon Downing Streetillä vastustaen Powellia ja tämän kannattajia¹⁸⁶. Yksi marssin johtajista, George Clark sanoo, marssijoiden kuvastavan "niitä miljoonia ihmisiä tässä maassa, jotka edustavat jonkinlaista säädyllisyyttä, jonkinlaista vastarintaa sitä vastenmielistä soopaa vastaan, jota Enoch Powell suolsi viime viikonloppuna¹⁸⁷". Hän myös sanoo, että maa on jo pitkään liukunut kohti nykyistä siirtolaisvastaista linjaa ja että se saattaa olla samanlaisen konfliktin partaalla kuin missä Yhdysvallat on nyt. Powellin vastustajatkin siis näkivät, että Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian tilanne on, jos ei vielä samanlainen, niin ainakin verrattavissa toisiinsa. Siinä missä Powell katsoi maahanmuuttajien tulevan aiheuttamaan levottomuuksia, hänen vastustajansa kokevat, että levottomuuksia aiheuttaisivat nimenomaan rasistiset puheet.

Powellin vastustajien näkökanta onkin lähempänä totuutta, sillä puheen seurauksena aiheutuu jo ennestään jännittyneen tilanteen eskaloituminen, joka paikoin ilmenee siirtolaisten kokemana häirintänä ja väkivaltana väkijoukkojen toimesta. Alivaltiosihteeri Ennals pitää puheen, jossa hän koettaa rauhoitella tilannetta ja pyytää että siirtolaiset pysyisivät rauhallisina, eivätkä provosoituisi¹⁸⁸. Hän sanoo ymmärtävänsä, että siirtolaiset haluaisivat vastata voimalla kokemaansa ahdisteluun, mutta pyytää näitä malttamaan mielensä ja sanoo että mieliala vielä muuttuu. Toimittaja mainitsee, kuinka paikalla oli myös ilmeisen juopunut mies, joka huusi pariin väliin: "Britannia briteille¹⁸⁹", näin häiriten puhetta. Alivaltiosihteeri siis pyytää maahanmuuttajia vain kestävään kohtelua,

¹⁸⁵ Solomos, Findlay, Jones & Gilroy (1986), 29.

¹⁸⁶ The Guardian 29.4.1968, toimittajaltamme, "2,000 in anti-Powell march", 1 ja 16.

¹⁸⁷ "The millions of people in this country who represent some kind of decency, some kind of stand against the nauseating rubbish talked by Enoch Powell last weekend."

¹⁸⁸ The Guardian 30.4.1968, "Immigrants urged to show restraint", 24.

¹⁸⁹ "Britain for the British"

sillä verukkeella että väkijoukkojen mieliala todennäköisesti tulee muuttumaan. Kuten Martin Luther Kingin väkivallattomuutta ihailtiin ja Black Power-liikkeen väkivaltaisuutta pelättiin, niin sama ajattelu näkyy tässäkin tapauksessa. Vähemmistön olisi pidättäydyttävä väkivallasta, näin saaden mahdollisesti myötätuntoa osakseen. Siinä missä valkoisten väkivaltaan pitäisi puuttua ja se pitäisi tuomita, kielletään sen sijaan vähemmistöiltä jo ennaltaehkäisevästi väkivalta.

Ennalsin puhe ei kuitenkaan poistanut levottomuutta maahanmuuttajien ja kantaväestön väliltä. Toukokuussa uutisoidaan, maahanmuuttajien alkaneen muodostaa omia katupartioitaan¹⁹⁰. Kahdensadan siirtolaisen kokouksessa pohditaan katupartioiden muodostamista ja aseistamista. Black Power-liikkeen Roy Sawh muun muassa neuvoo ”veljiään” hankkimaan kolmituumaisia puukkoja ja toisen ryhmän edustaja sanoo jopa aseiden ja ammusten hankinnan voivan olla perusteltua, koska poliisi on tilanteessa niin tehoton. Kokouksen puheenjohtaja tohtori Paul Noon sanoo provosoimattoman väkivallan yleistyneen Powellin puheiden myötä ja että jos poliisi ei voi suojella kansalaisia, on katupartioiden se tehtävä. Pakistanilaisia siirtolaisia edustava¹⁹¹ Zakaria Choudbury sanoo, että valkoisten intellektuellien tulisi lopettaa heille luennot ja liittyä katupartioihin, jos he haluavat oikeasti auttaa. Hän myös pyytää, etteivät lehtimiehet epäilisi heidän tarkoituksensa, kun he valmistautuvat puolustautumaan omaa mahdollista hävitystään¹⁹² vastaan. Hän sanoo ilmaisun oleva vahva, mutta että ennusmerkit ovat jo nähtävillä: fasistinen diktatuuri nostaa päätään powellilaisten konservatiivien muodossa.

The Guardianin toimittaja kunnioittaakin pyyntöä olla lisäämättä omia mielipiteitään tai pelkoja uutiseen. Koko uutinen on hyvin neutraalisti kirjoitettu, vaikka siinä kerrottiin katupartioiden suunnittelevan aseistautumista hallintoa vastaan. Uutisessa mainitaan aluksi, että kokous muodostuu siirtolaisista, mutta sen jälkeen haastatellut mainitaan vain nimillään, ilman puhetta heidän etnisyydestään. Lehti ei toisaalta myöskään Yhdysvalloista kirjoittaessaan lietsonut Black Power-liikkeestä niin uhkaavaa kuvaa kuin *Helsingin Sanomat*.

¹⁹⁰ The Guardian 13.5.1968, ”Vigilantes to combat attacks on immigrants”, 16.

¹⁹¹ Sihteeri National Federation of Pakistani Associationsissa

¹⁹² ”Extermination”

Lehti loi tuolloinkin ennemmin ymmärtävää kuvaa. Huomattavaa on myös, ettei näin radikaaleista toimista kertovassa uutisessa haastateltu muita kuin kokouksen osallistujia, viranomaislausuntoja poliitikoilta tai poliiseilta ei ole lainkaan.

Paljosta kritiikistä huolimatta Kansainyhteisön maahanmuuttolain uudistus hyväksyttiin 1.3.1968, vain kolmen käsittelypäivän jälkeen. Lain kiirehdintää oli jo arvosteltu paljon, eikä lopputuloskaan miellyttänyt monia, vaan se nähtiin suurelta osin epäonnistuneena. Työväenpuolueen kansanedustaja Joan Lester valittaa viikko lain hyväksymisen jälkeen, että se on ”institutionalisoinut ennakkoluulot” ja tuli hyväksytyksi koska rasiset mielipiteet ja niiden ilmaisijat aiheuttivat päättäjille painostusta. Hän sanoo, ettei uusi laki katso maahan pyrkivän taitoja tai tarvetta, vaan lähtömaata ja ihonväriä. Tällöin on perusteltua olettaa, että valkoisia maahantulijoita suositaan. Hän myös vetoaa nuorisoon, että nämä kampanjoisivat uuden lainsäädännön puolesta, jotta ihmisoikeuskysymys ja rotusuhteet saataisiin korjattua tämän lain jäljiltä.¹⁹³

Saman päivän lehdessä kirjoitetaan, ettei lain aiheuttamia vauriota rotusuhteille tulla koskaan tietämään tarkalleen. Lehden mukaan on välttämätöntä, että nyt pyrittäisiin saamaan takaisin vähemmistöjen luottamus siihen, että Iso-Britannia on yhä sitoutunut tarjoamaan kaikille sen kansalaisille yhdenvertaiset mahdollisuudet ja että valkoinen väestö saadaan ymmärtämään, kuinka laajamittaista rodullinen syrjintä jo on.¹⁹⁴ Jos näitä asioita ei kyetä tekemään, on kaikki toiminta integraation edistämiseksi jatkossa tehotonta ja turhaa. Lehden kirjoituksesta näkyy erittäin syvä tyytymättömyys lain uudistuksen tekovaiheeseen sekä seurauksiin. Laki nähdään niin suurena häpeätahrana, ettei sen aiheuttamaa hallaa rotusuhteille ja Iso-Britannian maineelle voida edes mitata.

Myös mielipidekirjoituksissa ilmaistaan tyytymättömyys lain hyväksymiseen. Eräs lukija kirjoittaa, että kuka tahansa, joka on ikinä työskennellyt maahanmuuttajien parissa, näkee että rotusuhteita on nyt käännetty kymmenen vuotta

¹⁹³ The Guardian 6.3., 1968, ”’Prejudice’ in Act condemned”, 5.

¹⁹⁴ The Guardian 6.3.1968, ”Restoring faith in racial equality”, 10.

taaksepäin¹⁹⁵. Laki on tehnyt tuhoa suhteisiin, joita ei todennäköisesti enää koskaan saada korjattua entiselleen. Lukijan mukaan tämä johtuu siitä, että hallitus näkee kaikki värilliset lähtökohtaisesti ongelmina ja hän, rotusuhteiden opiskelijana, kokee tämän loukkaavaksi ja rassistiseksi.

Laki nähdään myös kansainvälisesti ongelmallisena. Muun muassa Kansainvälinen Juristikomissio tuomitsee lain kesäkuussa¹⁹⁶. Juristikomissio antaa lausunnon, jonka mukaan laki on luonut:

uuden joukon toisen-luokan kansalaisia, jotka pidetään lain nojalla poissa maasta, jonne he kansalaisuutensa suomin oikeuksin kuuluvat.

Se seikka, että nämä kansalaiset ovat ei-valkoisia, antaa väistämättä lainsäädännölle rodullisen luonteen. Yhdistyneen Kuningaskunnan maine kansalaisoikeuksien linnakkeena on vakavasti horjunut.¹⁹⁷

Komissio katsoo, että on syytä olla huolissaan maahanmuuton räjähdysmäisestä kasvusta ja että osasyynä on Kenian hallituksen toiminta, mutta että kansalaisten maahanmuuttokielto rikkoo kaikkia ihmisoikeussopimuksia. Komission mukaan tällainen lainsäädäntö saa kaikki epäilemään brittihallituksen tarkoituspäriä, vaikka se on ennen koettanut esiintyä syrjinnän vastustajana. Tällaisista erittäin vakavista moitteista kansainvälisten juristien toimesta huolimatta, sisäministeri James Callaghan iloitsee loppuvuonna parlamentissa. Hänen mukaansa lakiuudistus on hoidettu varoen ja humanisti ja se onnistunut tehtävässään maahanmuuttovirtojen hillitsemiseksi.¹⁹⁸ Laki toki vähensi maahan tulevien ihmisten määrää, mutta varoen valmistelluksi ja humaniksi sitä oli turha kutsua.

Vuoden 1968 rotusuhdelaki pyrki poistamaan syrjintää muun muassa asunnon hankinnassa. Laki esitetään parannuksena aiempaan syrjinnän diskriminoivaan lainsäädäntöön ja siihen suhtauduttiin toiveikkaasti. *The Guardian*issa kerrotaan, kuinka lakia on valmisteltu pitkään ja huolella ja siinä oli otettu huomioon

¹⁹⁵ The Guardian 8.3.1968, Dipak Nandy, "Immigration Bill: putting the clock back 10 years", 10.

¹⁹⁶ The Guardian 12.6.1968, Hella Pick, "International jurists condemn British curbs on immigrants"

¹⁹⁷ "a new category of second-class citizens who are by law kept out of a country to which they belong by virtue for their citizenship. The fact that these citizens are non-white inevitably gives the legislation a racial character. The United Kingdom's reputation as a bastion of civil liberties has been seriously shaken."

¹⁹⁸ The Guardian 14.11.1968, "Immigrants Act 'humane and successful'", 4.

aiemman lain epäkohdat¹⁹⁹. Mark Bonham Carter, yksi lakia valmistelleista, sanoo haastattelussa, että laki on tehty sen perusteella, että ”oli vahvaa todistusaineistoa sen puolesta, että he [siirtolaiset] olivat huonompiosaisia”²⁰⁰. Hän myös korostaa, ettei tämä tee heistä kuitenkaan etuoikeutettua ryhmää²⁰¹. Lehti otsikoi uutisen: ”Rotulaki on arvontunteen tukipilari”, eli ei kyseenalaista Bonham Carterin lausuntoa lainkaan. Voisi kuitenkin luulla, ettei siirtolaisten kokemasta ahdingosta olisi tarvinnut komiteamietintöä sitä todistamaan.

Liki kuukausi myöhemmin Bonham Carter myöntää haastattelussa, ettei laki yksin riittäisi poistamaan kaikkia ongelmia, vaikka olettaakin sen olevan tehokas²⁰². Bonham Carter sanoo lain tarjovan syrjinnän uhreille mahdollisuutta korvauksiin ja se tulee näin vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen. Laki, joka perustuu tapausten sovitteluun, tulee toimimaan, sillä Iso-Britannian yhteiskunta on lakeja kunnioittava ja suvaitseva. Hänen mukaansa ennakkoluuloja esiintyy, mutta vain pienen vähemmistön piirissä. Rotusuhdelaki tuli voimaan loppuvuodesta 1968 eikä *The Guardian* juuri spekuloinut sen toimivuutta, vaan lähinnä kertoo esimerkiksi mitä juridisia muutoksia se tulisi aiheuttamaan työntajalle²⁰³. Bonham Carterin lausunnot olivat sinisilmäisiä ja ongelmaa vähätteleviä. Jo neljä vuotta aiemmin 1964 Peter Griffithsin vaalivoitto Smethwickissä oli osoittanut, ettei ”ennakkoluuloisia” ollut vain ”pientä vähemmistöä”. Ajatus siitä että sakko- ja korvausperiaate syrjintätapauksissa vaikuttaisivat voimakkaasti ongelmaan, on myös naiivia. Sakkojen uhka tai pahoinpitelytuomioiden olemassaolo ei ollut tähänkään asti estänyt esimerkiksi väkijoukkoja mukiloimasta ihmisiä. Poliitikkojen puheissa niin rotusuhdelain kuin maahanmuuttolainkin kohdalla näkyy vahvasti ajatus siitä, että silkka laillisuus tekee asioista moraalisesti oikeita ja käytännössä toimivia.

The Guardian ei kirjoittanut maahanmuutosta vain negatiivisesti, vaan huomiota sai myös esimerkiksi nuoriso ja koululaitos. Nuoret ovat yleisesti aina valveutuneempia kuin vanhempansa ja brittikouluissa pyrittiinkin estämään eri etnisten ryhmien erottelu luokkahuoneissa ja niiden ulkopuolella. Keväällä 1965

¹⁹⁹ The Guardian 25.10.1968, Eric Silver, ”How they sold the Race Act”, 14.

²⁰⁰ ”Strong evidence that they were an underprivileged class”

²⁰¹ The Guardian 30.10.1968, ”Race Act buttress to dignity”, 5.

²⁰² The Guardian 26.11.1968, ”Act ‘will not solve’ all problems”, 16.

²⁰³ The Guardian 26.11.1968, ”Jobs and the Race Act”, 9.

The Guardian raportoi opettajien ammattiliiton, National Union of Teachersin²⁰⁴, konferenssissa päätettyä ryhtyä toimiin ”kaikkia apartheidilta vaikuttavia toimia koulutuksessa²⁰⁵” vastaan. NUT:in lähtökohta on, että kaikilla lapsilla on tasavertainen oikeus opiskeluun. Yhtenä tapana ehkäistä rasismin nousua nähdään sopivimmat ryhmäkoot ja riittävät opetustilat. Opettajien määrää olisi nopeasti nostettava, jotta kukaan ei jää opetustahdistista jälkeen kielen opetteluun vuoksi. Koetaan, että opettajien tulisi vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin vihamielisyyden vähentämiseksi.

Royal Commonwealth Society:n vuotuisessa nuorten kokouksessa puolestaan Jamaikan komissiota edustanut sosiaaliviranomainen Oswald Murray ilmaisee pelkonsa, että Iso-Britanniasta on tulossa rotujattelussa yhtä pakkomielteiseksi kuin natsi-Saksa aikanaan juutalaisista²⁰⁶. Murray on huolissaan siitä, miten paljon ja millä lailla ”värillisistä” puhuttiin Iso-Britanniassa. Hänen mukaansa ongelmaa ei pitäisi siivota pois näkyvistä. Murrayta rauhoittelee Kensingtonin keskikoulun vararehtori Ronald Adamson, joka sanoo, ettei heidän koulussaan, jossa on viidennes mustia, nähdä asiaa ongelmana, vaan haasteena. Hänen mukaansa lapset eivät ole ennakkoluuloisia – aikuiset ovat. Tätä tukee muun muassa se, että Oxfordissa perustettiin jo vuonna 1964 komitea²⁰⁷ johtamaan ja koordinoimaan kaikkien koululaitosten oppilasryhmien pyrkimyksiä syrjinnän torjumiseksi²⁰⁸. Brittikouluissa ongelma sentään tiedostetaan ja siihen pyritään puuttumaan.

Koululaitos ei saa pelkkää ylistystä osakseen, vaan sen katsotaan myös olevan opetukseltaan vanhanaikainen. Philip Masonin sanoo artikkelissaan, että ei-valkoiset lapset, jotka ovat käyneet läpi brittikoulun, perivät sen ajatus- ja arvomaailman, joka on vihamielinen heidän sukujuuriaan kohtaan²⁰⁹. Kun nuori tietää miten muut hänen ihonvärinsä näkevät, tulee se määrittämään hänen elämänsä ja hän katkeroituu. Kirjoittaja on sitä mieltä, että mikäli nuorilta

²⁰⁴ NUT

²⁰⁵ “any practice resembling apartheid in education”

²⁰⁶ *The Guardian* 5.1.1966, “Obsession with racialism in Britain feared”, 18.

²⁰⁷ The Student Conference on Racial Equality

²⁰⁸ *The Guardian* 15.6.1964, kirjeenvaihtajalta, “Students’ action on intolerance”, 3.

²⁰⁹ *The Guardian* 23.1.1965, Philip Mason, “A fair deal for immigrants and their neighbours”, 5.

evätään mahdollisuus menestyä, he ajautuvat rikoksen polulle ja kansa jakautuu kahteen eri luokkaan.

Lehdessä on monenlaisia pitkiäkin artikkeleita siirtolaisista ja heidän kohtaamistaan ongelmista ja lehti on yleisesti ottaen hyvin suojeleva heitä kohtaan. Lehti kirjoittaa muun muassa, kuinka siirtolaisten suuri osuus sukupuolitautilukemissa selittyy sillä, että he ovat maahan tullessaan usein yksinäisiä ja joutuvat sietämään jatkuvaa muutosta, eikä sillä, että he ovat ”värillisiä”²¹⁰. Seksuaalimoraalin selittäminen kulttuurieroilla myönnettiin yhdeksi mahdolliseksi tekijäksi siitä, että siirtolaiset olivat esimerkiksi tippuritapauksissa ylliedustettuina, mutta tärkeämmäksi nähtiin heidän vaikea tilanteensa tullessa vieraaseen maahan. Jo 1960-luvulla *The Guardian* sanoo, etteivät maahanmuuttajat suinkaan ole himojensa vallassa toimivia villejä – mielipide, johon saattaa vielä tänäkin päivänä törmätä.

Vuonna 1965 lehti kirjoittaa, ihmisten muodostavan usein mielipiteensä maahanmuutosta joko ennakkoluuloihin tai hyvään tahtoon, koska omat kokemukset siirtolaisista ovat olemattomat²¹¹. Kirjoittajan mukaan keskustelu on aluksi vaikeaa, sillä suuri osa siirtolaisista (”varsinkin värillisistä”) on köyhiä, kun taas poliitikot ja enemmistö äänestäjistä ei ole, minkä takia lähtökohdat dialogiin ovat täysin erilaiset. Iso-Britannia voi selvitä vain ottamalla uuden aineksen omakseen, kuten se on tehnyt aikanaan esimerkiksi juutalaisten ja hugenottien kanssa. Kirjoittajan mukaan olisi tärkeää tunnistaa, mitä siirtolaisissa vastustetaan, jotta voitaisiin katsoa mitä voidaan tehdä lainsäädännön puitteissa ja mikä pitäisi jättää pienempien yhteisöjen hoidettavaksi.

Lehdessä myös kirjoitetaan, kuinka puoluekannan ylittävät syyt, kuten humanit ja kristityt arvot tulisivat olla esillä siirtolaisista puhuessa²¹². Toimittajan mukaan konservatiivien ei tulisi kehuskella maahanmuuton tyrehdyttämällä, koska siirtolaiset ovat saapuneet maahan avointen ovien-politiikan seurauksena, jota pidettiin kaikkien puolesta Kansainyhteisön yhtenä hienoimmista saavutuksista ennen vuotta 1962. Siirtolaiset ovat Kansainyhteisön jäseniä ja heillä pitäisi sitä

²¹⁰ The Guardian 6.3.1964, Nesta Roberts, ”Campaign urged for education in sexual morality”, 5.

²¹¹ The Guardian 8.2.1965, ”What we gain from immigrants”, 10.

²¹² The Guardian 22.9.1964, ”Where immigration is election issue”, 3.

kautta olla oikeus saapua maahan. Maahanmuuton rajoittaminen ei estä sitä, että maahan tulee jatkuvasti enemmän muita kulttuureja edustavia ihmisiä, paitsi työntekijöinä, myös turisteina ja opiskelijoina ja kaikkien tulisi olla tervetulleita. ”Ja ihmiset, olivatpa he värillisiä tai valkoisia, ovat yhtä lailla ihmisiä²¹³”, todetaan.

The Guardian pyrki monin tavoin hälventämään vihamielisyyttä siirtolaisia kohtaan, vetoamalla niin järkeen kuin tunteisiin. Se puhui kristillisistä arvoista ja yleisestä humaaniudesta, eritteli mistä rakenteista siirtolaisten ongelmat johtuivat ja tuomitsi rasistiset näkökannat. Toisaalta jutuissa kuultiin hyvin harvoin vähemmistön edustajia, vaan jutut olivat monesti toimittajien omia raportteja tai moraalisaarnoja, joissa ei välttämättä keskitytty lainkaan käytännön toimiin. Lehden kirjoituksista näkyi kuitenkin jatkuva halu toimia moraalisesti oikein maahanmuuttokysymyksessä, eikä luopua omista periaatteista. Tämä näkyy myös siinä, että *The Guardian* oli hanakka arvostelemaan hallintoa ja poliitikkoja. Siinä missä *The Times* oli Enoch Powellin puheen suhteen melko maltillinen, *The Guardian* tuomitsi sen suoriltaan. Samoin Smethwickin tilanteeseen ja Peter Griffithsin puheisiin tartuttiin ja niitä arvosteltiin rankasti. Lehti uskalsi olla asioista jotakin mieltä, eikä jäänyt neutraaliksi tarkastelijaksi ja raporttoijaksi. Vaikka poliittinen diskurssi oli maahanmuuttajavastaista ja lakimuutoksia perusteltiin välttämättömyydellä, *The Guardian* ei pelännyt osoittaa lakien epäkohtia, pohtia niiden tarkoitusperiä ja eritellä niiden seurauksia.

²¹³ “And people, whether coloured or white, are equally human”

5. Suomi – vähemmistöt vähällä huomiolla

Suomi 1960-luvulla oli hyvin erilainen yhteiskunta Iso-Britanniaan verrattuna. Siinä missä Iso-Britanniaan muutti ihmisiä sankoin joukoin toiselta puolen maapalloa, Suomessa ei tapahtunut juuri muuttoliikettä kuin maasta pois – Ruotsiin. Suomessa oli Ruotsin vallan aikaan ihanteellisena kansalaisena pidetty samassa asuinpaikassa pysyvää maanviljelijää, joka sopeutui yhteiskuntaan niin kielensä, tapojensa kuin uskontonsakin puolesta²¹⁴. Tähän muottiin eivät kuitenkaan esimerkiksi romanit ja saamelaiset sopineet, vaan heitä pyrittiin käännyttämään uskonnollisesti ja poistaa heidän omat tapansa ja kulttuurilliset erityispiirteensä. Romanien ja saamelaisten kohdalla voidaan katsoa, että heitä kohtaan on harjoitettu rotusortoa, kun taas suomenruotsalaisten asema on hyvin erilainen, heidän ollessaan entistä hallintokieltä käyttävä kielivähemmistö.

Tämä luku on jaoteltu romaneja, saamelaisia ja suomenruotsalaisia käsitteleviin alalukuihin. Romaneja käsittelevässä alaluvussa huomion kohteina ovat erityisesti eri järjestöt, jotka ajoivat romanien asiaa. Järjestöistä vanhin, Mustalaislähetys sai paljon kritiikkiä osakseen ja erot Suomen ja Ruotsin valtioiden toimissa romanasian hoidossa nousivat keskeiseen rooliin. Järjestöt myös kertovat esimerkiksi yleisönosastolla romanien kohtaamista ennakkoluuloista ja eriarvoisesta kohtelusta. Saamelaisista uutisoidessa korostuivat Lapin olosuhteiden vaikutus elinkeinoihin ja saamelaisten järjestäytyminen saamelaiskonferenssien muodossa. Saamelaisten kielistä ollaan myös huolissaan ja katsotaan että Lapin koulujärjestelmä on syrjivä. Suomenruotsalaisten kohdalla huomio on ruotsin kielen asemassa yleensä ja suuri huomio keskittyy myös tulevaan koulu-uudistukseen. Siinä missä romanien ja saamelaisten on vaikeaa saada ääntä kuuluviin, on suomenruotsalaisilla muun muassa heidän etuaan ajava puolue, RKP.

²¹⁴ Pentikäinen 1997, 18.

5.1. Romanit – Suomen oma kehitysongelma

Helsingin Sanomat kirjoittaa romanien asemasta Suomessa 26.2.1965:

*Mustalaisongelma muodostaa jatkuvasti maassamme vaikean ja ratkaisemattoman ongelman jopa siinä määrin, että voidaan puhua maamme omasta kehitysongelmasta.*²¹⁵

Jutussa haastatellaan Mustalaislähetysten hallituksen puheenjohtajaa, rovasti Heimer Virkkusta, jonka johtama lähetystö oli juuri jättänyt sosiaaliministeriölle suunnitelman romanien tilanteen parantamiseksi. Suunnitelmassa maa jaettaisiin viiteen eri ”mustalaispiiriin” joissa asiaan perehtyneet sosiaalialaa tuntevat kuraattorit puuttuisivat alueillansa ilmeneviin epäkohtiin. Kuraattorit myös seuraisivat romanien olojen kehitystä ja auttaisivat romanien ”siirtymistä normaalin yhteiskuntaelämän piiriin”. Erityisen tärkeänä tällaisessa toiminnassa nähtiin lastensuojeluasiat. Mustalaislähetyskin siis erottaa romanikulttuurin ja ”normaalin” kulttuurin ja näkee että edellä mainitusta olisi päästävää eroon, jotta ongelmat poistuisivat.

Helsingin Sanomat ottaa hyvin myötämielisen kannan romaneja ja heitä auttavia tahoja kohtaan jatkaessaan:

Mustalaistyöntekijä joutuu jokapäiväisessä työssään näkemään hyvin paljon sääällittäviä ja surkeita perheongelmia, valkoisen väestön välttelevää ennakkoluulojen värittämää suhtautumista mustalaisiin. Silmäänpistävä piirre on myös viranomaisten haluttomuus puuttua mustalaisasioihin. Sellainenkin mustalaisnuori, joka on opiskelun avulla ponnistautunut eroon heimonsa vuosisataisista perinteistä, on huomattavasti huonommassa asemassa kuin saman koulutuksen saanut valkoinen nuori ihminen. Työn haussa hän joutuu usein kokemaan syrjintää, eikä kukaan mielellään halua vuokrata hänelle edes asuntoa. Mustalaisnuorelta vaaditaankin siksi monin verroin enemmän tarmoa kuin valkoiselta, että hän voisi päästä alkuun normaalissa elämässä. Kuntien yleisin toimenpide mustalaisten

²¹⁵ HS 26.2.1965 ”Mustalaiskysymys on maamme kehitysongelma”, 7.

huoltamiseksi on ”järjestää” mustalaisperhe naapurikunnan puolelle, totesi rovasti Virkkunen.

Tekstissä tuodaan vahvasti esiin romanien eriarvoiset lähtökohdat verrattuna valtaväestöön ja viranomaisten välinpitämättömyys, jolla vedotaan nimenomaan oikeudenmukaisuus- ja tasa-arvokäsitykseen. Tämä näkökulma tuli mukaan keskusteluun juurikin 1960-luvulla, kun vielä 1950-luvulla asiaa katsottiin lähinnä kriminaalihuollon kannalta²¹⁶. Rovasti Virkkusen käsitykset todennäköisesti vaikuttavat tekstin ilmaisuun, että nuori on ”ponnistautunut eroon heimonsa vuosisataisista perinteistä”, sillä kuten edellä mainittua, Mustalaislähetys oli perustettu uskonnolliselta pohjalta ja siinä vaikutti vahvasti käännytysinto, joka koettiin monelta taholta holhoavaksi. Mustalaislähetysen tehtävänä oli romanien sopeuttaminen yhteiskuntaan ja romanikulttuuri nähtiin tätä haittaavana tekijänä.²¹⁷ Romaninuorukaiselta vaaditaan valtaväestöä ”monin verroin enemmän tarmoa” esimerkiksi asunnon hankkimisessa, vaikka edellisessä virkkeessä myönnetään, että kyse on rakenteellisesta syrjinnästä, eikä romanien omasta tarmon puutteesta.

Jutussa esitellään Mustalaislähetysen toimintaa yleisemmin, kuten ”kristillisessä hengessä tapahtuvaa opetus- ja kasvatustoimintaa”, tiedotus- ja julkaisutoimintaa, sekä neljän lastensuojelulaitoksen ylläpitämistä. Näiden lastenkotien tehtävä on lasten kouluttaminen, jotta nämä omaksuisivat suomalaiset tavat. Vasta 1980-luvulla romanikulttuuri otettiin osaksi lastenkotien toimintamalleja, tätä ennen romanit eivät edes päässeet johtamaan näitä lastenkoteja.²¹⁸ Mustalaislähetys siis koettaa vielä 1960-luvulla ”pelastaa” romanit näiden omalta kulttuurilta, jonka se katsoo olevan este yhteiskuntaan assimiloitumiselle, samalla kuitenkin pitäen itseään romanien puolestapuhujana. Rovasti Virkkunen painottaa, että Mustalaislähetysen toimintamahdollisuudet romanien aseman parantamiseksi ovat riittämättömät ja etteivät valtion aiemmin asettamat komiteat ja näiden mietinnöt ole johtaneet konkreettisiin toimenpiteisiin.

²¹⁶ Virolainen (1997), 161

²¹⁷ Grönfors (1997), 153–154.

²¹⁸ Grönfors (1997), 154.

Helsingin Sanomat palaa Mustalaislähetysten jättämään suunnitelmaan pääkirjoituksessaan 4.3.1965²¹⁹. Lehti ampuu heti kovilla:

Suomessa otetaan mielellään kantaa ja tuomitaan rotusyrjintä. Tehdään kirjelmiä ja hyväksytään julkilausumia esimerkiksi Etelä-Afrikan tai Yhdysvaltojen neekerien puolesta valkoivoimien sortoa vastaan. Tällaisesta toiminnasta saattaisi sivullinen päätellä, että asiat meillä ovat kohdillaan. Mutta näinhän ei aina ole. Mustalaiskysymystä ei ole hoidettu asianmukaisella tavalla, ja lappalaistenkin olosuhteissa olisi tiettävästi kohentamisen varaa.

Paitsi että lehti myöntää romanien ja saamelaisten heikon aseman yhteiskunnassa, se myös rinnastaa sen Etelä-Afrikan apartheid-politiikkaan ja Yhdysvaltain rotutilanteeseen. Kirjoitus väheksyy ”kirjelmien tekoa” (eli jotain käytännön tasolla vähämerkityksistä toimintaa) kaukasiin maihin, kun omassa maassa olisi runsaasti ongelmia, joihin voisi vaikuttaa ja joihin ottaa kantaa. *Helsingin Sanomat* ei kuitenkaan erittele mitä ovat ne ”lappalaisten olosuhteet” joita voisi kohentaa.

Muuten lehti ei kirjoituksessa tuokaan esiin oikeastaan mitään uutta, vaan tyytyy referoimaan edellistä rovasti Virkkusen haastattelua. Tosin asia, jota ei edellisestä haastattelusta löytynyt, on Virkkusen kommentti siitä, kuinka ”Suomen mustalaiset eivät enää ole samaa kiertelevää joukkoa kuin aikaisemmin. Suurimmalla osalla on vakituinen asuinpaikka ja he pyrkivät elämään normaalisti – tosin omien vuosisataisten perinteidensä mukaan”. Virkkunen koettaa sanoa, että romanien liikkuva elämäntapa on muuttunut vakituisten asuinpaikkojen myötä, mutta toisaalta luo kuvaa, että nämä olivat vielä joku aika sitten epämääräinen ”kiertelevä joukko” joka on vasta nyt pyrkinyt ”normaalin elämän” piiriin.

Mustalaislähetys ei ollut erityisen suosittu toimija romanien keskuudessa. Tästä huolimatta Mustalaislähetys ottaa *Helsingin Sanomien* Yleisöltä-palstalla usein kantaa romanien asemaan ja heidän kohteluunsa. Mustalaislähetys saattoi esimerkiksi joulun alla kerätä rahaa lastenkoteihinsa vetoamalla lukijoihin

²¹⁹ HS 4.3.1965, ”Kehitysongelma”, 6.

kirjoittamalla, kuinka ”on muistettava, että nämä lapset ja koko romaaniheimo on jäänyt paljon vähäisemmälle osalle kuin muu kansa”, ja että ”teemme oikein muistaessamme heitä edes jouluna”²²⁰. Mustalaislähetyksen koettaa vedota ihmisten hyväntahtoisuuteen ja joulumieleen, mutta erityisesti säälintunteeseen. On kummallista, että järjestö, joka sanoo koettavansa auttaa vähemmistöä, antaa suurelle yleisölle ikään kuin luvan muistaa romaniasiaa vain jouluisin. On kuitenkin itsestään selvää, ettei romaniasia tulisi ratkaistuksi, mikäli lahjoituksia tulee vain kerran vuodessa ja silloinkin vain jouluun vedoten.

Mustalaislähetyksen ei suinkaan ole ainoa järjestö, joka ottaa kantaa romanien oloihin *Helsingin Sanomien* sivuilla. Myös vuonna 1967 perustettu Suomen Mustalaisyhdistys tekee tätä yleisönosastolla. Suomen Mustalaisyhdistys oli yksi niitä järjestöjä, jotka osaltaan vaikuttivat siihen, että Suomeen saatiin myöhemmin romaneja koskevia lakimuutoksia aikaan. Laki, joka kielsi syrjimisen rodun tai etnisen alkuperän perusteella (vuonna 1970) ja laki, joka ajoi romanien asunto-olojen kehittämistä (vuonna 1975), olivat pitkälti juuri Suomen Mustalaisyhdistyksen ansiota²²¹. Yleisönosastolle kirjoittaa parikin kertaa Kari Huttunen, joka oli mukana niin Suomen Mustalaisyhdistyksessä kuin SDP:n ja RKP:n asettamassa työryhmässä, jonka tehtävä oli tutkia, miten romanien asemaa voitaisiin parantaa²²². Huttunen tuo esiin tilanteita, joissa voidaan osoittaa romanien kokema syrjiminä näiden etnisyyden perusteella.

8.2.1967 julkaistussa yleisönosastokirjoituksessa Huttunen kertoo ”muuan osuusliikkeen”, tätä tarkemmin nimeämättä, kieltäytyneen palvelemasta romaniasiakkaitaan kahdessa baarissa Kajaanissa²²³. Asiaa oli testattu kahdessa eri baarissa missä asiakkaana oli ollut ”valkolaiseen tapaan” ja ”valkolaisten normien” mukaan toiminut romanimies, joka koetti ostaa ensimmäisestä paikasta kahvia ja toisesta pastilleja. Kummassakaan tapauksessa asiakasta ei ollut palveltu. Huttunen selostaa tapausta:

Toisessa tapauksessa baariapulainen ei millään tavoin reagoi asiakkaan ostopyyntöön, vaan kääntyi toisaalle, puhumatta,

²²⁰ HS 20.11.1964, Heimer Virkkunen & Veikko Piirainen, ”Jouluilola mustalaislastenkoteihin”, 33.

²²¹ Grönfors (1997) 150.

²²² Friman 2014, 37.

²²³ HS 8.2.1967, Kari Huttunen, ”Baarit ja mustalaiset”, 23.

pukahtamatta. Alkeellisimmatkin käytöstavat olisivat nähdäkseni edellyttäneet edes ilmoitusta, ettei baarissa palvella mustalaisia.

– – Baarien omaksuma rotuhenkinen menettely on kyllin kuohuttavaa jo sinänsä. Kahta vertaa arveluttavamaksi – ja samalla kiintoisaksi oikeudelliselta kannalta – asian tekee se, että kyseessä on osuustoimikunnallinen yritys.

– – Asia kannattaa puida julkisuudessa, koska mustalaisia on mainitun osuustoimintaliikkeen jäsenenä, ja heitä tapaus ymmärrettävästi kiinnostaa.

Kun ulkopuoliset henkilöt olivat ostotilanteissa tiedustelleet, miksei romaniasiakasta oltu palveltu, oli syyksi annettu konttorista tullut käsky. Toisessa tapauksessa kyselijä ja romanimies oli jopa ajettu liikkeestä ulos ”räyhääjinä”. Vaikka Huttunen arvostelee henkilökuntaa käytöstapojen puutteesta ja asiakkaiden poisajamisesta, keskittää hän silti arvostelun näitä ylemmäs osuuskunnassa. Huttunen ei käsittele asiaa kuin se olisi yksittäistapaus ja tiedustelee, kenen toimivaltaan kuuluu antaa määräys siitä, ettei romaneita palvella osuusliikkeissä ja mitä osuustoimintaliikkeen jäsenet voivat asialle tehdä. Julkisella käsittelyllä Huttunen todennäköisesti toivoo, että osuusliikkeen olisi peruttava kyseiset käytännöt ja pahoiteltava niitä, tai muuten heidän julkisuuskuvansa kärsisi ja romanit mahdollisesti boikotoisivat kyseistä osuusliikettä. Huttunen ei siis kirjoita varovaisesti ja anteeksi pyydellen, vaan vaatii toimia ja uhkaa osuusliikettä suorilla taloudellisilla seuraamuksilla.

Vuotta myöhemmin, kesällä 1968, Huttunen kirjoittaa jälleen yleisönosastoon. Tällä kertaa hän syyttää Turun Työväenyhdistyksen omistamaa Hotelli Turkua ja SOK:n omistamaa Hamburger Börsiä syrjinnästä²²⁴. Erotuksena edelliseen kirjoitukseen, tällä kertaa Huttunen siis nimeää tarkasti kyseessä olevat paikat, eikä jätä niissä arvailun varaa. Mustalaisyhdistys oli tehnyt kokeen, jossa toimittaja Gunni Nordström-Holm pukeutuu romaninaisen kansallispukuun ja koettaa saada hotelleista sekä pöydän että huoneen. Kummassakaan tapauksessa hän ei saanut haluamaansa, mutta hänen jälkeensä samaa

²²⁴ HS 5.7.1968, Kari Huttunen, Suomen Mustalaisyhdistys ry, ”Hotellit ja mustalaiset”, 20.

koettanut, ”tavallisen” asuun pukeutunut miestoimittaja Rolf Holm sai mitä tilasikin. Huttunen ei kaunistele mielipidettensä:

Hotelli Turun henkilökunta sanoi toimittaja Nordström-Holmille: ”Tämä on ensimmäisen luokan hotelli” – Ehkäpä mustalaiset Turun työväenliikkeen mielestä ovat toisen luokan ihmisiä.

Onko tämä Turun työväen tapa osoittaa solidaarisuutta tässä ristiriitojen maailmassa, jossa rotujen välinen suvaitsemattomuus johtaa murhiin ja väkivallantekoihin?

Hamburger Börsissä oli Nordström-Holmille sanottu, ettei hotellihuoneita ole vapaana kongressin vuoksi, mutta tämän jälkeen tullee Holmille oli huone kyllä järjestynyt. Huttusen mukaan henkilökunta ei koettanut mitenkään selitellä valehteluaan, vaan vaikuttivat vain suuttuneilta, kun heiltä kysyttiin tästä valehtelusta. Nordström-Holm ei myöskään päässyt Hamburger Börsin kesäravintolaan, sillä verukkeella että vaatimuksena oli eurooppalainen tai suomalainen puku. Nordström-Holm oli tilanteessa kummastellut henkilökunnalle sitä, kuinka romanit ovat kelvanneet ravintolaan soittaessaan orkesterissa, mutta eivät kuitenkaan asiakkaina.

Huttunen kummasteleekin, että tällaista on tapahtunut, vaikka Hamburger Börsin johtaja oli aiemmin kommentoinut sanomalehdelle että ”periaatteessa ei meillä ole mitään ihonväriä tai syntyperää vastaan, eikä SOK:ssa ole tehty mitään päätöksiä tai rajoituksia, jotka koskisivat mustalaisia tai muita erirotuisia. Kaikissa ensiluokan paikoissa on otettava vastaan asiakkaat, jotka ovat siististi pukeutuneita, eivätkä osoita huonoa käytöstä.”. Kommentit liittyivät Mustalaisyhdistyksen tekemään kirjelmään, joka oli tehty osuustoimisille keskusjärjestöille, koskien osuustoiminnallisten ravitsemusliikkeiden harjoittamaa syrjintää, kuten aiemmassa kirjoituksessa Kajaanilaisista baareista oli käynyt ilmi. Tähän kirjelmään oli SOK:n johtokunta vastannut ”ettei mitään mustalaisiin kohdistuvaa rotusyrjintää harjoiteta” näissä liikkeissä. Näin ollen siis johtoportaat ovat pesseet kätensä tästä syrjinnästä eivätkä ole ottaneet siitä vastuuta, kommentoiden vain, ettei sellainen ole ohjeistus eikä käytäntö. Huttunen ei toisaalta syytäkään pelkkiä johtajia, vaan kaikkia osuustoimikuntaan kuuluvia, jotka antavat tällaisen kohtelun jatkoa. Huttunen penääkin Turun

työväenliikkeeltä solidaarisuutta ja suvaitsevaisuutta ja muistuttaa kuinka niiden puute johtaa väkivaltaisuuksiin ja jopa murhiin muualla maailmassa, todennäköisimmin viitaten juuri Yhdysvaltoihin, vaikkei sitä suoraan sanokaan.

Mustalaislähetykset joutuu kritiikin kohteeksi loppuvuodesta 1967. Kaikki alkaa siitä, kun *Helsingin Sanomat* julkaisee osan toimittaja Evert Kummin ruotsalaiseen *Göteborgs Handels- och Sjöfart-Tidningen*-lehteen kirjoittamasta artikkelista²²⁵. Artikkelin käsittelee romanikysymyksen erilaista hoitoa Ruotsissa ja Suomessa, viitaten myös juuri edellisenä vuonna vietettyyn Mustalaislähetyksen 60-vuotisjuhlaan. Kumm nostaa esiin syntyneen muuttoliikkeen, kun aikanaan Ruotsista Suomeen muuttaneet romanit ovat alkaneet muuttaa takaisin Ruotsiin, ja ovat palatessaan jääneet huonoon asemaan ja syrjäytetyiksi, muun muassa kielitaidottomuutensa vuoksi. Kumm kirjoittaa kuinka noin 90 prosentilla romaneista on sukunimi, joka kertoo heidän ruotsalaisesta alkuperästään satojen vuosien takaa. Kumm kertoo romanisiirtolaisista ja heidän kohtelustaan Ruotsissa:

– Luonnollisesti pitäisi juuri tämän kansanosan kiinnostaa ruotsalaisia, mutta kun on kysymys mustalaisista, häipyä heti suhteiden solmimishalu. Kosketuksen saamme heihin kyllä käymättäkään Suomessa, sillä eräänlainen uudelleensiirtolaisuus on parhaillaan käynnissä: muutamia satoja mustalaisia on asettunut asumaan Ruotsiin, enimmäkseen Tukholmaan, mutta heitä on myös Eskilstunassa, Borasissa ja muilla seuduilla.

—Koska nykyään vallitsevat vapaat pohjoismaiset työmarkkinaolosuhteet, ja nämä ihmiset ovat Suomen kansalaisia, ei tästä muuttoliikkeestä ole syytä olla huolissaan, vaikka se kyllä on harvinaisen edullista mustalaisille itselleen. Jatkuvasti kuitenkin tehdään yrityksiä heidän karkoittamiseksi takaisin Suomeen: keinolla millä hyvänsä heistä tahdotaan päästä eroon. Skeppsbronilla, Suomen Ruotsin-laivojen satamassa, järjestetään silloin tällöin paluulippuja täydellä vauhdilla ihmisille, joiden sukunimi on puhtaasti

²²⁵ HS 6.9.1967, ”Suomen mustalaiskysymys kiinnostaa ruotsalaislehteä”, 12.

ruotsalainen Nyman, Blomerus tai jotain muuta. Mutta yleensä he eivät osaa ruotsia eivätkä edes ulkomuodoltaan muistuta suomalaisia.

Ruotsissa romanikysymykseen on herätty vasta lähiaikoina ja Kumm on sitä mieltä, että mallia tulisi ottaa Suomesta, vaikka ei Suomellakaan ole asian tiimoilta aihetta juhlaan. Kummin mukaan romanit Suomessa ovat päässeet hyvin koululaitoksen piiriin ja sen myötä myös osaltaan vaikuttamaan kulttuurielämään, opittuaan lukemaan ja kirjoittamaan. Kumm nostaa esiin arvion, että arviolta 40 prosenttia romaneista Suomessa, eli noin 2000 romania, on kuitenkin vailla vakinaista asuntoa, joka on erittäin huolestuttavaa.

Kumm on sitä mieltä, että koska Suomessa ollaan pidemmällä romaniasioiden hoidossa, pitäisi muutosten asioiden hoidossa lähteä sieltä. Suurimpana muutosta vaativana tekijänä Kumm näkee Mustalaislähetysten toiminnan. Kumm kertoo Mustalaislähetysten olevan järjestö jonka ”pääasiallisena tehtävänä on huolehtia jonkinlaisesta sielunhoidosta, ei niinkään sosiaalisista- tai kulttuurillisista oloista”. Koska valtio ja kunnat siirtävät Kummin mukaan mielellään vastuun Mustalaislähetyselle romaniasioiden hoidossa, tulisi sen rakentaa toimintansa poliittis-taloudelliselle-, eikä uskonnollis-moraaliselle pohjalle. Hän myös peräänkuuluttaa yhteiskunnan osallistuvampaa roolia asian hoidossa ja sen uudistamisessa. Tämän voi nähdä piikkinä Mustalaislähetyselle: mikäli Mustalaislähetys ei ole tehtäviensä tasalla, pitäisi jonkun toisen tahon ottaa ne kenties hoitaakseen. Hänen mukaansa suomenkielisten romanien muutto Ruotsiin ei saisi olla ensisijainen ratkaisu näiden ongelmien hoitamiseksi, vaan heitä pitäisi pystyä auttamaan Suomen puolella.

Mustalaislähetys ei tietenkään ollut tällaisesta kirjoituksesta erityisen mielissään. *Helsingin Sanomat* julkaisee heti seuraavana päivänä Mustalaislähetysten toiminnanjohtaja Tapio Piiraisen ärhäkän vastineen Kummin esittämille väitteille²²⁶. Piiraisen mukaan Kumm on ”muissakin yhteyksissä katsonut asiakseen arvostella Suomen valtiovaltaa mustalaisyksymyksen huonosta hoitamisesta” ja samoin Mustalaislähetysten toimintaa. Piirainen mainitsee

²²⁶ HS 7.9.1967, Veikko Piirainen, Mustalaislähetys ry:n toiminnanjohtaja, ”Mustalaiset ja Evert Kumm”, 6 ja 14.

useasti, että Kumm on ruotsalainen ja että tämä on suositellut Ruotsin toimintamalleja romanikysymyksessä Suomessa käytettäviksi, ikään kuin tämä tekisi Kummista vähemmän uskottavan tai vähemmän pidettävän henkilön, joka puuttuu muiden maiden sisäisiin asioihin. Piirainen ei koeta myöskään peitellä tätä, vaan sanoo suoraan:

Luulisi herra Kummille riittävän vielä työtä ja tekemistä vajaan 1000 Ruotsin mustalaisenkin auttamisessa. Ei tätä asiaa hoideta arvostelemalla ja moittimalla jonkun toisen maan menettelyä.

Piirainen on myös sitä mieltä, että Ruotsissa romaneilla asiat ovat itseasiassa paljon huonommin kuin Suomessa, koska näiden on vaikeampaa hankkia asunto ja että romanilasten koulunkäyntiosuus ja kirjoitustaito on heikommassa tilassa kuin Suomessa. Jälkimmäinen on hieman outoa kritiikkiä, sillä Kummhan myönsi jo omassa haastattelussaan, että koulutuksen osalta Suomi on paremmassa asemassa romanasian hoidon suhteen. Tämän lisäksi Piirainen sanoo, ettei Kummin ilmoittama tieto, että 40 prosenttia Suomen romaneista olisi vailla vakinaista asuntoa, pidä paikkaansa. Hänen mukaansa oikeasti 10% on ilman asuntoa ja 30% "siirtymävaiheessa". Mikä tällainen siirtymävaihe sitten on, Piirainen ei erittele.

Kumm muotoili Mustalaislähetyksen huolehtivan lähinnä vain sielunhoidosta, eikä niinkään sosiaalisista- ja kulttuurioloista, mutta Piiraisen mukaan on lukemattomat kerrat osoitettu "ettei pelkkä ulkoinen apukaan tuo pysyvää parannusta, ellei siihen liity hengellinen ja siveellinen parannus". Piirainen sanoo Mustalaislähetyksen auttaneen mahdollisuuksiensa mukaan, ja että heidän kauttaan vuosittain sadat ihmiset ovat kääntyneet sosiaaliviranomaisten puoleen saadakseen apua. Piirainen väittää Mustalaislähetyksen auttaneen välillisesti tuhansia ja että Mustalaislähetyksen lastenkodit auttavat jatkuvasti satoja "heimolapsia". Hän myös kertoo, kuinka Mustalaislähetyksen toimesta on alettu tutkia ja kartoittaa romanikulttuuria ja juuri heidän aloitteestaan alettu tutkia romanikieltä. Loppukaneetiksi Piirainen lataa:

Mustalaislähetyksen aloitteesta ja avustuksella viidettä kesää jatkunut perheleiritoiminta maamme seurakunnissa on myös niin merkittävä

saavutus, että sitä toimintaa arvosteleva on joko asiasta tietämätön tahi mustalaisille nurjamielinen henkilö.

Tämä on sikäli kummallinen purkaus, ettei Kumm kirjoituksessaan ollut arvostellut Mustalaislähetysten toiminnasta oikeastaan muuta, kuin että sen painopiste tulisi siirtää uskonnolliselta pohjalta kohti konkreettisempaa sosiaalisista oloista huolehtimista. Kumm ei ollut maininnut mitään Mustalaislähetysten yksittäisiä toimia, eikä näin ollen ilmaissut, ettei perheleirien järjestäminen olisi sinänsä arvokasta työtä. Näin ollen ”nurjamielisistä henkilöistä” puhuminen tuntuu olevan tässä tapauksessa enemmän jonkinlaista kompensointia ja oman arvon pönkittämistä, kuin mitään muuta. Kertomalla tällä tavalla Mustalaislähetysten toiminnasta, hän luo kuvaa, että Mustalaislähetysten toimintaa ei saisi lainkaan arvostella, tai muuten arvostelee sen kaikkia osa-alueita. Muutenkin Piirainen useasti peräänkuuluttaa kirjoituksessaan Suomen romanien hyvää koulunkäyntiprosenttia ja lukutaitoastetta, vaikkei niitäkään Kumm ollut alun perin kirjoituksessaan kyseenalaistanut. Piirainen mainitsee tekstin alussa, että Kumm on muissakin tilanteissa arvostellut Suomea romanien olojen suhteen, joten ilmeisesti Piirainen purkaa yleistä kiukkuaan Kummia kohtaan kirjoituksessaan.

Tarina saa jatkoa vajaan kuukauden kuluttua, kun Kumm kirjoittaa vastineensa *Helsingin Sanomiin*²²⁷. Vastineessa on kestänyt aikansa, koska Kumm on vasta nyt saanut tietoonsa, että *Helsingin Sanomat* ylipäätään oli julkaissut otteen hänen artikkelistaan ja että Piirainen oli ottanut tähän kantaa. Kumm ei säästele sanojaan vastineessa. Hän aloittaa vielä melko diplomaattisesti selventäen, että hänen tietonsa, että Suomen romaneista 40 prosenttia olisi vailla asuntoa, jonka paikkansapitävyydestä Piirainen häntä arvosteli, on tullut Piiraiselta itseltään. Kumm kertoo, että hän on tavannut Piiraisen edellisenä vuonna, eli 1966, ja tuolloin Piirainen on kertonut Kummille tämän luvun. Nyt piirainen puolestaan sanoi, että oikea luku on 10 prosenttia ja että 30 prosenttia on ”siirtymävaiheessa”. Kumm ihmettelee, mitä ”siirtymävaihe” mahtaa tarkoittaa, mutta toteaa että on oletettavaa, että näilläkään ihmisillä ei ole asuntoa. Kumm

²²⁷ HS 2.10.1967, Evert Kumm, ”Mustalaislähetys ja Kumm”, 6 ja 10.

kertoo nähneensä joitain asuntoja, joihin romaniperheitä on asutettu Helsingissä ja että eräskin näistä on jo vuonna 1961 todettu asumiskäyttöön sopimattomaksi.

Kumm sanoo, että Piiraisen väite siitä, että romaniperheen olisi Ruotsissa vaikeampi ostaa tai vuokrata asuntoa, ei pidä paikkaansa ja että Piirainen tietää sen myös hyvin itse. Hänen mukaansa tilanne oli tällainen 3-4 vuotta sitten, mutta vuonna 1967 peräti 90 prosenttia romaneista asuu huoneistoissa tai omakotitaloissa, lisäten että näistä suurin osa on erittäin hyväkuntoisia. Hän tähdentää, ettei hänen tarkoituksensa ole kehua Ruotsia ja parjata Suomea, vaan hän on aina tuonut ilmi, ettei maiden voi suoraan verrata keskenään. Ruotsi on hoitanut romanikysymyksensä Kummin mukaan huonosti aina vuoteen 1964 saakka, mutta sen jälkeen saanut tilanteen käännettyä ”vallankumouksellisesti” asumiskysymyksen ja koulutuksen suhteen. Hänen mukaansa Suomen olisi otettava opiksi Ruotsissa nähdystä tuloksista. Sen sijaan Mustalaislähetys Kummin mukaan:

– – yrittää perustella tulevaa olemassaoloaan, kuten aikaisemminkin, sekoittamalla toimintaansa tiettyjä itse asiassa melko merkityksettömiä sosiaalisia toimenpiteitä. ”Hengellistä ja siveellistä parannusta” kuten herra Piirainen kirjoittaa.

Kumm ei siis hyväksy sitä, että vaikka Ruotsissa on saatu erinomaisia tuloksia keskittymällä konkreettisiin ongelmiin, asunnottomuuteen ja lukutaidottomuuteen, Mustalaislähetys ei pyri toimimaan samoin tavoin. Sen sijaan se korostaa uskonnon merkitystä ja ”parannuksen” roolia, vaikka itse myöntääkin että näiden hyödyt ovat lähinnä välillisiä. Seuraavaksi Kumm ei enää tyydy sovitteluvaan sävyyn:

Vieraillessani Helsingissä kysyin häneltä, miltä tuntuu viettää 60-vuotisjuhlaa koko ongelman kuitenkin ollessa ratkaisematta. Tämä kysymys odottaa vieläkin vastaustaan. Herra Piirainen antaa joitakin osavastauksia:

1. Mustalaislähetys kääntyy vuosittain satoja kertoja viranomaisten puoleen avun saamiseksi. – Toisin sanoen ikuista

kerjäystoimintaa, joka kuitenkin ei tunnu tuovan mitään pysyvää tulosta, koska kerjäämisen on jatkuttava vuodesta toiseen.

--

4. Mustalaislähetys on myöskin tänä kesänä koonnut noin 2.000 mustalaista noin 20 kesäleirille. – Herra Piirainen luulee, että olen tietämätön tästä toiminnasta. Ei, en suinkaan ole tietämätön tästä tavasta käyttää kristillistä julistusta estämään radikaalisia yhteiskunnallisia toimenpiteitä. Jos nämä 2.000 ihmistä olisivat kokoontuneet luodakseen poliittisen toimintaohjelman mustalaisten oikeuksien ajamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa, olisi tilanne tänään aivan toinen. Olen tutustunut kesäleirien ”ohjelmaan” ja minun on vielä vahvemmin väitettävä, että Mustalaislähetys toiminta nykyisin on vain esteenä perinpohjaisille uudistustoimenpiteille. Mustalaisille on välttämättömämpää saada asunto, koulutus ja tulla kohdelluksi täysivaltaisena Suomen kansalaisena kuin ”rippikoululeirit” ja muutama ruokapala joinakin kesäpäivinä.

Tämän lisäksi Kumm moittii lastenkotien vähyyttä ja että niiden toiminta aiheuttaa lähinnä romaniperheiden hajottamista, eikä hän ymmärrä miten tällainen toiminta saa Piiraisen ”niin valtavan itsetyytyväiseksi”. Kummin mukaan kielitutkimuksen sijaan pitäisi tutkimuksen koskea niitä olosuhteita, mitkä aiheuttavat lastenkotien tarpeen ja sitä, miksi romanilapset sijoitetaan vain hyväntekeväisyydellä ylläpidettyihin lastenkoteihin. Samoin Kumm ei pidä Mustalaislähetys jakamia opintoavustuksia kovin merkittävinä: Mustalaislähetys jakamat 20 000 markkaa kymmenessä vuodessa tekee noin 175 markkaa kertasummana saajaa kohti, siinä missä Ruotsissa opiskeleva romani saa 650 markkaa kuukaudessa, vuokratuen ja jopa perheavustuksen. Kumm myöntää, että Mustalaislähetys rahallinen tuki on toki parempi kuin ei mitään, mutta että siitä ei olisi syytä ylpistyä.

Kumm siis kyseenalaistaa koko Mustalaislähetys toiminnan aina järjestön tulomuodoista leiritoimintaan. Hän ei näe, että Mustalaislähetys olisi saanut paljoakaan aikaiseksi siihen nähden miten kovin Piirainen toimintaa kehuu. Lastenkodit ovat hyvä asia, mutta niillä vain koetetaan paikata perustavanlaatuisen ongelman oireita, eikä nähdä, että lapsikoteihin joutumisen

estäminen olisi se tärkein työ. Samoin Mustalaislähetysten koulutustuet ovat mitättömiä verrattuna Ruotsin vastaaviin. Kesäleiritoiminta on Kummin mielestä vain uskonnollista toimintaa, jolla ei ole käytännössä mitään pitkävaikutteista hyötyä verrattuna siihen, että aika ja energia käytettäisiin poliittiseen järjestäytymiseen ja oikeuksien vaatimisen suunnitteluun.

Kumm ottaa myös kantaa Piiraisen tekstistä paistaneeseen Kummiin kohdistuneeseen vähättelyyn ja aggressiivisuuteen, samalla selittäen että ei hän huvikseen puutu Suomen sisäisiin asioihin, vaan siksi että tämä asia vaikuttaa suoraan Ruotsiin:

Päätellen herra Piiraisen kiistelevästä sävystä minua kohtaan, ei hän halua mitään riikinruotsalaista ”sekaantumista” Suomen mustalaiskysymykseen. Sitä vastoin toivoo hän selvästikin, että mustalaislähetys ainakin 60 vuotta vielä jatkaa toimintaansa, päästää ripille mustalaisnuoria ja jakaa kolehtirahoja ja muita kokoon saatuja lantteja. Tänä aikana muuttaa vielä joitakin satoja intialaista alkuperää olevia Suomen kansalaisia Ruotsiin, tätä kautta joudumme me Ruotsissa kuitenkin sekaantumaan tähän kysymykseen.

Kummin mukaan romanikysymystä pitäisi pitää yhteispohjoismaisena asiana ja tämän vuoksi siihen tulisi suhtautua poliittisena ja kansantaloudellisena kysymyksenä, eikä uskonnollis-moraalisena, kuten tähän asti. Romanien tulisi saada asunto ja koulutus samoilla oikeuksilla ja ehdoilla kuin muunkin väestön, eikä asettaa sitä minkään tunnustuksellisen järjestön taakse. Hän mukaansa kaikkien yhteiskunnan alojen, poliitikoista viranomaisiin, pitäisi puuttua romanien kokemaan rotusyrjintään (Kumm käyttää nimenomaisesti tätä termiä). Mustalaislähetys puolestaan joutaisi jo historian hämärään, sillä se ”suurimmalta osalta on epäonnistunut, koska suuntaviivat ja päämäärät ovat alun pitäen olleet väärät.”

Piirainen vastaa Kummin kritiikkiin heti 4.10.²²⁸, tällä kertaa hieman sovittelevammin. Piirainen sanoo, ettei voi sille mitään, jos kaikkia heidän toimenpiteitään ei arvosteta, mutta että tosiasiat Mustalaislähetysten tekemästä

²²⁸ HS, 4.10.1967, Veikko Piirainen, Mustalaislähetys ry:n toiminnanjohtaja, ”Vastaus Erik Kummille”, 6 ja 12.

työstä tulisi kuitenkin tunnustaa. Piirainen kertoo olevansa hyvin tietoinen romanien huonosta asuntotilanteesta ja että heidän toimestaan asia on itse asiassa nyt käsittelyssä valtion elimissä. Samoin Piirainen sanoo että 1956 perustettu Mustalaisasiain neuvottelukunta on Mustalaislähetysten ansiota. Mustalaisasian neuvottelukunta oli olemassa lähinnä nimellisesti vielä 1967, eikä ollut saanut aikaan juuri mitään, joten kovin suuri sulka tämä ei Mustalaislähetysten hattuun ollut.

Piirainen myös puolustaa lastenkoteja sanomalla, että nämä lapset olisivat joka tapauksessa huostaanotettuja ja ylläpitämällä lastenkoteja Mustalaislähetys pystyy helpottamaan kuntien taakkaa asiassa. Samoin Kummin kritisoima ”ikuinen kerjäästoiminta” tuottaa Piiraisen mukaan tulosta. Hän on myös sitä mieltä, ettei sosiologisen tutkimuksen tekeminen romaneista ole vähäpätöinen asia ja että Mustalaislähetys aikoo tehdä sitä jatkossakin. Kummhan ei varsinaisesti sanonut, ettei tutkimus olisi hyödyllistä, mutta hän kyseenalaisti sen priorisoinnin konkreettisten ratkaisujen löytämisen edelle.

Lopuksi Piirainen palaa uhrituvaan ja provosoivaan tyyliinsä, joka lähinnä tuo mieleen, että hänellä on todennäköisesti jotain henkilökohtaista Kummia kohtaan. Hän otaksuu, että Kummin mielestä pitäisi kirkon ja Mustalaislähetysten järjestämät kesäleirit pitäisi kokonaan estää ja että Kumm haluaisi kieltää koko Mustalaislähetysten toiminnan. Piiraisen mukaan hän on hyvin tietoinen Ruotsin romanien olojen viime vuosien kehityksestä, mutta on sitä mieltä, että kolme-neljä vuotta on niin lyhyt aika, siihen nähden kuinka kauan ongelmia on ollut olemassa, ettei tästä voida tehdä yleispäteviä johtopäätöksiä. Piirainen puolustaa siis Mustalaislähetysten toimintaa esimerkiksi sillä, että heidän aloitteestaan on perustettu Mustalaisasian neuvottelukunta, vaikka se ei ollut tuolloin vuosikymmenessäkään saanut mitään aikaiseksi. Samassa puheenvuorossa hän kuitenkin toteaa, ettei Ruotsista kannata ottaa mallia, koska toimenpiteet, joilla on jo saatu tuloksia, ovat vasta kolme-neljä vuotta sitten aloitettu. Viimeiseksi kaneetiksi Piirainen toteaa, että Kummin tulisi miettiä ”onko se tapa, jolla arvostelette valtiovaltaa, kirkkoa sekä Mustalaislähetystä oikea ja omiaan auttamaan tämän vaikean ongelman lopullista hoitamista maassamme”.

Saman päivän lehdessä myös Suomen Mustalaisyhdistyksen puheenjohtaja Kari Huttunen ottaa osaa kiistaan.²²⁹ Hän mukaansa Mustalaislähetyksen toimintaa on arvosteltu Suomessa ja Ruotsissa muidenkin, kuin vain Evert Kummin toimesta. Huttusen mukaan Mustalaislähetyksen sijaan tulisi eritoten syyttää hallitusta, viranomaisia ja ”surutonta julkista sanaa”, mutta että toisaalta Mustalaislähetyksen pelkkä olemassaolo on saattanut pitkittää romanikysymyksen ratkaisua, koska siitä on tullut sosiaaliministeriölle ”instituutio, jonka selän taakse on ollut hyvä pakoilla”. Merkittäväksi ongelmaksi hän nostaa myös sen, että on olemassa yhä isompi joukko romaneita, joihin Mustalaislähetyksellä ei ole minkäänlaista otetta, tai jotka ovat Mustalaislähetyksen toiminnassa mukana vain hyötyäkseen siitä olemalla vain näennäisesti mukana uskonnollisessa toiminnassa.

Huttunen sanoo Mustalaislähetyksen lastenkodeissa olevan henkilökunnan alimitoitus ja tästä aiheutuu, että huomio kiinnittyy niissä vain kaikkein pienimpiin lapsiin. Tämä puolestaan johtaa siihen, ettei nuoriin keskitytä tarpeeksi ja näiden tullessa täysi-ikäisiksi, valuu koko lastenkotien työ hukkaan, koska nämä tarvitsisivat sosiaalityöntekijän tukea – pelkkä vaatetus ja ruoka eivät enää riitä. Huttusen mukaan lastenkodeissa ei sinällään ole mitään ongelmaa, mutta että tällä hetkellä nuorten tarpeiden laiminlyönti on Mustalaislähetykseltä jopa vastuutonta toimintaa. Hänkin on siis oikeastaan samaa mieltä kuin Kumm: Mustalaislähetyksen toiminta on perustavanlaatuisella tavalla ongelmallista. Se perustuu väärin lähtökohtiin, on tehotonta ongelman ratkaisun kannalta ja Mustalaislähetys on liian suuressa roolissa romaniasian hoidossa. Auttamisen pitäisi perustua yhteiskunnan ja valtiovallan toimiin tasavertaisuuden nimissä, eikä sääliin ja käännytystyöhön uskonnollisen tahon puolelta. Hän toteaaakin kirjoituksensa loppuksi:

Mitä mustalaisyhteiskuntaan yleensä tulee, on ruvettava järkevästi ja sivistysvaltion arvoisella tavalla etsimään keinoja, joilla tälle vähemmistölle taataan oikeudenmukainen osuus taloudellisesta

²²⁹ HS 4.10.1967, Kari Huttunen Suomen Mustalaisyhdistys ry:n puheenjohtaja, ”Vastaus Erik Kummille”, 12.

hyvinvoinnista, sosiaalisesta turvallisuudesta ja sivistyksen edistysaskelista. Armeliaisuudesta on korkea aika päästää irti.

Lopulta myös *Helsingin Sanomat* ottaa kantaa lehdessään virinneeseen ”kiivaanpuoleiseen sananvaihtoon”.²³⁰ Lehti sanoo 5.10. pääkirjoituksessaan, että vaikkei Ruotsissakaan olla pystytty poistamaan ihmisten ennakkoluuloja romaneja kohtaan, on siellä kuitenkin yhteiskunta ”ryhdistynyt”, siinä missä Suomessa asia on jätetty ”armeliaisuustyötä tekeväälle kristilliselle yhdistykselle”. Ruotsin ja Suomen tilannetta ei tietenkään voi suoraan verrata, muistuttaa lehti, mutta että asiasta tulisi keskustella, koska avoimien rajojen myötä myös romanit liikkuvat Suomen ja Ruotsin välillä. Tässä lehti siis yhtyy Kummin mielipiteeseen, että romanikysymystä tulisi käsitellä yleispohjoismaisena ongelmana. Lehti myös kirjoittaa, että romanit ovat olleet asuntojen, koulutuksen ja työllisyyden suhteen suorastaan yhteiskunnan ulkopuolella, johon voi toki liittyä romanien oma elämäntapa, mutta että ”vakavasti voidaan kysyä, miten suuri merkitys harjoitetulla syrjinnällä on heidän elämäntapaansa”. Romanien nomadinen elämäntapa voi siis haitata yhteiskuntaan sopeutumista, mutta miksi romanit haluaisivatkaan sopeutua yhteiskuntaan, joka syrjii heitä? Lehden mukaan on omituista, että romanien asioiden käsittely on ylipäätään ”monopolisoitunut” Mustalaislähetyskeskelle:

Nykyaikana tällaisen vähemmistön elinkysymyksiä ei voida pitää ensisijaisesti hengellisinä ja siveellisinä asioina eikä sitkeitä ennakkoluuloja kitketä kansan keskuudesta esimerkiksi siten, että mustalaisten lapset eristetään – kuten on jo tapahtunut – vain heille varattuihin lastenkoteihin. Valtiovallan on otettava näiden kansalaisten asiat omiin käsiinsä ja hoidettava mustalaisten ongelmat pois päiväjärjestyksestä vaikkapa ruotsalaisen mallin mukaan.

Helsingin Sanomat ottaa siis selkeän kannan asiassa: Mustalaislähetyskeskuksen ei pitäisi olla vetovastuussa romanien asioiden hoitamisessa ja tämänhetkinen tilanne on jopa haitallinen. Ei ole mitään väliä onko malli Ruotsista peräisin, jos se kerran toimii. Lehti myös suoraan syyttää valtiovaltaa toimien puutteesta.

²³⁰ HS 5.10.1967, ”Mustalaisten asema”, 6.

Mustalaislähetyksen Piirainen ja Virkkunen lähettävät vastineen koskien Huttusen kirjoitusta ja *Helsingin Sanomien* pääkirjoitusta.²³¹ He sanovat, että Mustalaislähetyksen lastenkodeissa on itseasiassa parempi hoitajamitoitus lapsia kohden kuin muissa maan lastenkodeissa ja että nuorisohuolto on kaikissa maan lastenkodeissa kehittymätöntä. *Helsingin Sanomille* he sanovat, ettei ole järjestön vika, että se saanut monopoliaseman romanikysymyksen hoidossa ja ”iloitsee kaikista asiallisista ja järkevistä yrityksistä” ongelman ratkaisemiseksi. He ottavat muutenkin nyt kovin sovittelevan kannan ja sanovat olevansa valmiita yhteistyöhön kaikkien kanssa, jotka haluavat auttaa tässä asiassa. Mustalaislähetyksessä on ilmeisesti huomattu, ettei Piiraisen tapa puhua saadusta kritiikistä ole ollut erityisen rakentava vaan riidanhakuinen, mikä ei välttämättä ole kovin hyvää mainosta järjestölle. Virkkunen ja Piirainen myös sanovat, että olisivat kiitollisia, jos *Helsingin Sanomat* tutustuisi tarkemmin lastenkotien toimintaan, niin he huomaisivat, että romanilasten erilliset lastenkodit ovat hyödyllinen asia. He kertovat voivansa tästäkin aiheesta ”vakuuttaa, että Mustalaislähetyksen vaikuttimet ovat mustalaisystävällisiä”.

Helsingin Sanomien toimituksen ainoa kommentti Piiraisen ja Virkkusen kirjoitukseen on:

*Se nyt vielä puuttuisi, etteivät Mustalaislähetyksen vaikuttimet olisi mustalaisystävällisiä.*²³²

Helsingin Sanomat ei siis viitsi enää jatkaa keskustelua, joka tuntuu kulkevan ympyrää. Mustalaislähetyks toistelee mitä kaikkea he romanien hyväksi tekevät, kun taas muiden varsinainen kritiikki on, että kyseessä on ongelma, jonka valtion tulisi ottaa hoitaakseen uskonnolliselta järjestöltä. Kukaan ei epäile, ettei Mustalaislähetyks olisi periaatteessa hyvällä asialla, mutta heidän keinonsa eivät ole korjanneet ongelmia eivätkä mitä todennäköisimmin tulisi sitä tekemäänkään, koska lähtökohta auttamiselle on väärä.

Keskusteluun ottaa vielä reilu viikko myöhemmin osaa sosiaalineuvos Paavo Mustala, joka toimi tuolloin Mustalaisasian neuvottelukunnan

²³¹ HS 7.10.1967, Mustalaislähetyks ry. Heimer Virkkunen, Tapio Piirainen, ”Helsingin Sanomain toimitukselle: Mustalaislähetyksen käsityksiä”, 4.

²³² HS 7.10.1967, Toimitus, ”Helsingin Sanomain toimitukselle: Mustalaislähetyksen käsityksiä”, 4.

puheenjohtajana.²³³ Mustalan mielestä valtion toimintaa on arvosteltu ”sangen ankarasti” ja että Mustalaislähetyksen tekemää työtä on aliarvioitu. Mustala kertoo, kuinka vuosisadan alussa tehty komiteamietintö ei aikanaan johtanut mihinkään toimiin, eikä paljoa paremmin käynyt vuoden 1956 mietinnölle. Nytkään sosiaaliministeriön tekemät ehdotukset määrärahoista romanien hyväksi eivät ole menneet hallituksessa läpi. Mustala on sitä mieltä, että romanikysymys tulee viemään paljon aikaa ja sen takia onkin tärkeää, että näistä asioista puhutaan.

Toisin kuin *Helsingin Sanomien* toimitus ja Suomen Mustalaisyhdistys, Mustala nostaa Mustalaislähetyksen suureen arvoon. Se on hänen mielestään ainoa elin, joka on tehnyt mitään romanien olojen parantamiseksi. Mustalaisyhdistyksestä Mustala toteaa:

Se yhdistys, joka maamme ruotsinkielisten aloitteesta tänä vuonna perustettiin, ei ole vielä ennättänyt saada muuta aikaan kuin kiinnittää yleistä huomiota esiintyviin epäkohtiin.

Mustalalla on sama suhtautuminen Mustalaisyhdistykseen kuin Piiraisella Ruotsin toimintaan romaniasian hoidossa: vasta niin uusi ilmiö ettei sitä voida pitää vielä juuri minään. Vaikka tässäkin tapauksessa juuri huomion tuominen epäkohtiin oli synnyttänyt nyt käytävän keskustelun ja antanut asialle lisää huomiota, joka eittämättä oli eduksi romaniasian käsittelyssä. Mustala myös itse myöntää, että huomio asialle on tärkeää ratkaisun löytämiseksi. Mustala on Piiraisen kanssa samaa mieltä myös siitä, että on epäreilua verrata yksittäisen järjestön ja Ruotsin valtion maksamia tukisummaa keskenään ja että Mustalaislähetyksen lastenkodit ovat merkittäväällä tavalla auttaneet kuntia. Tärkeimmäksi huomioksi Mustalan puheenvuorosta jää Mustalaisasiain neuvottelukunnan ja Mustalaislähetyksen ilmeisen hyvät välit. Kun Evert Kumm, Suomen Mustalaisyhdistys ja *Helsingin Sanomat* olivat jo tehneet hyvin selväksi Mustalaislähetyksen ongelmat, tulee Mustala myöhässä puolustamaan Mustalaislähetystä heikoin perustein.

²³³ HS 17.10.1967, Paavo Mustala, Sosiaalineuvos, ”Valtio ja mustalaiset”, 6.

Romanien suurimmiksi ongelmiksi yhteiskuntaan sopeutumisen tiellä nähdään pysyvien asuinpaikkojen puute ja vaikeus päästä työelämään. *Helsingin Sanomat* kirjoittaakin muutaman pidemmän artikkelin aiheista, kuten jo aiemmin käsitelty kirjoitus siitä, kuinka romanien olot muodostavat Suomen oman kehitysongelman. Lehdessä ilmestyy toukokuussa 1965 toimittaja Maire Vaajakallion artikkeli, kuinka Jyväskylässä ja muualla Keski-Suomessa sijaitsee useita pieniä mökkejä, joissa on kuitenkin kirjoilla kymmeniä romaniperheitä²³⁴. Tästä Vaajakallion mukaan löytyy:

– – *ongelman ydin, sen romaani-kysymyksen ongelman, joka säteilee koko yhteiskuntaan, sen rikostilastoihin ja oppivelvollisuuspykäliin.*

Vaajakallion mielestä siis juurikin romanien perinteinen liikkuva elämäntyyli aiheuttaa lieveilmiöitä. Romaneja ei saada yhteiskunnan, kuten koululaitoksen, piiriin pysyvästi. Keski-Suomessa on jutun mukaan muutamia yksittäisiä, paikalleen asettuneita romaniperheitä, mutta että suurin osa elää liikkuvasti, eli on jatkuvasti tien päällä, käymässä kylässä tai saanut vieraita. Liikkuminen tapahtuu useimmiten hevuskärryillä.

Vaajakallio haastattelee Saarijärven Tissulanmäellä, eli nimenomaisella 50 perheen mökillä asuvaa Valtti-nimistä romanimestä, joka kertoo, että Helsingin suunnalla monilla on autot, mutta että Keski-Suomen ollessa köyhempää aluetta, hevoset ovat vielä paljon käytössä. Valtti sanoo, että elättää perheensä hevossa-kaupalla ja on huolissaan siitä, että terveytensä vuoksi hän on pian joutumassa sairaalaan, jolloin koko perheen pitäisi elää hänen 180 markan eläkkeellään. Haastateltavana on myös paikalla oleva konstaapeli Kauko Kakko, jolla on selvästi muodostunut tuttavalliset välit Tissulanmäen asukkaisiin. Kakko on sitä mieltä, että romaniperheet saavat rahansa laittomasta viinakaupasta eivätkä suinkaan hevossa-kaupasta. Valtti toteaa, etteivät he myy viinaa, vaikei Kakko sitä uskokaan – jos joku sellaista tekee, ei hän suinkaan ole paikkakuntalaisia. Valtin ja Kakon keskinäinen naljailu vaikuttaa perin toverilliselta, joten kummankaan kertoman todenperäisyyttä on vaikea arvioida. Kuitenkin Kakon toteama, että viinakaupallahan Valtti elättää itsensä, tukee

²³⁴ HS 17.5.1965, Maire Vaajakallio, ”50 romaniperheen mökki”, 10.

Markku Grönforsin aiempaa tutkimustulosta, että poliisi näki romanit tuolloin nimenomaan kriminaalisena-, eikä suinkaan etnisenä vähemmistönä²³⁵.

Toimittaja haastattelee myös perheen 17-vuotiasta tytärtä Mirandaa, joka huolehtii vanhemman sisarensa lapsista. Miranda pukeutuu romaninaisen perinteisiin vaatteisiin ja omaa ”vanhanaikaiset käsitykset” avioliitosta, eli ei koe vihkimistä tärkeänä asiana. Jutun mukaan kuitenkin yhä useampi romanipariskunta menee nykyään vihille. Esille nostetaan ongelma, että usein romaninaiset jäävät yksin lasten kanssa, kun miehet joutuvat usein vankilaan ”milloin mistäkin syystä”, kuten ajokorttita ajosta, joka Valtin mukaan on melko yleistä. Miranda ”vanhanaikaisine käsityksineen” on toimittajan mukaan muutenkin erilainen monista muista romaninuorista. Koko ajan isompi joukko on käyttämättä perinteisiä romanivaatteita ja seurustelee ja avioituu valtaväestön edustajien kanssa. Haastateltavan Hulda Palmroosin mielestä tällainen kehitys on surullista, sillä hänen mielestään romanien ei pitäisi hylätä tunnuksiaan ja yrittää sulautua muuhun väestöön. Palmroosin mukaan romaninaisen puku tulee halvaksi käyttää, koska sen hankkiminen on kallis prosessi, eikä näin ollen uutta pukua saa kovin usein. Pukuun tulee paljon esimerkiksi samettia ja pitsiä ja se on erittäin siisti ja kaunis ja koristeltu koruin. Toimittaja kuitenkin huomauttaa:

Mutta kaikilla romaaniniaisilla ei ole koruja. Korut ovat rikkauden symboli, hyvinvoinnin kyltti, eikä hyvinvointia ole lähestulkoonkaan kaikissa romaanasunnoissa.

Vaajakallio siis on sitä mieltä, että romanipuvun käytön väheneminen voi johtua myös huonoista oloista, jolloin puvun vajavaisuudet viestivät rahan puutteesta. Tällöin valtaväestön halvempien vaatteiden käyttö mahdollistaa oman sosiaalisen statuksen kätkemisen.

Tissulanmäen romaniperheiden liikkuva elämäntyyli aiheuttaa sen, että mökki on hyvin niukka sisustukseltaan ja epäsiisti, koska siellä käydään lähinnä pyörähtämässä. Vaajakallio haastattelee myös kyläläisiä ja ottaa selvää näiden suhtautumisesta Tissulanmäen asukkaisiin:

²³⁵ Grönfors (1979) & Grönfors (1981), viitattu Grönfors (1997), 154–155.

Naapureiden ja kyläläisten mielestä juuri sotkuisuus on pahinta. Samoin se, että elämä on levotonta, tulee vieraita, juodaan ja tapellaan ja sotketaan asioihin vielä muutkin. Joskus ammutaan, joskus juostaan puukko kädessä. Joskus on vaikeaa rauhallisissakin olosuhteissa, sillä syöpäläiset kulkeutuvat ystävällistenkin romaanien mukana. Täi-Helmissäkin niitä on niin paljon, että tippuvat lattialle ja kaikkialla kihisee. Kuitenkin hän juuri asuu siinä Tissulanmäen mökissä, missä kerrallaan on aina kymmenkunta henkeä kotona.

Sen sijaan, että toimittaja jatkaisi paneutumalla miltä tämä tuntuu valtaväestön edustajista, hän ottaakin käsiteltäväksi romanilapset, jotka joutuvat tällaisissa oloissa elämään. Vaajakallio sanoo, etteivät tällaisessa elinympäristössä varttuvat lapset pysty samoihin suorituksiin koulussa kuin paremmista oloista tulevat. Kun lapset eivät menesty koulussa, he joutuvat pilkan kohteeksi ja tällöin helposti jättävät menemättä kouluun. Vanhemmat eivät pakota lapsiaan kouluun, koska eivät ole itsekään aikanaan niitä käyneet ja kun lapset eivät ole koulussa, ei perhe ole sidottu jäämään paikoilleen. Pakkokeinotkaan eivät saa lapsia palaamaan kouluun, joten viranomaiset ovat voimattomia. Tästä aiheutuu romanien piirissä heikko lukutaitoaste, keski-ikään päässeistä jutun mukaan vain puolet osaa lukea.

Lopuksi toimittaja haastattelee pysyvässä kodissa asuvaa romanipariskuntaa, Rauhaa ja Santeria, jotka osaavat lukea, ovat menneet naimisiin ja kääntyneet uskoon, eli ovat hyvin eri tilanteessa kuin muut jutussa haastatellut. He kertovat kuinka lapsena vietetty kiertävä elämä oli kurjaa, usein nähtiin nälkää ja siedettiin kylmää, mutta vaihtoehtoakaan ei asunnon puuttuessa ollut. Tämä ei heidän mukaansa ollut ihmisarvoista elämää. Lisäksi puheenvuoron saa ”romanityölle elämänsä omistanut” valokuvaaja Jussi Eriksson, jonka mukaan romaneilla on paljon hienoja piirteitä, joista muut voisivat ottaa oppia, kuten toisista huolehtimisen ja keskinäisen jakamisen kulttuuri. Erikssonin mukaan romanien ahdinko on osaltaan valtaväestön syy ja tämän vuoksi negatiivisiin ilmiöihin ei kannattaisi tarttua niin hanakasti, koska romanit ovat olosuhteidensa uhreja. Samoin olisi kunnioitettava romanikulttuurin erityispiirteitä ja pyrittävä kohti tasa-arvoa.

Artikkelissa nähdään romanikysymys hyvin kokonaisvaltaisena ongelmana. Ongelmat johtuvat romanien huonoista oloista ja nämä olisi korjattava ennen kuin voidaan odottaa muutosta muualla. Suurimman huomion ja äänen jutussa saavat nimenomaan romanit. Virkavalta kuten poliisi ja kouluviranomaisten edustaja kommentoivat asiaa vain parilla virkkeellä, joka on vähemmistöjä käsitellessä kovin harvinaista²³⁶. Esille nostetaan myös joidenkin romanien tekemät rikokset ja pienemmät rikkeet, jotka aiheuttavat ongelmia virkavallan kanssa. Artikkelin perusteella suurimmat ongelmat ovat viinan myynti, kortitta ajo sekä järjestyshäiriöt, jotka kaikki ovat asioita, joihin myös useat valtaväestön edustajat syyllistyvät, mutta romanien kohdalla voidaan katsoa tämän juontuvan juurikin vakituisen asunnon puutteeseen ja liikkuvaan elämäntapaan. Jutussa huomaa myös, ettei *Helsingin Sanomat* ole kunnolla päättänyt mitä termiä romaneista tulisi käyttää heistä kirjoitettaessa. Samassa jutussa on sekä ”romaani”, ”romaniheimo”, että ”mustalainen” ja haastateltu Valtti käyttää lisäksi termiä ”tummat”. Valtaväestöä kirjoittaja puhuttelee paikoin romanien tapaan ”valkolaisina”.

Helsingin Sanomat kirjoittaa samasta aiheesta jälleen vuotta myöhemmin, elokuussa 1966 Tällä kertaa paneutuen pääkaupunkiseudun romanien tilanteeseen²³⁷. Jutussa käydään läpi erilaisia ennakkoluuloja, joita romaneihin liittyy ja kuinka heille ei sen takia tahdota vuokrata asuntoja. Poliisin edustaja, Malmin poliisipiirin ylikomisario Onni Jälkö kertoo, ettei romanivuokralaisista ole ollut ongelmaa, mutta tämä johtuu siitä, että heille vuokrataan vain muille kelpaamattomia, purettaviksi määrättyjä taloja. Haastateltavana on myös isäntä Teuvo Tanskanen, joka sanoo suoraan, että on kieltäytynyt vuokraamasta asuntoa romanille. Tanskanen oli luullut vuokralaisehdokasta ”sivistyneeksi ja kunnolliseksi ihmiseksi”, mutta ”tarkemmin katsottuaan” huomannut tulevan vuokralaisen olevan romani ja käännäntänyt hänet muuttokuormineen pois, vaikka kuukauden takuuvuokrakin oli jo maksettu. Päätöstään hän perustelee sillä, etteivät romanit yleensä käy hänen mielestään vakituisissa töissä, eivätkä ole sopeutuneet yhteiskuntaan, joten hän ei uskalla jättää taloaan päiväksi romanien hoiviin. Tanskasen mielestä romaneille asuntojen järjestämisen tulisi

²³⁶ Pietikäinen 2002, 23–24.

²³⁷ HS 6.8.1966, ”Asunnon ja työn saanti vaikein este romaanin tiellä normaaliin elämään”, 5 ja 9.

olla yhteiskunnan, eikä yksityisten tahojen tehtävä. Välitystoimistoista puolestaan kerrotaan, että heillä ei ole mitään romaniasiakkaita vastaan, mutta että yleensä on ajanhukkaa koettaa löytää heille asuntoja, koska vuokranantajat eivät usein hyväksy romaneja vuokralaisiksi. Jutussa todetaan, että jos valtaväestön edustajille ei vuokrattaisi asuntoja ja nämä joutuisivat asumaan leireissä metsässä, kirjoitettaisiin asiasta jatkuvasti lehdissä ja järjestettäisiin keräyksiä.

Myllypurossa asuva Manne Hagert puolestaan valittaa seitsenhenkisen perheen asuttaman mökin huonoa kuntoa, jota ei suostuta korjaamaan siedettäväksi asua talviaikaan pyynnöistä huolimatta. Hagert kokee, että romanien tilanne on toivoton, sillä minkäänlaista parannusta ei ole odotettavissa, koska suurin auttava taho, Mustalaislähetys, vain lisää romanien ja valtaväestön erottelua toisistaan:

Meitä varten on perustettu Mustalaislähetys, joka kuitenkin vain lisää rotuerottelua. Yhdistys yrittää perustaa meille omia lastenkoteja, erikoisia vanhainkoteja, onpa esitelty perustettavaksi mustalaisten oma hautausmaakin. Onko meillä eri Jumalakin? – Ennakkoluulot ovat pahimmat. Meikäläisten on mahdoton saada työtä, jos vain on tarjolla valkolainen vaihtoehto. Olen käynyt koko elämäni vakituisessa työssä, mutta työpaikat sain vain hyvien valkolaisten tuttavien suoranaisen painostuksen ansiosta – –

Lähellä Hagertin perhettä asuu myös Frimanien perhe, jotka kertovat, että juuri asunnon puute on heille suuri haitta. Mökki, jossa he ovat nyt asuvat, on laho ja haiseva ja siellä asuu 12 henkeä ja pihalla teltoissa vielä muitakin. Vantaalla Rekolassa puolestaan asuu joitain kymmeniä romaneja, joista varakkaimmillakin on käytössään vain teltat. Monellakaan ei ole tietoa erillisestä talviasunnosta, korkeintaan jälleen kunnan hankkima mökki, joka on niin kaukana kaikesta, että se lehden mukaan tekee työssäkäynnin mahdottomaksi. Täällä romanit eivät myöskään halua puhua lehdelle, koska heidän mukaansa lehdet kirjoittavat romaneista vain ilkeitä uutisia.

Jutussa mainitaan, että juuri lapset kärsivät ennakkoluuloista eniten, sillä he oppivat olevansa ”erilaisia” heti lapsuudesta alkaen. Samaa mieltä on rakennustyöläinen Frans Bollström, joka kertoo kasvattiperheessä kasvaneena oppineensa pelkäämään romaneja. Saatuaan 15-vuotiaana kuulla olevansa

itsekin romani, hän karkasi kasvattiperheeltään ja lähti asumaan romanien kanssa. Bollström kertoo, että romanilapsiin iskostuu katkeruus valtaväestöä kohtaan kaikesta heidän kohtelustaan ja että heidän tulee tehdä paljon enemmän töitä noustakseen myöhemmin samaan asemaan kuin muut, sillä lähtökohdat ovat niin erilaiset.

Synnove Grönstadt, vuokralainen jolle Teuvo Tanskanen ei suostunut vuokraamaan asuntoa, sanoo ennakkoluulojen olevan kaikkein suurin este romanien asunnon saannille ja työllistymiselle. Grönstadtin mukaan kaikki hänen tuntemansa romanit kuitenkin pyrkivät elämään valtaväestön tapaan ja että ainoa asia mikä erottaa romanit valtaväestöstä on romanien auttamisenhalu. Romanit auttavat Grönstadtin mukaan kaikkia hädässä olevia, toisin kuin suomalaiset.

Romanien eriyttämisestä on puhetta myös lokakuussa 1967, kun Tapanilan kirkossa on aloitettu Helsingin kaupungin, seurakunnan ja Mustalaislähetyksen toimesta romaninuorille tarkoitettu kerhotoiminta²³⁸. Mielenpitoita jakaa se, tulisiko kerhotoiminnan olla vain romaninuorille, vai aiheuttaako tämä lisää eriarvoisuutta. Haastateltavana on romanikysymykseen perehtynyt pastori Armas Viita, jonka mielestä romanit eivät ilman erityisjärjestelyjä pysty hyödyntämään yhteiskunnan palveluja samoin kuin muut. Viita näkee, että romanien auttamisessa voidaan katsoa olevan kolme erilaista linjaa, jotka kaikki pyrkivät kuitenkin samaan. Ensiksi on ajatus että, romanit tulisi kasvattaa erillään muusta väestöstä, jota Viita kutsuu apartheid-linjaksi, sen lisäksi on ajatus romanien sulauttamisesta muihin ja kolmantena että romanien tulee voida säilyttää omat erityispiirteensä.

Viidan mukaan romanien kasvattaminen muun väestön mukana, eli sulauttaminen on saanut paljon kannatusta, mutta romanit itse eivät aina suhtaudu tähän hyvin, johtuen heidän kokemastaan huonosta kohtelusta. Kun seurakunnan kerhoihin on kutsuttu romaneita, heitä ei ole yleensä saapunut paikalle, mutta kun romanit pääsevät olemaan näissä tilanteissa enemmistönä, ei heitä haittaa muiden, valkolaisten, mukanaolo ryhmässä. Eli kun romanit voivat kokea olevansa turvassa ja kokoontua omin ehdoin, tässä tapauksessa saaden

²³⁸ HS 7.10.1967, ”Romaaninuorten kerhoja kokeillaan Helsingissä”, 3.

turvaa omalta joukoltaan, ei heillä ole minkäänlaista ongelmaa valtaväestön edustajien suhteen.

Lehti kertoo, kuinka nyt "radikalismien aalto" on nyt saavuttanut romaniasian hoidon. Ongelmat ovat olleet tiedossa jo pitkään, mutta aiemmat tulokset ovat jääneet heikoiksi. Ongelmiin halutaan nyt ratkaisuja yli puoluerajojen ja varsinkin nuoret ovat alkaneet ajaa asiaa, tosin romanien omaa osallistumista vielä kaivattaisiin. Lehti sanoo kyseessä olevan nimenomaan rotuongelma, koska romaniksi tunnustautuminen esimerkiksi työpaikalla vaatii paljon rohkeutta. On tavallista, ettei romani pysty olemaan romani, jos haluaa osallistua yhteiskunnan toimintaan. Jutun lopussa kerrotaan kuinka Intiassa sana "rom" tarkoittaa "ihmistä" ja että tämän vuoksi useat romanityötä tekevät kirjoittavat sanan "romani" yhdellä a:lla, eivätkä "romaani". Onkin mielenkiintoista, että jutussa, jossa lehti puhuu jopa apartheidista ja sanoo romanikysymyksen olevan "rotuongelma", se ei silti itse käytä "romani"-sanaa vaikka kertoo sen olevan asiaan perehtyneiden käytössä. Toisaalta lehti käyttää nyt toistuvasti "romania", eikä kertaakaan "mustalaista". Tämä ei kuitenkaan ilmeisesti ole lehden sääntö vaan toimittajan valinta, sillä termi "mustalainen" esiintyy vielä myöhemminkin toistuvasti *Helsingin Sanomien* sivuilla²³⁹. "Radikalismien aalto", jossa romaniasiakin oli nyt osana, oli ilmeinen viittaus siihen, että kyseessä oli sama jatkumo kuin muualla maailmassa: vähemmistöille vaadittiin oikeuksia. Tässä tapauksessa "radikalismi" tarkoitti aktivoitumista romaniasian ajamisessa eteenpäin esimerkiksi järjestötoiminnalla, eikä aseistautumista kuten Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, joten termi oli ehkä hieman ontuva.

Yleisesti ottaen *Helsingin Sanomat* kirjoittaa romaneista melko harvoin, mutta hyvin kanta-aottavasti ja ollen romanien puolella korostaen heidän kokemaansa inhimillistä kärsimystä, huonoja olosuhteita ja eriarvoista kohtelua. Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista, että lokakuussa 1967 julkaistaan toimittaja Pekka Ahton raportti Kodisjoen kunnasta, jossa kunta oli ostanut asuintilan ylihintaan, jotta sitä ei myytäisi romaniperheelle²⁴⁰. Mielenkiintoiseksi raportin tekee se, että toimittaja ei lainkaan haasta haastateltavien näkemyksiä, vaikka kaikki osalliset ilmoittavat

²³⁹ Esim. HS 17.5.1968 "Mustalaiskonferenssi syksyllä Helsingissä", 12 ja HS 12.6.1968, "Gipsy-look on tullut Suomeen", 12.

²⁴⁰ HS 12.10.1967, Pekka Ahto, "Taloudelliset perusteet Kodisjoen romaanisaarrossa", 16.

hyvin suoraan kunnanhallituksen lunastaneen asuintilan nimenomaan sillä perusteella, että romanit ovat heidän mielestään ei-toivottuja asukkaita Kodisjoella. Kunnansihteerä Keijo Vähä-Ettala sanoo suoraan:

Emme halua kuntaamme mustalaisia. Olemme valmiita ottamaan syytteen rotusyrjinnästä niskaamme. – –

– Tämä ei ehkä ole täysin järkiperaistä taloudenhoitoa. Toisaalta elämänrauhan säilyttäminen ja epäsosiaalisen aineksen pääsyn estäminen kunnan rasitukseksi on tärkeämpi päämäärä

Kunnanhallituksen puheenjohtaja Aarne Hyörtti puolestaan sanoo romanien olevan ”80 prosenttisesti epäsosiaalista väkeä” ja että kunta mieluummin häviää talokaupassa rahaa kuin saa riesakseen mitä ”epäsosiaalinen aines” tuo tullessaan. Hyörtti myöntää, ettei heillä ole itseasiassa mitään tarkempaa tietoa perheestä, joka oli ostamassa taloa, mutta kuinka he eivät myöskään halua ”osoittaa mitään vihaa tummia kansalaisia kohtaan”. Hyörtti siis koettaa väittää, ettei heillä ole muka mitään ihmisryhmää vastaan, joita he suurimmalta osin pitävät rikollisina ja ei-toivottuina – näitä mitenkään tuntematta. Toimittaja ei kommentoi asiaa millään tavoin. Hyörtti kertoo myös, että olisi odottanut ”lojaaliutta” torppaa alun perin kaupanneelta Eino Raitaselta, eli ettei tämä olisi lähtökohtaisestikaan suostunut myymään tilaa romaniperheelle.

Kunnan konstaapeli Koitto Viitanen sanoo romanien olevan ”hämäräperäistä joukkoa” ja ettei näiden olemassaolosta paikkakunnalla ole juuri muuta kuin harmia. Hänen mukaansa positiivisiakin tapauksia on naapuripitäjissä ollut, mutta että se on ”peräti poikkeuksellista”. Samoin kunnansihteerä Vähä-Ettala sanoo, ettei romanien tulo kuntaan ole toivottavaa. Lopuksi haastateltavat Maalaiskuntien liiton kunnallistaloudellisen osaston päällikkö Eero Koivukoski ja sisäministeri Martti Viitanen lähinnä toteavat, että kunnat saavat lain mukaan ostaa itselleen maaomaisuutta ja että ehkä jossain myöhemmässä vaiheessa asiasta voidaan tehdä valitus syrjimisestä perusteella.

On outoa, ettei toimittaja puutu lainkaan tähän avoimen rasistiseen ja syrjivään toimintaan ja lausuntoihin. Ahto ei kommentoi tai haasta jutussa mitään tai ketään, vaan kirjoittaa mitä hänelle kerrotaan. Tapaus olisi eri, jos kyseessä ei

olisi tilanne, jossa kaikki kunnanvaltuuston haastateltavat ja poliisiviranomainen myöntävät suoraan, että romaniperheen etnisyys oli talokaupan estämisen peruste ja kuinka romaneja ei Kodisjoelle kaivata. Tapaus on ilmiselvää rasismia, huolimatta siitä että se ehkä onkin tapahtunut lain puitteissa. On todella kummallista, ettei toimittaja nosta tällaista syrjivää rakennetta esille. Sen sijaan juttu on otsikoitu ”Taloudelliset perusteet Kodisjoen romaanisaarrossa”, vaikka kunnan johto myöntää, ettei kyseessä ole välttämättä ollut ”täysin järkipäinen” ratkaisu.

Seuraavan päivän pääkirjoituksessa sentään nostetaan asia esille ja kirjoitetaan kuinka:

Johtonsa takapajuisuudesta uuden näytteen antanut Kodisjoki tuskin on ainoa tällaista syrjintää harjoittava kunta. Sitä tapahtuu muuallakin – – Kun tässä tapauksessa syrjinnän harjoittajana on nimenomaan kunta, joka käyntelee ylihinnan maksamiseen verovaroja, luulisi kunnallisen itsehallintovallan käyttöä valvovilla viranomaisilla olevan tämän johdosta jotain periaatteellista sanottavaa. Kunnan ilmoittama ostoperuste on pöyristyttävä, kun sitä tarkastellaan kansalaisten tasa-arvoisuusperiaatteen kannalta.²⁴¹

Lehti kuvaa tapausta ”pöyristyttäväksi” ja väläyttelee mahdollisuutta laillisista seuraamuksista, mitä tällaisesta toiminnasta voisi seurata. Pääkirjoitus myös asettaa haastateltavien aiemmat kommentit kunnan ei-järkipäisestä taloudenhoidosta ja mustalaisista ei-toivottuna aineksena naurunalaisiksi ja moittii sitä että kauppa estettiin pelkän romaneita koskevan kuulopuheen perusteella, ottamatta selvää kyseessä olevasta perheestä. Silti tällaisen näkökannan olisi luullut olevan jo toimittaja Ahton alkuperäisessä uutisessa. Mustalaisyhdistyksen Kari Huttunen tarttuu myös Kodisjoen tapaukseen ja kirjoittaa *Helsingin Sanomien* yleisönosastolle. Hän syyttää kunnanhallitusta valehtelusta ja romaneiden loukkaamisesta ja kummastelee antaako konstaapeli lausuntoja romaneista yksityishenkilönä vai viranomaisena²⁴².

²⁴¹ HS 13.10.1967, ”Syrjintää ehdoin tahdoin”, 6.

²⁴² HS 17.10.1967, Kari Huttunen, Suomen Mustalaisyhdistys ry:n puheenjohtaja, ”Kodisjoen kunta ja mustalaiset”, 23.

Helsingin Sanomat kirjoitti paikoin myös romanien tilanteesta ympäri Eurooppaa. Esimerkiksi suomalaisen romaniryhmän muutosta Ruotsiin²⁴³, romanien ongelmista Tšekkoslovakiassa²⁴⁴, Länsi-Saksan romanien vakituisista asunnoista²⁴⁵ ja romaniaktivisti Katarina Taikonin työstä Ruotsissa²⁴⁶. Samoin huomiota sai Ruotsin päätös karkottaa ryhmä Puolan romaneja, joista kuitenkin osan sallittiin lopulta jäädä maahan ”humanitäärisistä syistä”²⁴⁷. Tapaus herätti keskustelua ja nosti esille tarpeen käsitellä Pohjoismaiden romanikysymystä laajempänä ilmiönä kuin vain maiden sisäisenä asiana²⁴⁸.

Vaikka *Helsingin Sanomat* ei romaneista kovin usein kirjoittanutkaan, oli sen sanottava yleensä kuitenkin painavaa. Lehti nosti mielellään romanien kokemat vääryydet ja eriarvoisuuden yhteiskunnassa esille ja vaati niihin muutosta. Lehti pyrki purkamaan hallitsevia ennakkoluuloja romaneista kertoessaan romanien huonoista oloista ja vaikeuksista päästä osaksi yhteiskuntaa. Siinä missä *The Guardian* arvosteli poliitikkoja, puolueita ja lakeja hyvinkin tarkasti, jäi *Helsingin Sanomien* kritiikki melko varovaiseksi. Valtiovallan ja virkamiesten pitäisi tehdä asialle jotakin, mutta lehti ei sen tarkemmin sano kenen ja mitä. Lehti syytti esimerkiksi asioiden nykyistä tilaa, mutta ei eritellyt miten esimerkiksi asuntopoliittikkaa pitäisi kehittää tässä asiassa, tai mitä hallitus ja puolueet voisivat tehdä. Ennemmin lehti soimasi yleistä suhtautumista romaneihin. Kodisjoen tapauksessa lehti tosin povasi kunnalle seuraamuksia taloutta valvovien elimien toimesta.

Kaikkein konkreettisimmat ehdotukset asioiden hoitamiseksi tulivat kuitenkin lähinnä Evert Kummin ja Kari Huttusen puolelta Mustalaislähetystä arvostellessa. Tokihan tällaiseen hyvin tutkittuun ja perusteltuun kritiikkiin oli lehden helppo yhtyä. Vaikka romaneja haastateltiin useassa uutisessa, olivat he itse harvoin kuitenkaan toimijoita, vaan lähinnä tilanteen uhreja. Tämä tosin osaltaan johtui siitä, että romanit vasta alkoivat järjestäytyä, joten kovin suurta ja vahvaa edustajistoa heillä ei vielä tällöin ollutkaan.

²⁴³ HS 9.6.1965, Maija-Liisa Heini, ”Visbyssä sai 25 Suomen mustalaista uuden kodin”, 11.

²⁴⁴ HS 13.1.1965, Wolfgang Oberleitner, ”Mustalaiset sosiaalisena ongelmana Slovakiassa”, 6.

²⁴⁵ HS 21.3.1966, ”Suuri elämänmuutos Saksan romaaneilla”, 7.

²⁴⁶ HS 29.5.1968, Maija-Liisa Heini, ”Hyvinvointi-Ruotsin herättävä omatunto”, 10.

²⁴⁷ HS 20.5.1968, Maija-Liisa Heini, ”Mustalaisryhmälle karkotus Ruotsista”, 14.

²⁴⁸ HS 5.5.1968, Maija-Liisa Heini, ”Romaanikysymys esille PN:ssä”, 26.

5.2. Saamelaiset – Lapin reservaatin asukkaat

Vastoin yleistä kuvaa saamelaisista, suurin osa heistä ei saa elantoaan poronhoidosta²⁴⁹, mutta nimenomaan poronhoito ja harvaan asutun maanosan taloudelliset ongelmat saavat huomiota *Helsingin Sanomissa*. Poronhoidon ja talouden ongelmat vaikuttavat osaltaan toki myös saamelaisiin. Samoin poronhoito esiintyy usein saamelaisten omissa luonnehdinnoissa saamelaisuudesta.

Poronhoito on *Helsingin Sanomien* Lappi-uutisoinnissa hyvin edustettuna. Esimerkiksi porojen ”kuninkuusajoista” kirjoitetaan²⁵⁰, eikä niissä erikseen mainita sanallakaan saamelaisia, vaikka eräällä kilpailijoista onkin saamelainen nimi Magga. Poronhoidon yksi suurista riskeistä on aika ajoin tapahtuvat porokadot, joilla saattaa olla erittäin vakavia seurauksia elinkeinolle, ja nämä tapaukset saavatkin paljon palstatilaa. Joulukuussa 1966 julkaistussa artikkelissa kerrotaan, kuinka porojen syömä jäkälä on jäänyt jääkerroksen alle ja sen vuoksi pitäisi aloittaa hätäruokinta ja rakentaa lisää esteaitaa, etteivät porot lähtisi vaeltamaan kauas ruuan perässä²⁵¹. Poronomistajat eivät pysty yksistään huolehtimaan porojen hätäruokinnasta vaan siihen olisi saatava valtion apua. Porovuoden sanotaan olleen tyydyttävä, mutta että paikoin ei kukaan ole tullut ostamaan poroja. Poronlihasta on Lapissa ylitarjontaa, jolloin poronomistajat eivät myöskään ole saaneet kovin hyvää hintaa porojensa teurastamisesta. Kirjoituksessa ei viitata saamelaisiin, vaikka siinä jälleen haastatellaan ihmisiä, joilla on saamelainen nimi (esim. Aslak Hetta ja Pieta Magga). Sen sijaan puhutaan ”Lapin miehistä” ja ”poromiehistä”.

Samassa jutussa käsitellään Lokan allastöitä²⁵² Sodankylässä, jotka hankaloittavat poronhoitoa alueella. Alueella suoritettavat hakkuut ovat johtaneet siihen, etteivät porot enää viihdy siellä, koska ravinnon määrä on laskenut ja ne ovat lähteneet vaeltamaan muiden paliskuntien alueille. Kauemmissa paliskunnissa on kuitenkin osassa samat poromerkkit kuin Sodankylässä, jonka

²⁴⁹ Myös HS kirjoittaa aiheesta, esim. HS 26.8.1967, (MP), ”Saamelaisista elää vain kolmannes poronhoidolla”, 12.

²⁵⁰ HS 15.3.1966, (HP), ”Kavioiden kopinaa jäällä – kahvin porinaa katsomossa”, 7 ja 18.

²⁵¹ HS 24.12.1966, Hilikka Paakkolanvaara, ”Kato uhkaa poroja Lapissa – Vaarassa 50.000 eläintä”, 5 ja 10.

²⁵² Alueelle rakennettiin 1960-luvulla nykyinen Lokan tekojärvi.

takia kauas vaeltavat porot menevät sekaisin näiden kanssa eikä niitä voida enää erottaa toisistaan. Samanlainen valtion harjoittama hakkuunteko alkoi muun muassa Inarissa 1950-luvulla ja siitäkin syntyi ongelmia, kun paljaaksi hakatut alueet eivät enää alkaneet kasvaa takaisin sillä tahdilla kuin oli luultu²⁵³. Tässäkään tapauksessa paikallisilta ei oltu kysytty mielipidettä asiaan, vaikka porotalous on äärimmäisen herkkä luonnon muutoksille. Samoin suuttumusta poromiesten piirissä on herättänyt jutun mukaan moottorikelkalla metsästämisen kieltä ja ettei susia ja ahmoja saa ampua, vaikka ahma on haastateltavan ”poromiehen”, Oula Aikion, mukaan ”poromiehen pahin vihollinen”.

Viikkoa myöhemmin sama toimittaja kirjoittaa kuinka Lapin tulevaisuuden näkymät ovat varsin heikot²⁵⁴. Porokadon lisäksi Lapin maakuntaliiton toiminnanjohtaja Otto Timonen luettelee alueen ongelmiksi vesivoimalaitosten rakentamisen loppumisen Kemijokilaaksossa ja Muurmanskissa, sekä puunjalostuslaitosten uudisrakennus- ja laajennustöiden päättymiset. Koneellistuminen on vähentänyt työvoiman tarvetta esimerkiksi metsä- ja uittotoissa ja työttömiä on joulukuun alussa ollut 4 186, paikoin työttömien määrä on yli nelinkertaistunut edellisvuoteen nähden.

Lapin huono työtilanne puhuttaa paljon ja sitä puidaan lehdessä. Yleisesti ollaan sitä mieltä, että valtion pitäisi laittaa Lappiin rahoituksella alkuun työkohteita, jotka auttaisivat paitsi ensihätään, myös turvaisivat työllisyyden tulevaisuudessa²⁵⁵. Lapin maakuntaliiton lähetystö käy jättämässä muistion helmikuussa 1967 pääministeri Rafael Paasiolle²⁵⁶. Muistiossa ehdotetaan rahoituksen järjestämistä useille vesivoimaloille, joista on jo suunnitelmat kunnossa, mutta rahoitus puuttuu. Poronhoitoon näissä suunnitelmissa ei enää keskitytä, sitä ei edes mainita, vaan puhutaan vain suurten rakennushankkeiden toteuttamisesta.

Usein siis Lapin alueen taloudesta ja elinkeinoista puhuttaessa ei puhuta saamelaisista, tai heitä ei ainakaan eroteltu muista ”poromiehistä”. Osasyys voi tietenkin olla kirjoittajassa. Toimittaja Mauno Saaren Lapin murroksesta

²⁵³ Morottaja 1997, 104–105.

²⁵⁴ HS 31.12.1966, Hilikka Paakkolanvaara, ”Lapin tulevaisuuden näkymät ovat jyrkästi huonontumassa”, 14.

²⁵⁵ HS 2.2.1967, (HP), ”Lappi kaipaa nopeasti valtion toimenpiteitä”, 11.

²⁵⁶ HS 14.2.1967, ”Kemijoen voimalatöistä osa-apu Lapin työllisyyteen – Lapin maakuntaliitto jätti kirjelmän”, 15.

käsittelevässä artikkelissa puhutaan vain ”poromiehistä”, ”Lapin miehistä/naisista” ja ”lappalaisista” kun tosiasiaa käsitellään saamelaisia²⁵⁷. Tällainen on omiaan sumentamaan vähemmistöryhmän rajoja ja luonnetta ikään kuin kaikki Lapissa asuvat tai poronhoidosta elantonsa saavat olisivat saamelaisia.

Lapissa ollaan turhautuneita siihen, että vaikka Ruotsissa ja Norjassa valtio tukee poronhoidon koneellistumista esimerkiksi antamalla tullivapauden moottorikelkoille, Suomessa valtio katsoo porot pelkäksi nähtävyydeksi turisteille, mutta ei elinkeinoksi. Toimittaja Saari kirjoittaa:

Poromies elää konekautta, valtio tulee pulkalla perässä, todetaan.

Poromies ei ole enää paimentolainen. Menneen talven porokato on tiukentanut elämän lapinkylissä. Velaksi hankitut lumikelkat, lihamyynnin monimutkaistuminen ja kovat luonnonolot ovat tämän päivän ongelmia.

Ongelmien esiintuojana on se, että Lapin mies tajuaa vasta nyt kuuluvansa samaan yhteiskuntaan muiden Suomessa asuvien kanssa. Useissa Lapin kunnissa väittävät poromiehet kokevansa suoranaista rotusyrjintää. –Meillä ei ole mitään sanottavaa kunnan yleisiin asioihin, sanovat mm. Enontekiön lappalaiset.²⁵⁸

Haastatellut ”poromiehet” katsovat, että Suomessa poronhoito on hyvin vaikeaa, koska valtio ei investoi siihen mitään. Heidän mukaansa Norjassa valtio sen sijaan antaa poronhoitajille lisäporoja, jos niiden lukumäärä laskee tietyn määrän alle. Samoin Norjassa valtio rakennuttaa poroaitoja, toisin kuin Suomessa, jossa porojen karkaaminen ja vaeltelu on suuri ongelma. Jutussa haastatellaan myös Antti Palismaata ja tämän vaimoa Hetaa, joista ensimmäinen on poromies Enontekijöistä ja jälkimmäinen opettaja Helsingistä. He ovat huolissaan saamenkielen katoamisesta, sillä kouluissa ei opeteta saamea eikä saada edes saamenkielisiä kirjoja. Hetan mukaan ”on mahdotonta säilyttää kieli ympäristössä, joka osoittaa sitä kohtaan suoranaista vihamielisyyttä”.

²⁵⁷ HS 1.5.1967, Mauno Saari, ”Lapin poronhoito koneistuu – Murroskausi tuo vaikeuksia”, 3 ja 11.

²⁵⁸ HS 1.5.1967, Mauno Saari, ”Lapin poronhoito koneistuu – Murroskausi tuo vaikeuksia”, 3 ja 11.

Jutussa toimittaja kertoo Lapin modernisoituvan ja saamelaisten elämäntavan olevan muutoksessa – esimerkiksi perinteisillä poronahkapohjaisilla suksilla ja yhdellä sauvalla hiihtävä ”lappalainen” on nykyään todennäköisimmin turisteja varten lavastettu tilanne. Saaren toteaminen, kuinka ”poromiehet väittävät kokevansa suoranaista rotusyrjintää” on asenteellisesti ja vähättelevästi kirjoitettu. Tämän lisäksi toimittaja kirjoittaa ”erämaan keskellä soivista valituslauluista valtiolle” ja ”taloudellisista surulauluista”, kuten myös, että ”Lapin mies ei elä kitsaasti ja kurjasti valituksistaan huolimatta. Huutavin hätä tuntuu olevan saamenkielen katoaminen jäljettömiin”. Samoin haastateltavan Antti Paalasmaan sanoessa, että saamenkielen pelastamiseksi ei todennäköisesti ole mitään tehtävissä, käyttää toimittaja verbiä ”väittää”, neutraalimman ”sanoo” tai muun vastaavan sijaan. Artikkelista saa kuvan, että saamelaiset vain joikaavat erämaassa surulauluja ja valitusvirsiä, sen sijaan että heidän valituksensa olisivat vakavia – on vaikea kuvitella, että tällaisia termejä käytettäisiin helsinkiläisistä puhuttaessa. Sanavalinnat ovat esimerkki jo aiemmin mainitusta uudesta rasismista, jossa ei käytetä loukkaavia termejä suoraan, mutta tarkoitukset tulevat ilmi niin sanotusti rivien välistä.

Saman toimittajan kirjoitus Ivalossa sijaitsevasta Saamelaisten kristillisestä kansanopistosta noin vuotta myöhemmin on kuitenkin paljon asiallisempi²⁵⁹. Jutussa kerrotaan, että Lapissa lahjakkaatkaan nuoret eivät välttämättä pääse opinnoissa pitkälle, sillä oppilaitoksia on vähän, välimatkat pitkiä ja Lapin väestö köyhää. ”Lappi on edelleenkin Suomen siirtomaa, reservaatti” toteaa Saamelaisen kristillisen kansanopiston rehtori Eljas Kytömäki. Hän viittaa siihen, että valtio ei panosta Lappiin lainkaan, mutta ottaa sieltä kaiken hyödyn, kuten luonnonvarat ja työvoiman. Kansanopiston tarkoituksena on auttaa nuoria, jotka eivät syystä tai toisesta ole voineet suorittaa keskikoulua. Jutussa käsitellään saamelaisnuorten vaikeuksia koulunkäynnin kanssa ja kuinka koulut olisi saatava lähemmäs nuorten asuinpaikkoja. Lapissa on ongelmana, ettei saamelaisille löydy tarpeeksi kouluja ja muulle väestölle ei puolestaan löydy töitä, vaikka he saisivatkin koulunsa käytyä. Tällä kertaa toimittaja puhuu saamelaisista

²⁵⁹ HS 7.3.1968, Mauno Saari, ”Tie porotilalta ammattiin vaatii voimaa ja sisua”, 12.

saamelaisina ja kummalliset ja vähättelevät sananvalinnat ovat syystä tai toisesta poissa.

Toisin kuin esimerkiksi Pohjoismaiden romaneilla, saamelaisilla oli jo 1960-luvulla yhteispohjoismaisia pyrkimyksiä asioidensa hoitamiseksi. Saamelaiskonferenssi, joka järjestetään nykyään neljän, vielä 1960-luvulla kolmen vuoden välein, keräsi vuonna 1965 saamelaisia Suomesta, Norjasta ja Ruotsista keskustelemaan ja päättämään saamelaisia koskevista asioista. Konferenssi sijoittui Pohjois-Norjan Tanaan ja sieltä *Helsingin Sanomille* raportoi Nils-Aslak Valkeapää, joka 1970-luvun taitteessa nousi nimekkääksi saamelaisten oikeuksien ajajaksi.

Kokouksessa Suomen edustajana toiminut Oula Mäkkäläjärvi toteaa, kuinka ei voida ajatella että ”lappalaisuus olisi jokin pysyvä elintila”, vaan että sen eteen tulee toimia, muun muassa kielen opetuksesta huolehtimalla²⁶⁰. Mäkkäläjärven mukaan tilanne on surkea, koska saamenkielellä on olemassa vain kaksi oppikirjaa ja sen oikeinkirjoituksen taitaa vain pari opettajaa. Saamelaisten tulisi vallata tilaa kotiseudultaan esimerkiksi opetuksen järjestämisessä, kaikkien elinkeinojen alalla ja kulttuurintuotannossa, koska muut eivät sitä heidän puolestaan tee. Kokouksessa otetaan myös kantaa saamelaisten eri sukupolvien näkemyseroista²⁶¹. Saamelaisten nuorempi polvi on sitä mieltä, että vanhemmat puhuvat ”lappalaiskysymyksestä” turhan ihanteellisesti ja sen sijaan pitäisi itse ryhtyä toimeen asioiden hoitamiseksi:

Enää ei odoteta, että joku enemmistöväestön edustaja pitäisi lappalaisten puolia tai valvoisi heidän etuaan. Nyt vaikuttaa siltä, että suhtautumistavan muuttuminen on lisännyt myös aktiivisuutta. Ei siirretä tehtäviä enää toisille, vaan otetaan omille harteille. Tunnetaan yhä enemmän omaa vastuuta.

Nuorten aktivoituminen vaatimaan omia oikeuksiaan olikin hyvin tärkeä asia saamelaismaailmassa 1960- ja 1970-luvuilla ja tällöin muun muassa moni nainen alkoi kirjoittaa omalla äidinkielellään²⁶². Nuorten ajama idealismin alasajo saa

²⁶⁰ HS 1.7.1965, Nils-Aslak Valkeapää, ”Lappalaisuus ei ole jähmettynyt olotila”, 13.

²⁶¹ HS 2.7.1965, Nils-Aslak Valkeapää, ”Suhtautuminen lappalaisasioihin on muuttumassa”, 15.

²⁶² Hirvonen 1997, 124–125.

suosiota myös paikalla puhumassa olleelta Rasion kunnanjohtaja Samuli Porsangerilta, jonka mukaan yleinen suhtautuminen saamelaisiin on Suomessa muuttunut myönteisemmäksi, mutta järjestötoiminnan pitää tästä huolimatta lähteä siltä pohjalta, että tavoitteet ovat saavutettavissa yksinkertaisesti ja että viranomaisille annetut esitykset ovat selkeitä ja toteuttamiskelpoisia.

Konferenssissa kuullaan myös tohtori Erkki Aspia, jonka väitöskirjan mukaan Suomen saamelaiset kaipaavat eniten parannusta kielipoliittiseen asemaansa²⁶³. Kielipoliitiikan lisäksi Saamelaiskonferenssin päätöslauselmassa tärkeimmiksi asioiksi kaikille saamelaisille katsotaan saamelaisten oikeus ”saada rakentaa elinkeinonsa varmalle ja luotettavalle juridiselle pohjalle”²⁶⁴. Vasta taloudellisen ja oikeudellisen turvan myötä katsotaan, että saamelaiskulttuuria voidaan lähteä kehittämään. Taloudellinen turva voitaisiin taata esimerkiksi rationalisoimalla poronhoito kannattavaksi ja varmistamalla että turismin tuovat varat todella jäisivät Lappiin. Saamenkielten asema nähdään siis erittäin tärkeänä tekijänä saamelaisten tulevaisuuden kannalta. Asia ei kuitenkaan saa Suomessa lainkaan samanlaista keskustelua aikaiseksi kuin esimerkiksi ruotsin kielen asema, joka on saamen murteisiin verrattuna täysin erilaisessa asemassa vahvuudeltaan – vähemmistökieli tai ei.

Vuoden 1968 Saamelaiskonferenssissa puheenvuorot ovat kuitenkin erilaisia²⁶⁵. Vähemmistökansoja tutkinut professori Edmund Dahlström rinnastaa saamelaiset Amerikan alkuperäisasukkaisiin ja sanoo:

Kun vähemmistö on alkuperäistä asutusta ja työnnetty syrjään ja alistettu pääväestön valtaan ja sen järjestelmälliseen sortoon, valtayhteiskunnan on syytä erityisen aktiivisesti puuttua kysymykseen. Hyväksyttävä ratkaisu vaatii, että valtio raivaa pois ne olot, joiden vaikutuksesta vähemmistö on oikeudettomassa asemassa.

Eli siinä missä edellisessä konferenssissa puhuttiin ohjien ottamisesta omiin käsiin, sanoo professori Dahlström nyt, että valtaväestöllä on itseasiassa

²⁶³ HS 3.7.1965, Nils-Aslak Valkeapää, ”Lappalaisten tulevaisuus heidän kulttuuritahdossaan”, 10.

²⁶⁴ HS 4.7.1965, Nils-Aslak, Valkeapää, ”Saamelaiskulttuuria on jatkuvasti kehitettävä”, 14.

²⁶⁵ HS 18.8.1968, Nils-Aslak Valkeapää, ”Lappalaisten aseman parantaminen vaatii valtion toimenpiteitä”, 5.

moraalinen velvoite ottaa vetovastuu, tai ainakin hyvin aktiivinen rooli asian hoidosta. On toki tietenkin totta, ettei ilman lainsäätäjien suopeutta voida muuttaa asioita paremmiksi. Läänineuvos U.V. Halonen sanoo, ettei poronhoito ole kuoleva elinkeino, vaikka niin on peloteltu. Tästä huolimatta Suomen saamelaiset ovat hankalassa paikassa koska heillä ei ole sen suhteen erityisoikeuksia. Saamelaiset ovat siis hyvin huonossa asemassa esimerkiksi metsälain suhteen: jos jokin metsäalue muutettaisiin luonnonpuistoksi tai yksityiseksi, ei saamelaisilla olisi mahdollisuutta haastaa päätöstä oikeuteen. Ainoaksi keinoksi oikeuksien laajenemiselle Halonen näkee lainsäädännön muuttamisen.

Valkeapää haastattelee lopuksi vielä sodankyläläistä poronomistajaa, Oula Alkiota, joka toteaa:

– – lappalaisille on tärkeintä, että selvitetään ne oikeudet, jotka lappalaisille perinteellisesti ja ihmisinä kuuluvat. Samalla pitäisi päättää, että nämä oikeudet tulevat voimaan tai muuten turvataan tulevaisuudessa.

Oleellista on siis se, mitkä oikeudet saamelaisille kuuluisivat sen perusteella, että he ovat alkuperäiskansa ja mitkä oikeudet moraalin perusteella siihen nähden, että he asuttavat harvaanasuttua aluetta ja erämaata. Valkeapää toteaaakin, että Suomen saamelaiset ovat ”heränneet arvostelemaan pääväestön tekoja” ja kutsuu näitä ”oikeuksien puolesta taistelevaksi vähemmistöksi”.

Samassa konferenssissa ranskalainen professori Erica Simon puhuu, kuinka isäntäkansat ovat väheksyneet ja halveksineet saamelaiskulttuuria ja vertaa näiden kohtelua 1800-luvun Afrikan kansojen vastaavaan riistoon²⁶⁶. Simon on sitä mieltä, että saamelaisten keskuudessa eletään nyt kulttuurirenessanssia ja pyritään säilyttämään ja edistämään ”kansallista omintakeisuutta”. Tämä ei ollut Simonin mielestä eristetty ilmiö, vaan yleiseurooppalainen ja maailmanlaajuinen kehityssuunta vähemmistöjen keskuudessa. Konkreettisemmin puhuu Lapin maaherra Martti Miettunen, joka toteaa koulutuksen järjestämisen olevan ensiarvoisen tärkeää saamen kielen suojelemiseksi. Samoin hän on sitä mieltä,

²⁶⁶ HS 19.8.1968, Nils-Aslak Valkeapää, ”Professori Erica Simon: Isäntämaat väheksyivät lappalaiskulttuuria”, 3.

että saamelaisten tulisi kouluttautua korkeammin, jotta omien oikeuksien ajaminen olisi helpompaa.

Saamelaisilla oli siis jo 1960-luvulla hyvin organisoitu yhteinen foorumi eri maiden välillä omien olojen parantamisen työvälineeksi. Vaikka tulokset näkyivätkin vasta myöhemmin, toi tällainen yhteinen kokoontuminen ja lausunnot uskottavuutta asialle ja toiminnalle, sekä mahdollisti verkostojen luomisen. Toisaalta ongelmiakin kohdattiin: vuoden 1968 konferenssissa Valkeapää kirjoittaa monien olevan pettyneitä siihen, että monet puheenvuorot ovat ”liian tieteellisiä” ja niissä unohdetaan käytännön puoli ja lainsäädäntö. Samoin vaikeuksia tuottaa se, ettei puhujien yhteiskielenä ole pohjoissaame, jota suurin osa ymmärtäisi ilman tulkkaustakin. Sama turhautuminen nähtiin Yhdysvalloissa, kun kansalaisoikeusliike menetti suosiotaan ghetoissa asuvien keskuudessa liian akateemisine puheenvuoroineen.

Helsingin Sanomat julkaisee kesällä 1967 Liisa Kaijalaisen kokoaman kolmiosaisen artikkelisarjan ”Tämän päivän Lappia”, joka ruotii Lapin alueen ongelmia. Juttusarjassa käydään läpi perinteisten saamelaiselinkeinojen, kuten poronhoidon²⁶⁷ ja kalastuksen²⁶⁸ ongelmia, mutta myös kolttasaamelaisten heimoperinteen katoamista²⁶⁹. Kolttasaamelaiset ovat lähtöisin Neuvostoliitolle luovutetulta Petsamon alueelta²⁷⁰. Jutussa kerrotaan kolttasaamelaisten asuttamista huonokuntoisista mökeistä, jotka ovat kaikki yhtä pieniä, vaikka perhe olisi kuinka iso. Nämä mökit ja noin 1200 poroa, 87 perheelle jaettuna, ovat ainoat asiat millä valtio on tukenut heidän asuttamistaan. Kolttasaamelaisten toimeentulon mahdollisuudet ovat saamelaisten joukosta kaikkein huonoimmat. Suuri osa kolttasaamelaisista poromiehistä on jo vanhoja, eikä nuoria jaksaa poronhoito juuri kiinnostaa. Perinteiden kuolemista ollaan siis huolissaan, mutta myöskään takaisin Petsamon alueelle ei kolttasaamelaisilla ole halua muuttaa, vaan he kokevat jo pitkälti sulautuneensa suomalaisiin. Kirvesmies Jukka Jefremoff sanoo:

²⁶⁷ HS 13.7.1967, Liisa Karjalainen, ”Lappalaisvetoomus oikeuden puolesta vaikka Thantille”, 11.

²⁶⁸ HS 14.7.1967, Liisa Karjalainen, ”Lappalaiskalastajalla ei ole varaa syödä pyytämäänsä lohia”, 11.

²⁶⁹ HS 16.7.1967, Liisa Karjalainen, ”Kolttaseimon perinteet kuolevat vähitellen keski-ikäisten mukana”, 14.

²⁷⁰ Seurujärvi-Kari 1997, 105.

Katsomme olevamme täysin samanvertaisia suomalaisten kanssa. En tunne minkäänlaista halua muuttaa pois Suomesta, vaan pidän tätä maata isänmaanani. Kolttahaimo ei pyydä valtiolta muuta kuin elinmahdollisuuksien turvaamista.

Juttusarjan ensimmäisessä osassa toimittaja kirjoittaa, että saamelaisten kielikysymyksen kohdalla ”voidaan puhua rotusyrjinnästä”. Lapset joutuvat koulussa oppimaan kaiken suomen kielellä ja oman kielen katoaminen on vaarana. Utsjoella kouluissa opetetaan saamea vain yksi tunti viikossa, vaikka osaavia opettajia olisikin. Saamelaisalueilla pyritään siihen, että saame saisi olla apuna opetuksessa, jolloin saamea puhuvat lapset oppisivat paremmin ja nopeammin. Toinen ongelma Suomessa on, että aiemman friisiläisen saamen kirjoitusmuodon tilalle on 1950-luvulla ryhdytty käyttämään uutta kirjoitustapaa. Tästä johtuen vasta nykypolvi oppii sen, mutta vanhemmat polvet eivät sitä ymmärrä. Samoin ainoat saamenkieliset teokset ovat friisiläisesti kirjoitettu ja kirjoitustapa on käytössä myös Ruotsissa ja Norjassa. Saamea äidinkielenään puhuvat oppivat hyvin hitaasti muita kouluaineita, koska heidän on ensin opittava suomen kieli.

Kielikysymys puhuttaa myös *Helsingin Sanomien* mielipideosastolla. Vuonna 1965 nimimerkki Aslak kirjoittaa, kuinka Ruotsissa saamelaisten kielikysymys on ratkaistu sillä, että siellä on saamenkielisiä kansakouluja²⁷¹. Kirjoittajan mukaan saamelaisia ”sorretaan törkeästi”. Hänen mukaansa sitä, ettei opettajan virkaan ole mitään saamenkielen osaamisvelvoitetta, paikkakunnalla, jossa yli puolet puhuivat saamen kieltä, ei ”voitane pitää oikeudenmukaisena”. Toinen kirjoittaja puolestaan ehdottaa, että lähetettäisiin saamelaiset kansakoulun opettajat Oslon yliopistoon oppimaan saamea, jotta voisivat opettaa sitä paremmin²⁷². Tällä tavoin turvattaisiin kielen opetus alaluokilla, sillä nyt saamelaislapset ovat kirjoittajan mukaan ”äidinkielettömiä”.

Saamelaisten asema on esillä myös Jyväskylän Kesässä 1968, missä todetaan saamelaisten kielikysymyksen olevan vastoin YK:n ihmisoikeusjulistusta²⁷³.

²⁷¹ HS 29.10.1965, nimim. Aslak, ”Lapin kielen asema Suomessa”, 34.

²⁷² HS 21.5.1967, nimim. Rauni Magga Lukkari, ”Äidinkielettömät”, 35.

²⁷³ HS 26.6.1968, ”Jyväskylän Kesä pui Lapin riistoa”, 14.

Ongelmina nähdään juurikin alakoulujen opetuksen puute ja saamelaisten puuttuva mahdollisuus puolustaa oikeudessa itseään omalla äidinkielellä. Samoin arvostellaan valtion harjoittamaa hakkuupolitiikka ja tuodaan esiin poronhoidon vaikeuksia. Jyväskylän Kesästä lähetettiin myös radiolähetys, johon oli kerätty lausuntoja Lapin ongelmista ja näistä valtakunnansuunnitteluministerin lausunto oli kirvoittanut mielipidetekstin *Helsingin Sanomiin*²⁷⁴. Ministeri oli todennut, että Lapin ongelmat olivat liioiteltuja, eivätkä mitenkään erilaisia kuin vaikka Suomen ruotsinkielisissä kunnissa. Kirjoittaja sanoo, että työttömien matkat työmaille ovat ensinnäkin aivan erilaiset Lapissa kuin muissa kunnissa, joten niitä ei voi katsoa keskenään yhtä haasteellisiksi. Kielestä kirjoittaja toteaa:

Eivätkö Anttolan ja Liljendalin kuntien kielelliset vähemmistöryhmät (suomen- tai ruotsinkieliset) saa täysin omalla kielellään pätevän koulutuksen ja eikö heillä ole myös oikeudellinen turva omalla kielellään? Saamelaisilla ei tähän päivään mennessä näitä oikeuksia ole ollut eikä niitä vielääkään heille taata. – –

En halua väittää, etteikö vaikeuksia ole muuallakin kuin Lapissa ja rajaseudun kehitysalueella, mutta väittäisin, etteivät ne ole toisiinsa verrattavissa ja ettei elintaso ole missään muualla Suomessa yhtä alhainen kuin siellä.

Kirjoittaja on selvästi tyytymätön siihen, että ruotsinkielisten vaikeudet katsotaan samanlaisiksi kuin saamen kieltä puhuvien, vaikka kielet ovat keskenään oikeudellisesti aivan eri tasoilla. Ruotsinkieliset saavat omalla kielellään koulutuksen ja pystyvät sillä hoitamaan kaikkia virallisia asioita, toisin kuin saamenkieliset. Myös saamenkielisten ja ruotsinkielisten alueiden talous on aivan eri pisteessä.

Kaiken kaikkiaan kielikysymys, valtion maankäyttö ja perinteisten saamelaisten elinkeinojen heikko kannattavuus nostettiin kaikissa uutisissa ja mielipidekirjoituksissa merkittävimmiten ongelmiksi Lapissa ja saamelaisalueilla. Saamelaisten sanottiin monissa yhteyksissä kokevan rotusortoa ja syrjintää, ja

²⁷⁴ HS 16.7.1968, nimim. E. Karttunen, "Ministerilausunto Lapin ongelmista", 15.

heitä verrattiin niin Amerikan alkuperäiskansoihin kuin imperialismin ajan afrikkalaisiin.

Saamelaiset pystyivät kuitenkin itse vaatimaan oikeuksiaan ja tuomaan huoliaan julki, muun muassa saamelaiskonferenssin muodossa. Osa saamelaisista, kuten kolttasaamelainen Jukka Jefremoff, koki tarvetta tosin vain sille, että valtio tuellaan mahdollistaisi heidän elinkeinonsa jatkumisen, olematta muista asioista huolissaan. Uutisissa saamelaiset itse pääsivät melko paljon ääneen ja esimerkiksi romaneihin verrattuna mainitsevat useammin itse olevansa sorretussa asemassa. Romanien kohdalla tämän huomion teki useammin lehden toimittaja tai jokin järjestö. Saamelaisten näkyvyyttä uutisissa auttoi esimerkiksi se, että saamelainen Nils-Aslak Valkeapää oli monesti toimittajana ja hän pystyi nostamaan saamelaisille tärkeiksi kokemiaan asioita esiin. Kuitenkin hyvin usein saamelaisuus myös hukkui uutisoinnissa, kun puhuttiin poronhoidosta ja sen harjoittajista.

5.3 Suomenruotsalaiset – valtion tukema vähemmistö

Suomenruotsalaiset ovat edustettuina *Helsingin Sanomissa* usein ja paljon harvemmin negatiivisissa uutisissa kuin romanit ja saamelaiset. Koska suomenruotsalaisia löytyy yhteiskunnan korkeistakin viroista, heitä haastatellaan myös useammin, esimerkiksi erilaisten juhlien yhteydessä. Lehti kirjoittaa useasti niin ruotsalaisuuden päivän vietosta, kuin Suomenruotsalaisten kansankäräjien²⁷⁵ toiminnasta. Jutut saavat myös yleensä huomattavan paljon palstatilaa ja ne ovat usein heti lehden ensimmäisillä aukeamilla. Esimerkiksi vuoden 1964 Ruotsalaisuuden päivän juhlatilaisuutta käsitellään lähes koko sivun verran²⁷⁶. Juhlassa olivat kutsuvieraina muun muassa presidentti Urho Kekkonen, Uudenmaan läänin maaherra Reino R. Lehto ja oikeusministeri J. O. Söderhjelm. Puhumassa oli niin varatuomaria kuin professoriakin. Varatuomari C. O. Homénin puheessa nousee esille ruotsin- ja suomenkielisten parantuneet

²⁷⁵ Ruots. Svenska Finlands folkting - suomenruotsalaisten etuja ajava järjestö.

²⁷⁶ HS 7.11.1964, ”Suomenruotsalaiset viettivät perinteellistä juhlapäiväänsä”, 5.

suhteet. Suhteiden paraneminen johtuu eritoten nuorison myötämielisistä asenteista, jotka poikkeavat vanhemman sukupolven käsityksistä. Homén sanoo:

Tulevaisuutemme riippuu omasta elämänasenteestamme, ja siinä meitä ei hyödytä pessimismi enempää kuin eristyneisyyden ja toivottomuuden tunne. Meidän on tajuttava omat mahdollisuutemme. Suomenruotsalaisen tulevaisuuden näkymät eivät ole lainkaan niin synkät kuin usein väitetään.

Homén on sitä mieltä, ettei suomenruotsalaisten tulisi vaipua epätoivoon tai itsesääliin, vaan että he ovat niin elinvoimainen ryhmä, ettei heidän oikeastaan tarvitse kantaa suurta murhetta tulevasta. Hänen mukaansa ruotsinkielisten tulevaisuus on itseasiassa paljon valoisampi kuin usein - esimerkiksi väestölaskennan lukujen perusteella - annetaan ymmärtää. Hänen mukaansa kaksikielisyys ja kansainvälistyminen ovat suuria etuja suomenruotsalaisilla ja että tulevaisuudessa kielirajat ylittävät avioliitot ja suomalaisten muutto ruotsinkielisten alueille, ovat enemmänkin ruotsinkielistä väestönosaa voimaannuttava, kuin uhkaava asia. Tämän vuoksi suomenruotsalaisten ei tulisi eristää itseään suomenkielisestä enemmistöstä. Kielirajat ylittävät avioliitot kuitenkin itseasiassa vähensivät ruotsinkielisten suhteellista osuutta 1970-luvulla, koska noin 60% näistä liitoista syntyneistä lapsista ilmoitettiin suomenkielisiksi²⁷⁷.

Samanlaista melko positiivista suhtautumista tulevaisuuteen nähdään jo saman vuoden keväällä Suomenruotsalaisilla kansankäräjillä. Kansankäräjillä painotetaan suomenkielisten ja ruotsinkielisten yhteistyön merkitystä Suomen kehitysalueiden ongelmien ratkaisemiseksi²⁷⁸, toivotaan enemmän ruotsinkielistä sisältöä televisioon²⁷⁹ ja puhutaan ruotsinkielisten asuinalueiden perustamisesta Uudellemaalle, jotta kaksikielisyys saataisiin alueella turvattua²⁸⁰. Huolta koetaan ruotsinkielisten vähenevästä osuudesta Suomessa, mutta minkäänlaisen epätoivon ei voida katsoa olleen vallalla. Samoin kansankäräjillä on selviä suunnitelmia asioiden hoitamiseksi, kuten ryhmäasutuksen järjestäminen tietyille

²⁷⁷ Finnäs 1997, 66.

²⁷⁸ 21.4.1964, "Ruotsalaisen kansanosan toiveet kansankäräjillä", 8.

²⁷⁹ 22.4.1964, "Kaikkiaan 79 aloitetta ruotsalaiskäräjillä", 17.

²⁸⁰ HS 25.4.1964, "Ruotsalainen ryhmäasutus kansankäräjien toivomuksena", 7.

maalaiskunnille, jotta kaksikielisyyteen tarvittavat 5000 ruotsinkielistä asukasta alueella saadaan toteutettua. Siinä missä vaikka romanijärjestöt olivat ongelmassa rahoituksen suhteen, kansankäräjät pystyvät ehdottamaan yhteistyötä säästöpankkien ja osuuskassojen kanssa rahoituksen turvaamiseksi asuinaluekysymyksessä²⁸¹. Ruotsin- ja suomenkielisten yhteistyö, kaksikielinen kulttuurituotanto, ruotsinkielisten alueiden hyvinvointi ja ruotsin kielen merkitys yhteiskunnassa ovat kansankäräjien tärkeimmät ajettavat asiat läpi koko 60-luvun ja toistuvat puheenvuoroissa usein.

Vuoden 1966 Ruotsalaisuuden päivässä tunnelma on jo hieman synkempi kuin pari vuotta aiemmin, jolloin suomenruotsalaisten tulevaisuuden sanottiin olevan vain omasta asenteesta kiinni. Ruotsalaisuuden päivää ja silloin järjestettyä juhlaa Turussa käsitellään *Helsingin Sanomissa* kokonaisen sivun verran²⁸². Juhlassa oli puhumassa, ja vieraina, muun muassa maistereita, professoreita, toinen maatalousministeri Lars Lindemann ja päätoimittaja Ole Torvalds, jälleen siis niin sanottua yhteiskunnan kermaa. Åbo Akademin rehtorin, professori Nils Erik Enkvistin puhetta luonnehditaan ”arvokassisältöiseksi ja kiinnostavaksi”. Enkvist mainitsee puheessaan muun muassa seuraavaa:

- *Ruotsinkielinen vähemmistöemme ei ole lukumäärältään vähäpätöinen eikä sukupuuttoon kuoleva, mutta sen vähitellen tapahtuva supistuminen kuitenkin ilmenee selvästi tilastoissa, hän totesi. Olemme joutumassa historiassa ja kehityksessä kohtaan, jossa on selvästi määriteltävä, mitä hyötyä Suomen ruotsinkielisestä väestöstä on Suomelle kokonaisuutena.*
- *Vielä kolmekymmentä vuotta sitten oli monella suomalaisella käsitys, että ruotsinkielinen vähemmistöemme muodosti esteen suomalaisuuden kehittämiseksi ja että ruotsin kielen ja suomenruotsalaisen kulttuurin asema Suomessa oli suhteettoman voimakas.*

²⁸¹ HS 25.4.1964, ”Ruotsalainen ryhmäasutus kansankäräjien toivomuksena”, 7.

²⁸² HS 7.11.1966, ”Suomenruotsalaisten päivää vietettiin kaksikielisesti”, 4.

– Viime vuosikymmenien väestötilastot osoittavat, että tällainen pelko ei enää ole ajankohtainen. Tänäpäin on ajankohtaisempi ongelma ruotsin kielen statuksen tukeminen maassamme.

Minkäänlaisten keinotekoisien reservaattien tai ruotsalaisuusmuseoiden perustamista ei tietenkään kukaan halua – kaikkein vähimmin ruotsinkielinen vähemmistömmä. Sen tukemisen on pikemminkin tapahduttava jokapäiväisen elämän talous- ja kulttuuripolitiikan puitteissa.

Enkvist on sitä mieltä, että ruotsinkieliset ovat joutuneet melko ahtaalle, johtuen heidän lukumäärällisestä osuudestaan koko väestössä, vaikka hän sanookin, ettei ruotsinkielisten lukumäärä ole ”vähäpätöinen”. Aiemmin joillain suomalaisilla oli Enkvistin mukaan käsitys suomenruotsalaisten jotenkin erityisen vahvasta asemasta kulttuurielämän piirissä, mutta nyt ruotsin kieli tarvitsee tukemista. Tämä pitäisi Enkvistin mukaan saavuttaa osoittamalla ruotsinkielisten konkreettinen hyöty yhteiskunnalle. Enkvist puhuu joka välissä nimenomaan vähemmistöstä, mutta on kuitenkin sitä mieltä, että reservaattien ja museoiden perustaminen olisi keinotekoisia, tarkoittaen sitä, että ruotsinkieliset ovat aktiivinen ja integroitunut osa yhteiskuntaa, eivätkä mitenkään vakavasti uhattuja tai menneisyyden reliikkejä. Siinä missä esimerkiksi romanien asemaa käsiteltiin moraalisenä-, taloudellisenä- ja humanitäärisenä ongelmana, sanoo Enkvist, että ruotsinkielisten ja nimenomaan ruotsin kielen asemaa tulisi tukea kulttuuripolitiikan puitteissa. Kun romanit ovat heikossa asemassa oleva etninen ryhmä, joiden oloihin vasta aletaan kiinnittää huomiota, ovat suomenruotsalaiset hyvinvoiva kielellinen ryhmä, joka pyrkii pitämään kiinni status quosta, jota muun muassa koulu-uudistus nyt uhkaa.

Enkvist kertoo myös, kuinka osa ruotsinkielisistä saa elantonsa kalastuksesta ja pienviljelystä, jotka eivät ole kovin kannattavia elinkeinoja. Tämä aiheuttaa muuttoa Ruotsin puolelle ja muuttamisen tekee houkuttelevaksi se, ettei heillä ole kielivaikeuksia siellä. Enkvist tosin huomauttaa, ettei kyseisten elinkeinojen huono kannattavuus koske vain suomenruotsalaisia, vaan koko maata. Samoin hän on huolissaan siitä, että tuleva koulu-uudistus ajaa suomenkielisiä lukemaan englantia ensimmäisenä vieraana kielenä, jolloin ruotsi jäisi vain lukiokurssien

varaan – ”toisarvoiseksi” kieleksi. Enkvist katsoo ruotsinkielisen kansanosan auttavan Suomea pitämään yllä suhteita Ruotsiin ja auttamaan ruotsin kielen oppimisessa. Hän siis katsoo ruotsinkielisten olevan jonkinlainen joukko neuvottelijoita ja tulkkeja Suomen ja Ruotsin välillä. Tämä on hieman ristiriidassa hänen hyödyllisyysnäkökantansa kanssa siinä mielessä, että tällöinhän suomalaisten turhan hyvä ruotsin kielen taito voisi olla uhka suomenruotsalaisille. Lopuksi Enkvist vetoaa vielä säälin tunteeseen, että enemmistön tulisi osoittaa ”pienelle vähemmistölle” ymmärtävyyttä ja jalomielisyyttä ja että loppupeleissä ruotsinkielisten kohtalosta todennäköisesti päättää suomenkielisten enemmistö, koska eletään demokraattisessa järjestelmässä.

Samassa tilaisuudessa puhuu myös professori Mikko Juva, joka painottaa suomen- ja ruotsinkielisten kuuluvan samaan kansaan, joita ei voi mitenkään erottaa toisistaan. Hän on sitä mieltä, että Suomen kielikysymys on vain Venäjän vallan aikainen ”perintöriita”, eikä suinkaan vakava kielitaistelu jollaisena jotkut sen haluavat nähdä. Juva katsoo, että siinä missä ruotsinkielisten tulisi opetella Suomea päästäkseen paremmin osaksi suomalaista yhteiskuntaa, pitäisi suomenkielisten opetella ruotsia ollakseen puolestaan paremmin osana Pohjoismaista yhteistyötä. Perustelut ruotsin kielen puolesta ovat siis oikeastaan ne samat kuin ne aina ovat: läheisyys Ruotsiin, suomenruotsalaisten perustuslaillinen asema ja ruotsi Pohjoismaiden yhteisenä kielenä. Myös ministeri Lars Lindemann on samoilla linjoilla omassa puheessaan - hän sanoo, että tuntuu lyhytnäköiseltä, jos vanhemmat valitsevat lastensa ensimmäiseksi kieleksi englannin ruotsin sijaan. Hän kuitenkin huomauttaa, että mikäli vanhemmat kokevat englannin hyödyllisemmäksi kieleksi, ei heitä voida pakottaa valitsemaan ruotsia. Muuten ministeri Lindemann puhuu, kuinka ruotsinkielisillä alueilla on tapahtunut taloudellista kasvua ja että tätä kasvua on pyrittävä turvaamaan, jotta maastamuuttoa saataisiin hillittyä. Samoin hän penää Suomeen monipuolisempaa kulttuuritoimintaa ja erikoisalueiden, kuten Ahvenanmaan, erityistä huomioonottoa päätöksiä tehtäessä.

Kansankäräjätkin alkavat nähdä koulujen kieliuudistuksen ja kuntauudistukset paljon aiempaa isompana ongelmana vuosina 1967 ja 1968. Kansankäräjien on onnistunut vahvistamaan asemaansa suomenruotsalaisten edustajana, etenkin valtiovallan silmissä ja tämä näkyy muun muassa valtion myöntämänä 30 000

markan budjettina²⁸³ ja että myös vasemmistopuolueet ovat tulleet aktiiviseksi osaksi kansankäräjiä²⁸⁴. Kansankäräjien valtuuston varapuheenjohtaja, kirkkoherra John Forsberg katsoo, että ruotsin kieli on niin merkittävässä roolissa Pohjoismaisissa suhteissa myös suomenkielisen väestön kohdalla, että ruotsin kielen osaaminen on suorastaan ulkopoliittinen kysymys. Toisaalta hän ei ainoastaan painota ruotsin kielen opettamista suomenkielisille, vaan on sitä mieltä, että ruotsinkieliset hyötyvät paljon englannin opiskelusta. Forsbergin mukaan ruotsinkielinen vähemmistö tarvitsee erityissäädöksiä, jotta heidän etunsa voidaan turvata, koska ruotsinkieliset ovat ”suurin piirtein yksimielisiä” ongelmista, mutta joitain paikallisia eroja on.²⁸⁵ Toisin kuin romaneilla ja saamelaisilla, ruotsinkielisillä ei ole paljoai vaatimuksia olojensa parantamiseksi, vain vaatimus siitä, ettei ruotsin kielen asemaa millään lailla heikennetä.

Yksi ruotsinkielisiä jakava ongelma on ruotsinkielisen opettajankoulutuksen sijoituspaikka, josta kilpailivat Vaasa, Helsinki ja Turku. Vuonna 1968 Kansankäräjät ehdottaa paikaksi Vaasaa, koska sen nähdään mahdollistavan yhdenvertaisen opettajankoulutuksen suomenkielisen koulutuksen kanssa. Samana vuonna Kansankäräjät ”korostaa voimakkaasti” ruotsin pakollista opettamista koulussa ja perustelee sitä paitsi kieliryhmien keskinäisillä suhteilla, niin varsinkin Suomen kasvavalla osallisuudella pohjoismaiseen yhteistyöhön.²⁸⁶ Kansankäräjätkin pyrkii siis tekemään kielikysymyksestä ulkopoliittisen, pyrkien näin nostamaan sen tärkeyttä ja merkittävyyttä poliittisessa päätöksenteossa.

Myös Ahvenanmaan edustaja Ragna Sanders katsoo, että toisen kotimaisen kielen pakollinen opetus on hyvin tärkeää ja että siitä on ”varmasti vain hyötyä oppilaille”. Ahvenanmaa on myös erityistapaus usein Kansankäräjillä mainitussa televisio-ohjelmien ruotsinkielisyydessä. Ahvenanmaalla toivotaan, että Ruotsin televisiolähetysten katselualue voitaisiin ulottaa Ahvenanmaalle saakka. Ahvenanmaan kansankäräjien puhemiehen Thorvald Erikssonin mukaan tv-

²⁸³ HS, 28.2.1967, ”Suomenruotsalaisten pulmat kansankäräjillä”, 7 ja 11.

²⁸⁴ HS 1.3.1967, ”Kansankäräjillä kymmeniä aloitteita ja esityksiä”, 4.

²⁸⁵ HS, 28.2.1967, ”Suomenruotsalaisten pulmat kansankäräjillä”, 7 ja 11.

²⁸⁶ HS 17.5.1968, ”Kansankäräjät koolla: Ruotsin kielen opetus ja opettajakoulutus esillä”, 14.

kysymys on ”Ahvenanmaan tämän päivän kipein ongelma” ja mainitsee sen jopa ”elintärkeäksi kysymykseksi”.²⁸⁷

Ruotsinkieliset toivovat siis enemmän ruotsinkielistä ohjelmaa televisioon ja ruotsiksi tekstitettyjä ohjelmia ja osa suomalaisista suhtautuu tähän väheksyen. Esimerkiksi vuonna 1964 nimimerkki P.O.K. kirjoittaa yleisönosastolla, että puhe siitä, että ruotsinkielistä ohjelmaa tulisi vain pari tuntia viikossa, ei pidä paikkaansa²⁸⁸. Hänen laskujensa mukaan viikossa tulee yli 20 tuntia ruotsinkielistä ohjelmaa. Muutamaa päivää myöhemmin nimimerkki Frank Jernström vastaa tähän sanoen, että yli kaksikymmentä tuntia ohjelmaa on hieno määrä, mutta että kyseessä on Tokion olympialaisten takia järjestetty poikkeus, muina viikkoina ruotsinkielistä ohjelmaa todella on vain kaksi ja puoli tuntia viikossa, Yleisradion omankin kertoman mukaan.²⁸⁹ On vaikea uskoa etteikö nimimerkki P.O.K. olisi tiennyt että ohjelmamäärä johtuu olympialaisista jotka olivat käynnissä, tällaista tahallista väärinymmärtämistä on havaittavissa usein aiheesta puhuttaessa.

Paitsi ettei ruotsinkielistä ohjelmaa koeta olevan tarpeeksi, sen laatukaan ei aina miellytä. Vuonna 1968 yleisönosastolla kritisoidaan Jörn Donnerin ja Matti Kurjensaaren ”Sitsi I”-ohjelmaa, jossa nämä olivat keskustelleet suomenruotsalaisista kirjoittajan mukaan yksinomaan negatiivisesti²⁹⁰. Kirjoittaja katsoo, etteivät ohjelmassa suomenruotsalaisista esitetyt väitteet, kuten näiden ylimielisyys, ”klikkiytyminen” ja ”herrastelu” pitäneet paikkaansa ja että ohjelma loi ihmisille kuvan, että kaikki suomenruotsalaiset kuuluvat ”yläluokkaan”. Hän on myös sitä mieltä, että Ruotsin vallan aikaan on turha suhtautua vihamielisesti, koska se säästi suomalaiset maaorjuudelta ja loi pohjoismaisen oikeusvaltion perusteet Suomeen. Loppukaneetiksi kirjoittaja toteaa haluavansa enemmän asiallisuutta ja eri puolten kuuntelua televisio-ohjelmiin.

Televisio-ohjelmien lisäksi kuntaliitoksetkin nähtiin Kansankäräjillä 1960-luvun puolenvälin jälkeen suurempana ongelmana kuin aiemmin. Aiemmin oli tehty suunnitelmia isompien maalaiskuntien pitämisestä kaksikielisinä huolehtimalla,

²⁸⁷ HS 5.4.1965, ”Suomenruotsalaisten asioita pohdittiin kulttuuripäivillä”, 5.

²⁸⁸ HS 16.10.1964, nimim. P.O.K., ”TV ja ruotsinkieli”, 37.

²⁸⁹ HS 19.10.1964, nimim. Frank Jernström, ”TV ja ruotsinkieli”, 28.

²⁹⁰ HS 25.10.1968, nimim. Oikeudenmukaisuuteen pyrkivä, ”Suomenruotsalaiset”, 30.

että vähintään 5000 asukasta olisi ruotsinkielisiä. Nyt ongelmaksi tuli että kuntien vähimmäisväkilukua oltiin nostamassa 8000 henkeen. Ongelma syntyi siitä, että suuri osa ruotsinkielisen alueen kunnista (esimerkiksi saaristokunnat) olivat asukasmäärältään 4000 henkeä tai vähemmän, jota ei kuntauudistuksessa katsottaisi kunnaksi kuin erityistapauksessa.²⁹¹ Oli siis uhkana, että kuntaliitosten myötä ruotsinkieliset pikkukunnat liitettäisiin suomenkielisiin ja nämä menettäisivät asemansa ruotsin- tai jopa kaksikielisinä kuntina. Juuri tällaisissa tapauksissa tarvittaisiin kirkkoherra Forsbergin mainitsemia ruotsinkielisiä koskevia erityissäädöksiä.

Suomenruotsalaisilla on vahva edustus *Helsingin Sanomien* sivuilla. Suomenruotsalaisista kansankäräjistä raportoitiin tiuhaan ja he saavat sitä kautta ehdotuksiaan ja päätöksiään julkisuuteen. Samoin uutisoidaan tietenkin RKP:n toiminnasta²⁹², kuten myös erilaisista juhlallisuuksista kuten Suomenruotsalaisten kansankäräjien ja Ruotsalaisen kulttuurirahaston järjestämästä kulttuurikonferenssista Helsingissä²⁹³. Suomenruotsalaisten tilaisuuksissa kävi vieraina ja puhumassa valtion johtoa, kuten aiemmin mainitut presidentti Kekkonen ja toinen maatalousministeri Lars Lindemann. Näiden lisäksi esimerkiksi vuonna 1965 Svenska Dagenin juhlassa eduskunnan puhemies K-A. Fagerholm sanoo, että ruotsinkielisten siirtolaisuus Ruotsiin on osoitus Suomen epäonnistumisesta näiden tukemiseksi²⁹⁴.

Keskustelua ruotsin kielen asemasta käydään paitsi järjestöjen ja valtiovallan toimesta, myös paljon *Helsingin Sanomien* mielipideosastolla. Yleisesti koetaan, että ilmapiiri ruotsin kieltä kohtaan on parantunut aiemmista vuosikymmenistä. Siinä missä ruotsinkieliset pyrkivät tekemään asiasta jopa ulkopoliittisen kysymyksen, väheksyi moni suomenkielinen ruotsin kieltä lähtökohtaisesti. Valtion taholta pyritään tietenkin pitämään suhteet ruotsinkielisiin mahdollisimman hyvinä ja korostamaan hyviä puolia kieliryhmien yhteiselossa.

²⁹¹ HS 1.3.1967, "Kansankäräjillä kymmeniä aloitteita ja esityksiä", 4.

²⁹² Esim. HS 13.6.1964, "Ruotsalaisalueen asutus esillä Rkp:n kokouksessa", 6.

²⁹³ HS 21.11.1965, "Suomenruotsalaisuus tänään: Työvoimapolitiikan ongelmat", 20.

²⁹⁴ HS 8.11.1965, "Siirtolaisuus hyvin kallista vientiä, sanoi K-A. Fagerholm", 10.

Vuonna 1965 pääministeri Johannes Virolainen puhuu valtakunnallisten nuoriso-ohjaajien päivillä Vaasassa:

Aikaisemmin pyrittiin maan suomen kielisen pääväestön taholta suhtautumaan torjuvasti ruotsin kieliseen kansanosaan.

Nyt pidämme ruotsalaista kansanosaa huomattavana rikkautena, jonka haluamme välttämättä säilyttää ja jolle tahdomme järjestää mahdollisimman viihtyisät olot. Tämän ei tietysti tarvitse tapahtua suomen kielisen väestönsosan etujen kustannuksella, vaan uskon, että meillä on hyvät mahdollisuudet tässä suhteellisen harvaan asutussa ja laajassa maassa luoda viihtyisät ja turvalliset olosuhteet kummallekin kieliryhmälle.²⁹⁵

Virolaisen puhe käsittelee kokonaisuudessaan kansallista identiteettiä ja sitä, ettei Suomen tule alkaa harjoittaa isolationismia suhteessa ulkomaihin tai suhtautua suomenruotsalaisiin ei-suomalaisina. Siinä missä suomenruotsalaisille pyritään järjestämään ”viihtyisät” ja ”turvalliset” olot, ei Virolaisen puheessa mainita esimerkiksi saamelaisia tai romaneja lainkaan, vaikka nämä ovat paitsi etnisiä-, myös kielivähemmistöjä. Suomen hallituksen toimissa ja ohjelmissa onkin yleistä, että ruotsi nähdään ainoana vähemmistökielenä, joka joko ansaitsee erityiskohtelua olleessaan toinen virallinen kieli, tai vaatii ”suojelua” koska on vähemmistöasemassa.²⁹⁶ Juuri sen takia, että ruotsi ei ole ainoa vähemmistökieli, mutta sitä pidettiin valtion taholta sellaisena, tekee suomenruotsalaisista mielenkiintoisen tutkimuskohteen romanien ja saamelaisten rinnalle.

Vaikka Virolainen ei muita kieliryhmiä maininnutkaan, otetaan tähän asiaan kuitenkin kantaa samana keväänä *Helsingin Sanomien* Yleisöltä-palstalla, hieman saivarrellen:

On erittäin ilahduttavaa, että tällainen sivistysmaana nuori maa, kuten armas Suomemme, pyrkii hoitamaan esim. kielellisten vähemmistöjen oikeudet. Viimeksi on rautatielaitos antanut asiasta kauniin

²⁹⁵ 25.1.1965, ”Päämin. Virolainen: ”Kansalliset kulttuurit eivät ole eristettyjä”, 9.

²⁹⁶ Ihalainen & Saarinen 2014, 42–43.

todistuksen. Onhan eräille asemille, joilla tähän asti oli vain suomenkielinen nimitys, annettu myöskin ruotsinkielinen nimi. Tosin saattaa olla, että eräillä nyt ruotsinkielisenkin nimen saaneilla paikkakunnilla mainitun kielen taitajista esiintyy pienoista puutetta. Tällaisista mainittakoon mm. Hailuoto, Hämeenkyrö, Kaustinen, Kokemäki, Vimpeli, Virrat jne.

Näin on hyvä. Kielellisen vähemmistön on ehdottomasti saatava pitää oikeutensa, eikä enemmistö saa sortaa vähemmistöä kielellisestikään. Kuitenkin näyttää siltä, että toiset ovat edelleenkin tasa-arvoisempia kuin toiset. Kieliasioista puheenollen on kokonaan unohdettu meidän kolmas kielellinen vähemmistöryhmämme, nimittäin romanit.

Olisi jo korkea aika romaanikieliset nimet sellaisille paikkakunnille kuin Malmi, Nurmijärvi, Klaukkala, Kuusankoski jne. Ottaen huomioon romaanien suuren panoksen raviurheilun alalla, olisi eräille raviradoille nimiä annettaessa romaanikieli asetettava toiselle sijalle ennen ruotsinkielistä.

Syrjitty on myös saamenkieli. Saamelaiset ovat meidän varsinaisia alkuasukkaitamme, eikä heidän kieltään ole ollenkaan huomioitu kieliasetuksessa. Myös saamenkielen on saatava sija ainakin paikkakuntien nimissä.²⁹⁷

Kirjoittaja kritisoi ruotsin kielen asema turhankin innokasta tukemista, samalla kun romaneja ja saamelaisia ei huomioida asiassa lainkaan. Kielivähemmistön tukeminen on hyvä ja arvokas asia, mutta paikannimien merkitseminen ruotsiksi alueilla, joissa ei asu välttämättä lainkaan ruotsinkielisiä, on hieman kyseenalaista. Varsinkin jos alueille, joissa asuu huomattavasti muita kielivähemmistöjä, ei tehdä mitään. Suomessa onkin yleistä, että romanit ja saamelaiset nähdään vain etnisenä ryhmänä, eikä kielivähemmistönä lainkaan²⁹⁸. Tällöin näiden ryhmien kielelliseen tasavertaisuuteen ei ole kiinnitetty välttämättä ollenkaan huomiota. Siinä missä saamenkielisille ei ole opettajia eikä

²⁹⁷ HS 30.5.1965, nimim. Helmeri – Helmer, ”Paikannimet”, 35.

²⁹⁸ Ihalainen & Saarinen 2014, 60.

oppikirjoja lähes ollenkaan, pidetään Ahvenanmaalla ruotsinkielisen tv-tarjonnan lisäämistä "elintärkeänä kysymyksenä".

Koulu-uudistuksen läheneminen herättää runsaasti keskustelua *Helsingin Sanomien* yleisönosastolla ruotsin kielen asemasta ja opetuksesta. Englannin kielen opetusta perusteltiin sen hyödyllisyydellä maailmankielenä ja ruotsin opetusta taas sen hyödyllisyydellä Pohjoismaissa. Usein väittely meni kovin henkilökohtaiselle ja tunteelliselle tasolle kun kielenopetuksen sijaan alettiin puhua enemmänkin koko ruotsin kielen asemasta ja merkityksestä Suomessa. Esimerkiksi syksyllä 1966 nimimerkki Pohjoismaalainen kirjoittaa huolensa siitä, että vaikka englantikin olisi tärkeä kieli oppia, se asettaisi suomalaiset syrjäiseen asemaan muiden pohjoismaiden puhuessa keskenään ruotsia²⁹⁹.

Tähän vastaa kaksi keskenään vastakkaista näkemystä omaavaa lukijaa noin viikkoa myöhemmin. Nimimerkki "Ajan tasolle"³⁰⁰ katsoo että edellisen kirjoittajan perustelut ruotsin kielen puolusteluksi ovat "naurettavia", sillä on aina olemassa ruotsinkielentaitoinen korkeasti koulutettu luokka, joka voi huolehtia pohjoismaisista suhteista. Sen sijaan Suomen kannalta englannin opetus on hänen mukaansa välttämätöntä, koska turistiliikenne kasvaa jatkuvasti ja Ruotsissa esimerkiksi on jo selviö, että turisteille osataan puhua englantia. Kirjoittajan mukaan Tanskassakin puhutaan useammin englantia kuin ruotsia. Ruotsin kielen merkityksen korostaminen kansainvälisyydessä on itselleen valehtelua ja englannin asema "itsestään selvä". Hän myös toivoo, että asiasta järjestettäisiin kansanäänestys, joka ratkaisisi asian oikein.

Toisenlainen mielipide tarjotaan saman päivän lehdessä. Nimimerkki "Jos kielin voisin kertoa" kirjoittaa odottaneensa, että joku vastaisi "Pohjoismaalaisen" tekstiin ja "veisaisi vanhaa virttä ruotsin kielen hyödyttömyydestä"³⁰¹. Hänen mukaansa ruotsi on "Pohjolan yhteinen ja mukava kieli" jonka opettelusta ei voi olla kenellekään haittaa. Hänen mukaansa ihmiset vain kuvittelevat englannin kielen helpoksi oppia, koska ei osata puhua mitään kieltä. Tämän jälkeen hän arvostelee suomalaista koulujärjestelmää siitä, ettei kieliä opiskellessa keskitytä

²⁹⁹ HS 11.10.1966, nimim. Pohjoismaalainen, "Pohjoismaiden yhteinen kieli", 29.

³⁰⁰ HS 16.10. 1966, nimim. Ajan tasolle, "Kielten opetus", 37.

³⁰¹ HS 16.10. 1966, nimim. "Jos kielin voisin kertoa", 37.

lainkaan ääntämisen opiskeluun. Ääntämisen huono osaaminen tuntuu täysin irralliselta huomiolta, kun alun perin kyseessä oli ruotsin kielen opiskelun hyödyllisyys tai hyödyttömyys. Ainoaksi perusteluksi ruotsin kielen opiskelulle kirjoittaja siis tarjoaa sitä, että se on ”yhteinen ja mukava”, eli löyhemmät perustelut kuin alkuperäisen kirjoittajan pohjoismainen yhteistyö, jossa sentään voi nähdä ulkopoliittisen aspektin. Samoin se, ettei ruotsin kielen opiskelusta ole kenellekään haittaa, pätee sellaisenaan oikeastaan kaikkiin muihinkin kieliin.

Perustelut ruotsin kielen puolesta ja vastaan liittyvät usein hyötynäkökulmaan ja myös oppilaiden etuun. Eräs mielipidepalstalle kirjoittanut katsoo, että englantia opetetaan ruotsin kustannuksella ja näin tehdään oppilaille karhunpalvelus, koska Englanti ei yksinään vieraana kielenä hänen mukaansa riitä.³⁰² Hän kokee, että suhtautuminen ruotsin kieleen on muuttunut tunnepitoiseksi ja kostonhaluiseksi ja että tämä on väärä tapa, koska tilastojen valossa ruotsi on yhä Suomen tärkein kieli. Täysin vastakkaisessa mielipidekirjoituksessa toinen kirjoittaja toteaa, että on päivän selvää, että peruskoulussa voidaan lukea vain yhtä kieltä ja se suomenkielisillä on Englanti³⁰³. Kirjoittaja katsoo, että ruotsin kieli on jääne ajalta, jolloin se oli ylimystön kieli. Suomen tulevaisuuden kauppakumppanit ovat sellaisia, joiden kanssa pitää puhua Englantia ja että Ruotsissa on jo alettu opettaa Englantia juuri tästä syystä. Kirjoittaja kutsuu Skandinaviaa Suomen kaupan ”esikartanoksi” ja ihmettelee miksi Suomen pitäisi käyttää kielenä ulkomaailmaan huonoa ruotsia, kun muu Skandinavia jo keskustelee Englanniksi.

Ajatus siitä, että peruskoulussa voitaisiin opettaa vain yhtä kieltä, on itseasiassa sama kuin opetusministeri R. H. Oittisella. Esimerkiksi alkuvuodesta 1968 Oittisen puhuessa valtioneuvoston tiedotustilanteessa, hän sanoo, että pedagogisesti kahden kielen opettaminen olisi haastavaa ja että jo nyt oppikouluissa 20% oppilaista saa huonoja arvosanoja toisessa vieraassa kielessä³⁰⁴. Oittisen mukaan kahden vieraan kielen oppiminen on kokemusten mukaan suurelle osalle oppilaista raskasta. Peruskoulu-uudistuksen tässä vaiheessa oli ideana, että yläasteelle siirryttäessä tulisi mahdolliseksi lukea toista

³⁰² HS 2.2.1967, nimim. Suomenkielinen, ”Ruotsinkielen syrjintääkö”, 23.

³⁰³ HS 2.2.1968, nimim. Reaalipoliitikko, ”Peruskoulun kielet”, 27.

³⁰⁴ HS 17.1.1968, ”Kaksi pakollista kieltä peruskoulussa olisi liikaa”, 5.

vierasta kieltä (käytännössä suomenkielisillä ruotsia) ja että se (ruotsin kielen taito) olisi pääsyvaatimuksena lukioon. Samana keväänä RKP tekee presidentinvaalien jälkeen, hallitusohjelmaa valmistellessa, kieltenopetuksesta kynnyskysymyksen hallitukseen menolle ja vaati ettei kysymystä jätetä ratkaisematta tulevalla hallituskaudella³⁰⁵.

RKP oli jo edellisvuonna ilmoittanut, että se on ”erittäin vakavasti huolestunut niistä suunnitelmista, joita on esitetty tulevan peruskoulun kieltenopetuksesta”³⁰⁶. RKP:n lausuman mukaan kieliryhmiä ei kohdeltaisi samalla tavalla ja ruotsinkielisten mahdollisuus saada palvelua omalla äidinkielellään heikentyisi. Heikentynyt ruotsin kielen taito erottaisi kielienemmistön kielivähemmistöstä ja vaikeuttaisi ”kulttuuripyrkimysten kehitystä”. Tämän lisäksi se vaikeuttaisi suomalaisten kykyä osallistua pohjoismaiseen yhteistyöhön.

Osa suomalaisista saattoi nähdä tällaisen ruotsinkielisten usein ilmaiseman huolen suomenkielisten pärjäämisestä tietynlaisena paapomisena ja sitä kritisoitiinkin paikoin. Esimerkiksi nimimerkki ”Englantia kouluihin” kirjoittaa että RKP:n ja sen läheisten piirien huoli suomenkielisten lasten kieltenopetuksesta on ”merkillistä” ja että se on osoitus heidän ”kielikiihkoilustaan”³⁰⁷. Hänen mukaansa valinta suomenkielisten lasten ensimmäisestä vieraasta kielestä kuuluu ensisijaisesti oppilaille ja heidän vanhemmilleen, eli siis suomenkieliselle väestönosalle ja vasta viimeiseksi ruotsinkielisille. Hän myös painottaa, ettei kielivalinnassa loukata ruotsinkielisten etuja, eikä siinä ole kyse ruotsin kielen asemasta Suomessa yleensä, ”vaikka jotkut näyttävät sitä sellaisena pitävän”.

Nimimerkki E.A. kirjoittaa ruotsin olevan ”kääpiökieli”, jonka opiskelu vie aikaa muilta oppiaineilta³⁰⁸. Hänen mukaansa toisena pakollisena kielenä tulisi olla venäjä, koska Neuvostoliitto tulee aina olemaan tärkein kauppakumppani. Hän jatkaa:

Maailma on kovaa, eikä siinä auta tunteilla pelaaminen. Historiallisilla Ruotsi-Suomi-ajatuksilla ei enää ole katetta. Emme kulje enää

³⁰⁵ HS 8.3.1968, ”Hallitusohjelman valmistus siirtyi yli viikonvaihteen”, 7 ja 12.

³⁰⁶ HS 13.2.1967, ”Rkp:n lausunnot kielten opetuksesta ja vaaleista”, 3.

³⁰⁷ HS 6.2.1967, nimim. Englantia kouluihin, ”Mistä kielihuoli?”, 23.

³⁰⁸ HS 12.2.1967, nimim. E.A., ”Suomenkieliselle”, 31.

*Tukholmassa säätyvaltiopäivillä, vaan YK:ssa Atlantin takana.
Ruotsinkielisten nuorempi polvi sen jo tajuakin.*

Kirjoittajan mielestä sekä venäjä että englanti olisivat kummatkin parempia kieliä kuin ruotsi, johtuen Neuvostoliiton ja YK:n tärkeydestä Suomelle. Hänen ja edellisenkin kirjoittajan mielestä ruotsinkieliset suhtautuvat asiaan liian tunteikkaasti, vaikka aivan samaa tunteellisuutta on havaittavissa ruotsia vastustavissa kirjoituksissa, kuten vetoaminen siihen, että Suomi ei enää kuulu Ruotsin vallan alle. Ruotsin kielen opetukseen kriittisesti suhtautuvat perustelevat kantaansa näissä usein järkeen vedoten: englanti on maailmankieli – ruotsi kääpiökieli, joten toinen on hyödyllisempi kuin toinen. Vastaavasti ruotsinkielisetkin vetoavat hyödyllisyyteen mainitessaan jatkuvasti pohjoismaisen yhteistyön. Samat perusteet ovatkin olleet kautta aikain käytössä Suomessa käytävässä kieliväittelyssä³⁰⁹ ja ovat sitä edelleen.

Helsingin Sanomissa julkaistaan enemmänkin hyödyllisyydellä perusteltuja ruotsin kielen puolustuspuheita. Esimerkiksi Pohjola-Nordenin³¹⁰ toiminnanjohtaja Veikko Karsma sanoo lehden haastattelussa, että hänen mielestään olisi Suomen etujen kannalta toivottavaa, että ruotsia osaavien määrä Suomessa kasvaisi, koska Pohjoismaiden yhteistyöstä ei englannilla ”tule mitään”³¹¹. Karsman mukaan Suomessa tulisi opettaa sekä ruotsia että englantia. Myös Suomen Ruotsalainen Työväenliitto³¹² katsoo, että kahta vierasta kieltä olisi opetettava kouluissa³¹³. Heidän mukaansa englannin hyöty suomenkielisille on kiistaton, mutta ruotsinkieliset oppilaat kärsivät, jos he joutuvat valitsemaan suomen ja englannin kielen opiskelun välillä. Tällöin ruotsinkielisten tulisi valita suomi, että he pystyisivät puhumaan suomenkielisten kanssa ja silloin he joutuisivat epätasa-arvoiseen asemaan koska he eivät pystyisi lukemaan silloin englantia. Vaikka englannin katsotaankin oleva kansainvälisesti merkittävin kieli, on ruotsin kieli silti äärimmäisen tärkeää oppia:

³⁰⁹ Halonen, Ihalainen & Saarinen 2014, 10.

³¹⁰ Pohjoismaista yhteistyötä ajava järjestö

³¹¹ HS 10.1.1967, ”Pohjoismaisen yhteistyön takia ruotsin taito on tärkeää”, 6.

³¹² Nykyinen Finlands Svenska Socialdemokrater - Suomenruotsalaiset Sosialidemokraatit

³¹³ HS 9.2.1967, ”Kaksi vierasta kieltä esitetään peruskouluun”, 5.

Yhteydet muuhun Pohjolaan täytyy katsoa siksi merkityksellisiksi, että ne antavat aihetta tällaisen vaatimuksen [kahden vieraan kielen opettamisen] esittämiseen. Ei olisi onnekasta hoitaa pohjoismaisia yhteyksiä ei-pohjoismaisella kielellä sen paremmin kuin jättää niitä kokonaan suomenruotsalaisten hoidettaviksi.

Suomen Ruotsalainen Työväenliitto siis vetoaa sekä ruotsinkielisten epätasa-arvoiseen asemaan, että käyttää hyödyllisyysnäkökulmaa suomenkielisille oppilaille. Ruotsinkielisten epätasa-arvoa kielivalinnassa uudistuksen myötä käsitellään verrattain vähän, englannin puolustajatkin keskittyvät usein vain ruotsin kielen vastustamiseen. Mieli-pidepalstalla esiintyy muun muassa kommentteja, joissa sanotaan ruotsinkielisten olevan niin pieni vähemmistö, että kielen opiskelu on ajanhukkaa³¹⁴ ja johtuu vain suomalaisten ”kohtuuttomasta kohteliaisuudesta” ruotsinkielisiä kohtaan, vaikka lapsikin tajuaa ruotsin kielen opiskelun turhuuden ja että ruotsi on ”edelleenkin kehityksemme ankkurina”³¹⁵. Vaikka *Helsingin Sanomat* kirjoitti itse suomenruotsalaisista monipuolisesti ja positiivisessa mielessä, päästi se yleisönosastoonsa erittäin vahvoihin ilmauksiin varustettua tekstiä.

Uutisointi ja keskustelu ruotsin kielestä ja suomenruotsalaisista oli kovin erilaista kuin saamelaisista ja romaneista puhuttaessa. Nils Erik Enkvistin puhe, etteivät suomenruotsalaiset tarvitse reservaatteja, oli liioiteltua, ikään kuin heidän tilannettaan voisi Yhdysvaltain alkuperäisasukkaiden sortoon lähtökohtaisesti verratakaan. Saamelaisten toteaminen, kuinka Lappi on Suomen reservaatti, oli sen sijaan paljon perustellumpi väittäminen. Suomenruotsalaiset olivat sikäli kovin eri asemassa saamelaisiin ja romaneihin, ettei heidän asemassaan ollut oikeastaan paljoa parannettavaa, he vain pitivät kiinni omista eduistaan. Suomenruotsalaiset saivat myös puhua omista asioistaan ilman että viranomaiset puhuvat heidän puolestaan – he myös itse saattoivat olla näitä viranomaisia. Myös valtiovallan ja poliitikkojen tuki oli äänekkäästi heidän puolellaan.

³¹⁴ HS 13.2.1967, nimim . Kiitos, ”Koulun uudistuksesta”, 23.

³¹⁵ HS 30.6.1967, nimim. Helena Aro fil. maist., Helsinki, ”Ruotsinkieli kouluissamme”, 29.

6. Päättäntö

The Guardian ja *Helsingin Sanomat* olivat molemmat hyvin myötämielisiä Yhdysvaltain kansalaisoikeusliikkeen toiminnalle. Yhteiskunnalliset ja lainsäädännölliset muutokset koettiin molemmissa lehdissä äärimmäisen tärkeiksi asioiksi ja sitä kautta kansalaisoikeusliikkeen toiminta oikeutetuksi ja tarpeelliseksi. Yhdysvaltain afroamerikkalaisten kohtelu ja asema varsinkin etelävaltioissa koettiin häpeälliseksi ja kansalaisoikeusliikkeen toimintaa näillä alueilla luonnehdittiin rohkeaksi.

Martin Luther Kingiä molemmat lehdet pitivät rauhan miehenä, jonka väkivallattomuus oli esimerkillistä ja ihailtavaa. Kansalaisoikeusliikkeen ja melko pitkälti kaikki afroamerikkalaisten toiminta usein liitettiin Kingiin tai verrattiin siihen. Kingin uskonnollisuus oli myös tärkeässä roolissa. *The Guardian* yleensä viittasi häneen sekä pastorina että ”neekerijohtajana” ja *Helsingin Sanomissa* kuvattiin, kuinka juuri hänen kristillisyytensä teki hänestä lähestyttävän ja samastuttavan hahmon myös Suomessa.

Rotumellakoiden ja Black Powerin osalta molemmat lehdet tuomitsivat väkivallan käytön. *The Guardian* ymmärsi lehdistä paremmin sen syyt, eikä esimerkiksi syyttänyt Black Power-aatetta levottomuuksista aiheettomasti. *Helsingin Sanomissa* sen sijaan Black Powerin johtohahmoista, Stokely Carmichaelista ja Rap Brownista, tehtiin ivaa. Ajatus etnisten vähemmistöjen nousevasta itsetietoisuudesta ja toimintaan ryhtymisestä olisi Iso-Britanniassa ollut osin perusteltu pelko, mutta *The Guardian* ei lietsonut mitään pelkoa edes siirtolaisten kertoessa aikomuksestaan aseistautua. Tältä kantilta *The Guardian* oli paljon lähempänä kandidaatintyössäni tutkimaani opiskelijalehti *The Eagleä* ja *Helsingin Sanomat* varovaisempana uutisoijana *The New York Timesiä*.

Lehdet harjoittivat vähemmistöjen (yleensä todennäköisesti tahatonta) leimaamista valtaväestöstä erilliseksi ryhmäksi, mainitsemalla aina näiden etnisyyden uutisoinnissa. Valkoisesta väestöstä mainintaa ei ollut, ellei se ollut tarpeellista esimerkiksi väkivallan uhreista puhuttaessa. Tietynlainen aiheen vieraus uutisoinnissa näkyy erityisesti *Helsingin Sanomien* osalta. *The Guardian* mainitsi Kingin maineen kiirineen miehen edelle paljon ennen Iso-Britanniaan saapumista ja totesi maineen olleen ansaittu. *Helsingin Sanomissa* sen sijaan

kirjoitettiin, kuinka afroamerikkalaiset lauloivat ”neekerilauluja” ja ettei Kingin kirja ollut ”perinteinen negro spirituaali”, joka antoi kuvan siitä, että afroamerikkalaisten kulttuurin koettiin olevan jotain, mitä ei todennäköisesti ymmärretä tai ainakaan tunneta Suomessa. Samanlaista mystiikkaa ja vierautta näkyi myös Mauno Saaren saamelaisia käsittelevän uutisen kyseenalaisissa sanavalinnoissa. *Helsingin Sanomiin* verrattuna *The Guardian* käytti paljon rikkaampaa kieltä, joka toisaalta aiheuttikin kyseenalaisia ilmaisuja vähemmistöjen toiminnasta, muun muassa miten näiden määrä oli ”paisunut”.

The Guardian uutisoi vähemmistöistä enemmän kuin *Helsingin Sanomat*, johtuen siitä, että maahanmuuttajat ja heitä koskevat lait olivat Iso-Britanniassa päivänpolitiikkaa. *Helsingin Sanomissa* uutisointia oli huomattavasti harvemmin, mutta usein esimerkiksi artikkelit romaneista olivat pitkiä ja perinpohjaisia. Saamelaiset esiintyivät kohtuullisen paljon, koska Lapin työttömyys ja poronhoidon ongelmat saivat paljon uutisointia ja sitä kautta välillisesti saamelaisetkin. Suomenruotsalaiset esiintyivät uutisissa paljon, eikä heidän omaan kieliryhmään kuulumista välttämättä edes tuotu aina esille.

Suomessa romanien ja saamelaisten tilanne yhdistettiin afroamerikkalaisten vastaavaan, eikä pelätty puhua rotusorrosta. Vaikka Suomen vähemmistöistä puhuttaessa ison osan huomiota saivat esimerkiksi järjestöjen edustajat, oli *Helsingin Sanomissa* myös paljon artikkeleja, joissa toimittaja oli jalkautunut ja kävi haastattelemassa vähemmistöjen edustajia. Sekä romanien ja saamelaisten kohdalla käytiin niissä huonoissa asuinolosuhteissa mistä puhuttiinkin ja luotiin lukijalle selkeä kuva niiden oloista. Varsinkin romanien kohdalla pyrittiin rikkomaan ennakkoluulot romaneista työtä vieroksuvina rikollisina. *Helsingin Sanomien* sivuilla Mustalaislähetysten toiminta oli paljon esillä ja sitä myös kritisoitiin rankasti, eli uskallettiin puuttua vallitseviin rakenteisiin ja vaatia niille muutosta. Saamelaisuus näkyi lehdessä paljon poronhoitoa käsitellessä, vaikka se ei suurta osaa saamelaisista koskenutkaan. Toisaalta saamelaiset pääsivät ääneen esimerkiksi Saamelaiskonferenssien yhteydessä, joiden raportoinnista vastasi itse paikan päällä oleva Nils-Aslak Valkeapää.

Suomenruotsalaiset olivat romaneihin ja saamelaisiin nähden paljon enemmän esillä, koska esimerkiksi RKP:stä toki uutisoidaan paljon enemmän, kuin mitä

tässä työssä olen käyttänyt siitä aineistoa, sen ollessa muun muassa osana suurimmassa osassa Suomen hallituksia. Ruotsinkielisten virallisiksi puolestapuhujiksi voi nähdä niin RKP:n kuin Suomenruotsalaiset kansankäräjätkin, mutta myös monet korkeissa viroissa olevat puhuivat ruotsin kielen puolesta haastatteluissa. Yleisönosastolla ruotsinkielisistä puhuttiin hyvin vahvoin sanankääntein *Helsingin Sanomien* ottamatta siihen kantaa, mutta tämä todennäköisesti johtuu siitä, ettei suomenruotsalaisilla ollut tosiaan syytä pelätä turvallisuutensa puolesta. Vaikka suomenruotsalaisten asema oli selvästi parempi kuin saamelaisten ja romanien, oli mielenkiintoista, kuinka vahvasti valtio tuki ruotsinkielisiä, sillä perusteella että tämä oli vähemmistökieli. Vähemmistökieliä olisi ollut enemmänkin, mutta valtio ei tuolloin tunnustanut eikä tukenut niitä, joka teki ruotsin ”vähemmistökielen” puolustamisesta kovin ulkokultaista.

Briteissä varsinkin maahanmuuttolaki herätti lehdistössä ja kansan keskuudessa paljon mielenkiintoa. *The Guardian* ei ollut siitä riemuissaan ennen eikä jälkeen lain voimaantumisen. Lehti oli herkkä nostamaan lain sisältämien ihmisoikeuskysymysten ongelmallisuuden esiin. Paitsi moraalisenä ongelmana, siirtolaisten kohtelun nähtiin loukkaavan myös kansainvälistä lakia. Lehti ei luonut uhkakuvia maahanmuuttajien määrän kasvusta vaan suhtautui huoleen asiasta melko toppuuttelevaan sävyyn ja nosti isommaksi ongelmaksi jo maassa asuvien etnisten vähemmistöjen sosio-ekonomiset haasteet.

The Guardian puuttui rasistiseen toimintaan ja puheeseen Smethwickin tapauksessa ja toi esille ihmisten kaksinaismoralismin. Samoin Enoch Powellia arvosteltiin vahvasti ja uutisoitiin hänen Rivers of Blood-puheensa jälkeen siitä aiheutuneista levottomuuksista ja väkivaltaisuuksia. Lehti ei uutisoinut näitä asioita neutraalisti, vaan piti niitä suorana jatkumona rasistiselle puheelle ja lainsäädännölle ja kutsui asioita niiden oikeilla nimillä ilman kaunistelua. Nykyään osa sanomalehdistä ja uutismedioista helposti vain myötäilee esimerkiksi oikeistopopulistien rasistisia kommentteja ja politiikkaa, käyttäen niistä oikeistopopulistien itsensä luomia termejä, jotka pyrkivät saamaan niiden oikeat tarkoitusperät piiloon.

Helsingin Sanomat kirjoitti, varsinkin romanien kohdalla, kuinka asiat olivat huonosti ja ne pitäisi korjata valtiovallan toimesta. *Helsingin Sanomat* ei kuitenkaan kertonut mitä esimerkiksi hallituksen pitäisi tehdä. *The Guardianin* oli helppo arvostella maahanmuuttopolitiikkaa, koska briteillä oli sellainen. Suomessa taas romanit ja saamelaiset eivät Suomen politiikassa juuri mitenkään näkyneet, joten kritiikki oli sikäli hankalampaa – mistä pitäisi edes aloittaa? *The Guardian* pystyi profiloitumaan vastadiskurssilla hallituksen vähemmistödiskurssia vastaan, kun taas *Helsingin Sanomille* se oli vaikeampaa koska tällaista ei oikeastaan ollut valtion taholta. Tämän vuoksi *Helsingin Sanomat* ei myöskään voinut syyttää mitään kovin konkreettista tahoa, kun taas *The Guardian* pystyi helposti osoittamaan sormella esimerkiksi konservatiivipoliitikkoja.

The Guardianin sanavalinnat olivat sikäli mielenkiintoisia, että se puhui useimmiten suhteellisen neutraalilla termillä ”immigrants” (maahanmuuttajat/siirtolaiset), vaikka käytännössä puhuttiin Keniasta tulevista aasialaisista, Kansainyhteisön kansalaisia, eikä mistä tahansa siirtolaisista. Myös muuten tekstissä käytettiin yleensä korkeintaan termiä ”värilliset”. Oikeastaan vain alivaltiosihteeri Ennals totesi, että Powellin puhe oli ollut ”negro-baiting”, eli mustien syyllistämistä/syyttämistä. Toisaalta afroamerikkalaisten kohdalla käytettiin lähes järjestelmällisesti ”negroa” ja ”blackia”. *The Guardianissa* puhuttiin paikoin Iso-Britannian vähemmistöjen ongelmista, kuten asunnon saannista, perheiden tasolla, eikä niputettu kaikkia vähemmistön edustajia yhteen.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista tutkia Iso-Britanniaa ja Suomea lähinnä erikseen. Iso-Britanniassa maahanmuutto ei loppunut 1960-luvun lainsäädäntöön, vaan tilanne maassa muuttui 1970-luvulla entistä räjähdysherkemmäksi. Samoin IRA:n toiminta, joka oli varsinkin 1970-luvun taitteessa erityisen aktiivista ja väkivaltaista, antaisi laajemman tarkastelukulman valtion ja median toimintaan yhteiskunnan ollessa murroksessa.

Suomen osalta onkin jo paljon tutkittu 1990-lukua, jolloin pakolaisten myötä alkoi keskustelu maahanmuutosta ja jolloin viimeistään suomalaisessa yhteiskunnassa jouduttiin kasvotusten erilaisuuden kanssa. Samaan aikaan

myös romanit ja saamelaiset saivat kielelleen valtion tunnustuksen ja heidän asemansa parani. Mahdollinen tutkimusaihe olisi verrata 1980-luvun Suomea ja Ruotsia, kun Ruotsiin saapui suuret määrät pakolaisia, näin erottaen maiden tilanteet selvästi toisistaan. Vielä 1960-luvulla maat olivat vähemmistöjen osalta pääpiirteittäin samankaltaisessa tilanteessa. Ruotsinsuomalaiset olivat *Helsingin Sanomissa* tämän tutkimuksen aineistossa monesti esillä ja heidän mahdollisesti hyvinkin erilainen mediarepresentaationsa esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* ja *Dagens Nyheterissä* voisi olla mielenkiintoinen tutkimuskohde.

Samoin maahanmuutto- ja pakolaisdiskurssin kehitys Iso-Britanniassa ja *Helsingin Sanomissa* olisi tutkimisen arvoista. Kuten aiemmin mainittua, aineistossa *The Guardian* ja sen haastateltavat kutsuvat rasistista puhetta ja toimintaa rasismiksi ja *Helsingin Sanomatkin* puhuu avoimesti monienkin ryhmien kohdalla rotusorrosta. Tällaista tietyllä tapaa tinkimätöntä uutisointia voisi verrata tämän vuosituhaten maahanmuutto- ja pakolaiskeskusteluun, jota yhä enenevässä määrin käydään oikeistopopulistien ehdoilla.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

The Guardian 1.1.1964 – 31.12.1968 (ProQuest, JY)

The Times 22.4.1968 (ProQuest, JY)

Helsingin Sanomat (HS) 1.1.1964 – 31.12.1968 (Mikrofilmit JYK 1101 – JYK 1109 ja JYK 2160 – JYK 2231, JY), Helsingin Sanomien digitaalinen arkisto Aikakone (<https://www.hs.fi/aikakone/>)

Tutkimuskirjallisuus

Aikio-Puoskari, Ulla (1997), Saamen kieli ja koulutus. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Allardt, Erik & Starck, Christian (1981), Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta – Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Bleich, Erik (2003), Race Politics in Britain and France – Ideas and policymaking since the 1960s. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Boyd, Sally & Palviainen, Åsa (2014), Building walls or bridges? A language ideological debate about bilingual schools in Finland. Teoksessa Halonen, Mia; Ihalainen, Pasi & Saarinen, Taina (toim.) (2014) Multi-sited Language Policies: Finland and Sweden in Interdisciplinary Comparison. UK, USA, Canada: Multilingual Matters.

Broo, Roger (1997) Vähemmistön tukeminen ja instituutiorakenteen täydellisyys. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Carson, Clayborne (1981), In Struggle – SNCC and the Black Awakening of the 1960's. USA: Harvard University Press.

Cosgrave, Patrick (1990), The Lives of Enoch Powell. London: Pan Books.

Cottle, Simon (ed.) (2000): Ethnic Minorities and the Media – Changing Cultural Boundaries. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Daher, Okan; Hannikainen, Lauri & Heikinheimo, Karoliina (2012), Suomen kansalliset vähemmistöt – kulttuurien ja kielten rikkautta. Helsinki: Vähemmistöoikeuksien ryhmän Suomen jaosto; Suomen rauhanpuolustajat.

Fiddick, Jane & Hicks, Joe (2000), The Race Relations Amendment Bill [HL]. Research paper 00/27, House of Commons Library. <https://web.archive.org/web/20090618172617/http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2000/rp00-027.pdf> (Viitattu 16.7.2016)

Finnäs, Fjalar (1997), Ruotsinkielisen väestön demografiset piirteet. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Friman, Maria (2014), "Monet olivat innostuneita auttamaan". Teoksessa Villa, Susan (toim.) (2014), Yhdenvertaisuus-julkaisu Osa 1: Arvon mekin ansaitsemme – Näkökulmia osallisuuden historiaan Suomessa. Sisäministeriö: Sähköinen julkaisu. (Viitattu 12.10.2017)

Goldberg, David Theo (1992), "The Semantics of Race". *Ethnic and Racial Studies*, vol. 15, no. 4 <http://www.utm.utoronto.ca/~w3his454/A-Goldberg-Semantics.of.Race.pdf>, (viitattu 8.4.2013).

Grönfors, Markku (1997), Suomen romaniväestö: Unohdettu kulttuuriryhmä. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Haapala, Pertti (1989), *Sosiaalhistoria – Johdatus tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Halonen, Mia, Ihalainen Pasi & Saarinen, Taina (2014), Diverse discourses in time and space. Introduction to historical, discourse analytical and ethnographic approaches to multi-sited language policy discourse. Teoksessa Halonen, Mia; Ihalainen, Pasi & Saarinen Taina (toim.) *Multi-sited Language Policies: Finland and Sweden in Interdisciplinary Comparison*. UK, USA, Canada: Multilingual Matters.

Haupt, Heinz-Gerhard; Kocka, Jürgen (ed.) (2009), *Comparative and Transnational History – Central European Approaches and New Perspectives*. Oxford, New York: Berghahn Books.

Heale, M. J. (2001), *The sixties in America: history, politics and protest*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Hepple, B. A. (1968), *The Modern Law Review* Vol. 31, No. 4. (JSTOR, JY)

Hirvonen, Vuokko (1997), Saamelainen kansanrunous, kirjallisuus ja taide. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Horton, James Oliver (2001), *Hard road to freedom: the story of African America*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.

Ihalainen, Pasi & Saarinen, Taina (2014), Constructing 'national' and 'minorities' in language policy discourse: Finnish and Swedish legislative processes in the 2000s. Teoksessa Halonen, Mia, Ihalainen, Pasi & Saarinen Taina (toim.) (2014) Multi-sited Language Policies: Finland and Sweden in Interdisciplinary Comparison. UK, USA, Canada: Multilingual Matters.

James, Winston (2004), The Black Experience in Twentieth-Century Britain. Teoksessa Black Experience and the Empire. Oxford New York: Oxford University Press.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993), Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016), Diskurssianalyysi. Tampere: Vastapaino.

Kearney, Hugh (2006), The British Isles: a history of four nations. Cambridge: Cambridge University Press.

Kenner, Kristo (2005), "Valta kasvaa kiväärin piipusta": Mustat panterit ja mustan vallankumouksen ideologia 1960-luvun lopun Yhdysvalloissa. (Pro Gradu, Jyväskylän yliopisto)

Kortteinen, Juhani (1996), Romanit ja muut perinteiset vähemmistömme. Teoksessa Dahlgren, Kortteinen, Lång, Pietikäinen & Scheinin (toim.) (1996), Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Larson, Stephanie Greco (2006), Media & Minorities – The Politics of Race in News and Entertainment. USA: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Lawrence, Errol (1986), Just plain common sense: the 'roots' of racism. Teoksessa: The Empire Strikes Back – Race and racism in 70s Britain (1986). London: Hutchinson.

Liebkind, Karmela (1997), Ruotsin kielen prestiisiarvo Suomessa. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Yliopistopaino, Helsinki

Pietikäinen, Sari (2002), Etniset vähemmistöt uutisissa. Teoksessa Raitila, Pentti (toim.) (2002) Etnisyys ja rasismi uutisissa. Tampere: Tampere University Press.

Pulma, Panu (2006), Suljetut ovet – Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Rich, Paul B. (1990), Race and Empire in British Politics. Cambridge: University Press.

Reisigl, Martin & Wodak, Ruth (2001), *Discourse and Discrimination – Rhetorics of racism and antisemitism*. 11 New Fetter Lane, London: Routledge.

Roberts, Gene & Kilibanoff, Hank (2006), *The Race Beat – The Press, the Civil Rights Struggle, and the Awakening of a Nation*. New York: Knopf.

Royle, Edward (1987), *Modern Britain – A Social History 1750-1985*. Bungay, Suffolk: Richard Clay Ltd.

Salminen, Esko (1981), *Sanomalehdistö Suomessa*. Espoo: Weilin + Göös.

Schaich, Warren (1975), "A Relationship Between Collective Racial Violence and War". *Journal of Black Studies*, vol. 5, no. 4, 374-394. (JSTOR, JY)

Seurujärvi-Kari, Irja (1997) *Asuinalue ja väestö*. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), *Suomen kulttuurivähemmistöt*. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Solomos, John; Findlay, Bob; Jones, Simon & Gilroy, Paul (1986), *The organic crisis of British capitalism and race: the experience of the seventies*. Teoksessa *The Empire Strikes Back – Race and racism in 70s Britain* (1986). London: Hutchinson.

Sitkoff, Harvard (1981), *The Struggle for Black Equality 1954–1980*. Toronto, Canada: Collins Publishers.

Sivonen, Samuli (2008), "I thought we were supposed to be winning this war.": Tet-offensiivi ja Vietnamin sodan vastainen kritiikki *Washington Postin* ja *New York Timesin* sivuilla. (Pro Gradu, Jyväskylän yliopisto)

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkójulkaisu]. ISSN=1797-5379. Vuosikatsaus 2016, Liitekuvio 1. Ruotsinkielisten ja vieraskielisten osuus väestöstä 1900–2016. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaerak/2016/01/vaerak_2016_01_2017-09-22_kuv_001_fi.html (viitattu: 1.10.2017)

Tervonen, Miikka (2008), *Maahanmuutto ja uudet vähemmistöt*. Teoksessa *Suomalaisen arjen historia 4 – hyvinvoinnin Suomi* (2008). Porvoo: WS Bookwell Oy.

Torvinen, Taimi (1982), *Ulkomaisen sanomalehdistön historia*. Helsinki: Weilin+Göös.

van Dijk, Teun A. (1991), *Racism and the Press*. Routledge, London: 11 New Fetter Lane.

van Dijk, Teun A. (2000), *New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach*. Teoksessa Cottle, Simon (ed.) (2000): *Ethnic Minorities and the Media – Changing Cultural Boundaries*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.

Tuulentie, Seija (2001) Meidän vähemmistömmme. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 807, Helsinki: Hakapaino Oy.

Virolainen, Kari (1997) Suomen romaniväestö: Unohdettu kulttuuriryhmä. Teoksessa Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.) (1997), Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja no 72, Helsinki: Yliopistopaino.

Äystö, Anna (2010), "Mikä on meidän taistelurintamamme?" : Yhdysvaltain mustien kansalaisoikeusliike Suomen kirkollisessa lehdistössä vuosina 1963–1968. (Pro Gradu, Helsingin Yliopisto)